

**UCHWAŁA NR X/88/19
RADY MIEJSKIEJ W KOWALEWIE POMORSKIM**

z dnia 26 września 2019 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2019-2022”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9) i art. 18 ust. 2 pkt 15) ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 506, poz. 1309 i poz. 1696) oraz art. 87 ust. 1, ust. 2, ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2067 z późn. zm.), uchwała się co następuje:

§ 1. Przyjąć do realizacji „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2019 – 2022 stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Kowalewo Pomorskie.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko - Pomorskiego.

PRZEWODNICZĄCY
RADY MIEJSKIEJ

Jerzy Orłowski

Załącznik do uchwały Nr X/88/19
Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim
z dnia 26 września 2019 r.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
GMINY KOWALEWO POMORSKIE
NA LATA 2019 – 2022**

Opracowanie

RELIKT Pracownia Archeologiczna

Judyta Nawrot-Bukowiec

Kowalewo Pomorskie

2019 r.

SPIS TREŚCI

1. Wst ę p	4
2. Podstawa prawca opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawcne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewn ę trzne ochrony dziedzictwa kulturowego	12
4.1 Strategiczne cele polityki pa ń stwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym	12
4.1.1 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020.	12
4.1.2 Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytk ó w i Opieki nad Zabytkami	13
4.1.3 Krajowy Program Ochrony Zabytk ó w i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017	14
4.1.4 Strategia Rozwoju Kapita łu Społecznego 2020	15
4.1.5 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030	15
4.1.6 Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne pa ń stwo.....	16
4.1.7 Uzupe ł nienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020	16
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie wojew ó dztwa i powiatu	18
4.2.1 Program opieki nad zabytkami wojew ó dztwa kujawsko - pomorskiego na lata 2017-2020	18
4.2.2 Strategia rozwoju wojew ó dztwa Kujawsko-Pomorskiego do 2020 r.	21
4.2.3 Plan zagospodarowania przestrzennego wojew ó dztwa kujawsko - pomorskiego	22
4.2.4 Regionalny program Operacyjny Wojew ó dztwa Kujawsko - Pomorskiego na lata 2014-2020	22
4.2.5 Strategia rozwoju spo ł eczno-gospodarczego powiatu golubsko-dobrzy ń skiego na lata 2015-2020	23
4.2.6 Strategia zintegrowanych inwestycji terytorialnych dla bydgosko - toru ń skiego obszaru Funkcjonalnego	23
4.2.7 Strategia rozwoju turystyki powiatu golubsko-dobrzy ń skiego	24
5. Uwarunkowania wewn ę trzneochrony dziedzictwa kulturowego	26

5.1	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	26
5.1.1	Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2015-2020	26
5.1.2	Gminny program rewitalizacji Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2015-2023	26
5.1.3	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie	27
5.1.4	Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie	28
5.2	Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	37
5.2.1	Charakterystyka gminy	37
5.2.2	Rys historyczny	37
5.2.3	Zabytki nieruchome	39
5.2.4	Zabytki ruchome	47
5.2.5	Zabytki archeologiczne	48
5.3.	Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	49
5.3.1	Zabytki wpisane do rejestru zabytków	49
5.4	Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	53
5.5	Dziedzictwo niematerialne	87
6.	Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	88
7.	Założenia programowe	89
8.	Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	93
9.	Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	94
10.	Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	95
11.	Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	100

1. WSTĘP

Program ten stanowi kontynuację opracowanego dokumentu - Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2013 - 2017, który został przyjęty uchwałą nr XXVII/271/14 przez Radę Miejską w Kowalewie Pomorskim dnia 30 maja 2014 r.

Program został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodząc bowiem powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki i tradycję etnograficzną. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Przedmiotem programu opieki nad zabytkami jest dziedzictwo kulturowe znajdujące się w granicach administracyjnych gminy Kowalewo Pomorskie. Są to pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobraz miejski i wiejski, obszary kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców, zdefiniowane poprzez wpis do rejestru zabytków i w formie gminnej ewidencji zabytków.

Program wskazuje działania służące poprawie stanu zabytków ich adaptacji i rewaloryzacji oraz zwiększenia do nich dostępności mieszkańców i turystów. Podmiotem programu jest społeczność lokalna, program adresowany jest do mieszkańców gminy, w tym do właścicieli zabytków, władz samorządu terytorialnego, miejscowych organizacji i osób zainteresowanych dziedzictwem kulturowym, mogących w praktyce zastosować się do nakreślonych postulatów i możliwości działań. Gminny program opieki nad zabytkami opracowywany jest na cztery kolejne lata, tym samym zadania w nim wskazane nie wyczerpują wszystkich zagadnień związanych z problematyką ochrony zabytków w gminie Kowalewo Pomorskie. Część tych rozwiązań będzie wymagała kontynuacji w kolejnej perspektywie.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2019-2022 jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie, takich jak miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego czy studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRAWOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067), mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydenta miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 cyt. wyżej ustawy).
2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (ust. 3 cyt. wyżej ustawy).
3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym (ust. 4 cyt. wyżej ustawy).
4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie.

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067).

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyekspozowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

· **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (*t. j. Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.*) w przepisach:

Art.5. : „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art.6. ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art.86. : „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

· **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (*t. j. Dz. U. 2018 poz. 2067*), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art.3. : definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art.4. : objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art.5. : określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art.6. : klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art 7: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- 1) Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.
- 2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.
- 3) Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- 4) Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Rejestr zabytków - dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji Wojewódzki Konserwator Zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu - w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Lista Skarbów Dziedzictwa - prowadzi ją minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczany do jednej z kategorii, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik historii - Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, o którym mowa w ust. 1, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do

spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wnioszek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

Park kulturowy - jest formą ochrony zabytków. Tworzony jest w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park może być powoływany przez radę gminy, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art.16. ust. 1: wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art.17. : określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

Art.18. : „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. 2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności: 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art.19. : wskazuje, że „1. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych. 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt.1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych. 2. W przypadku gdy gmina posiada Gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. 3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

Art.20. : mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art.21. : „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art.22. : „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art.89. : wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

·**Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t.j. Dz. U. 2018, poz. 994, z późn. zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

·**Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1945). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

·**Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1202, z późn. zm.). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

·**Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska** (t.j. Dz. U. 2018 poz. 799, z późn. zm.), która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.

·**Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t.j. Dz. U. 2018 poz. 1614 ze zm.), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

·**Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t.j. Dz. U. 2018 poz. 2204 ze zm.). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.

·**Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 1983, z późn. zm.). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

·**Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t.j. Dz. U. 2018 poz. 450 ze zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

·**Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 720, z późn. zm.). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- „1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
- 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
- 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzanie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,

3) sprawowania nadzoru nad muzeum.

· **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t.j. Dz. U. 2018 poz. 574 ze zm.). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

· **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t.j. Dz. U. 2018 poz. 217 ze zm.).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

· Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 02.08.2018 r. ws. prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. 2018 r. poz. 1609);

· Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 26.05.2011 r. ws. prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. nr 113, poz. 661);

· Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. 2017 r. poz. 928);

· Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. 2017 r. poz. 1674);

· Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. 2014 r. poz. 110);

· Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. 2004 r. nr 30 poz. 259);

· Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2004 r. nr 212 poz. 2153);

· Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (Dz. U. 2011 nr 89 poz. 510).

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kowalewo Pomorskie jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się Gminny program opieki nad zabytkami połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Kowalewo Pomorskie zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

4.1.1 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013[#] oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020[#].

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki

kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest **Narodowy Program Kultury Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013**. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

·Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

üDziałanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno- finansowych w sferze ochrony zabytków,

üDziałanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,

üDziałanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

·Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego

üDziałanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,

üDziałanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera opis Programu Operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe”.

·Priorytet I. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami priorytetu:

üpoprawa stanu zachowania zabytków,

üzwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego),

ükompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,

üzwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,

üpoprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,

üzabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

4.1.2 Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami, opracowane przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury, są niezwykle ważnym dokumentem, związanym z ochroną zabytków w Polsce. W dokumencie zapisano między innymi: „Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej Państwa, są one bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia. (...) Ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem ważnym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki”.

W opracowaniu zostały zawarte cele i zadania dla Programu Krajowego. Stwierdzono, że „celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce”. Za istotne, uznano przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich porządkujących sferę ochrony zabytków, które dotyczą konserwatorów, pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki,

architektów, urbanistów, pracowników budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych.

Podstawowe zasady konserwatorskie:

1. Zasady *primum non nocere* (z łac. - po pierwsze nie szkodzić);
2. Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
3. Zasady minimalnej niezbędnej ingerencji;
4. Zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
5. Zasady czytelności i odróżnialności ingerencji;
6. Zasady odwracalności metod i materiałów;
7. Zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W dokumencie do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące założenia w zakresie:

üUwarunkowań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami: określenie stanu zabytków: nieruchomych, ruchomych i archeologicznych oraz stanu zabytków techniki, pomników historii i obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Dodatkowo ocena stanu służb związanych z ochroną i opieką nad zabytkami i stan uregulowań finansowych, organizacyjnych i prawnych;

üDziałań o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; przygotowanie strategii i głównych założeń ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadzenie jej do polityk sektorowych;

üSystemu finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej;

üDokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania: co oznacza ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych;

üKształcenia i edukacji: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników;

üWspółpracy międzynarodowej: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej.

4.1.3 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017#

Program stanowi wykonanie upoważnienia ustawowego, zawartego w art. 84 i art. 85 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami .

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 - 2017 przyjęty został w dniu 24 czerwca 2014 r. przez Radę Ministrów. Dokument ma usprawnić nadzór nad służbami konserwatorskimi oraz określić źródła finansowania inwestycji i procedur administracyjnych związanych z wydawaniem decyzji oraz przyznawaniem funduszy na prace podejmowane w obiektach zabytkowych.

Uchwalony program jest pierwszym dokumentem porządkującym działania organów sprawujących opiekę nad zabytkami. Z programu będą pochodzić fundusze między innymi na szkolenia dla urzędników i ujednoczenie kwestii formalnych. Wśród zadań uwzględnionych w przyjętym dokumencie znalazło się porządkowanie rejestru zabytków oraz przygotowanie zasad oceny stanu zachowania zabytków nieruchomych. Program ma na celu także zwiększenie społecznego zaangażowania w ochronie zabytków i opieki nad zabytkami poprzez promowanie takich narzędzi jak konkursy, konsultacje z mieszkańcami i współpraca z mediami. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego zamierza przeznaczyć na jego realizację 26,5 mln zł. Dokument doprecyzowuje ponadto kompetencje samorządów w zakresie realizowania projektów konserwatorskich i rewitalizacyjnych. Zgodnie z nowymi ustaleniami Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Generalnego Konserwatora Zabytków, w ciągu najbliższych 3 lat zaangażowanie samorządów w opiekę nad zabytkami powinno znacznie wzrosnąć.

4.1.4 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020#

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe.

W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego **Priorytet 4.1 „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”**. Wytaczone tutaj kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

4.1.5 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030[#]

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat – zbiór czynników i procesów zależnych w niewielkim stopniu od działań rządu i innych podmiotów publicznych, które mogą jednak wywierać duży wpływ na sposób prowadzenia polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, wyznaczanie celów i możliwości ich osiągania, w związku z czym powinny być uwzględniane w formułowaniu i prowadzeniu tej polityki. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego – przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmocnienia tożsamości kulturowej;

8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;

9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;

10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;

11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;

12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.1.6 Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo[#]

Strategia Rozwoju Kraju 2020 została uchwalona przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r. Jest to główna strategia rozwojowa w średnim horyzoncie czasowym, wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

Strategia wyznacza trzy obszary strategiczne, w których będą się koncentrować główne zadania:

1. Sprawne i efektywne państwo;
2. Konkurencyjna gospodarka;
3. Spójność społeczna i terytorialna.

W Strategii pojawiają się zapisy mówiące o wprowadzeniu obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną między innymi dziedzictwa kulturowego (Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem, Priorytet I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego).

Drugim ważnym, podkreślonym przez strategię obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania (Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych, Priorytet II.5.3. Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych; Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych, Priorytet III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych).

Ponadto wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej - w tym infrastruktury kulturalnej - oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności gminy (Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych, Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich).

4.1.7 Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020[#]

Ogólne wytyczne do konstruowania programu wojewódzkiego zawiera przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013* (w 2005 r. Ministerstwo Kultury przygotowało *Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*), będąca rządowym dokumentem tworzącym ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowoczesnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, a także dla wspólnoty Polski z Unią Europejską. Strategia została stworzona centralnie dla obszaru całej Polski. Określa spójne działania realizowane w regionach. Stąd celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce, a celami częściowymi są m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków, wzrost efektywności zarządzania sferą kultury itd. Jednym z instrumentów za pomocą których realizowane są wspomniane cele *Strategii jest Narodowy Program Kultury Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2020*, który za cel

strategiczny przyjął intensyfikację i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksową poprawę stanu zabytków nieruchomych.

Cele cząstkowe programu to:

üpoprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,

ükompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,

üzwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,

üpromocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego,

ürozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,

ütworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,

üzabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

Cele programu realizowane będą m.in. w ramach następujących priorytetów i działań:

·Priorytet I: Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

üDziałanie 1.1. Wzmocnienie ośrodków dokumentacji zabytków oraz budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków.

W ramach działania zostaną zaproponowane zmiany instytucjonalne, prawne i funkcjonalne w sferze dokumentacji i ochrony zabytków oraz procesu oferowania zabytków na rynku. Rodzi to konieczność przeprowadzenia szerokich konsultacji ze środowiskami konserwatorskimi, właścicielami zabytków, a także z ewentualnymi partnerami Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wdrażającym zaproponowany system, a następnie wystąpienie z inicjatywami ustawodawczymi przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

üDziałanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne.

W ramach działania realizowane będą projekty rewaloryzacji zabytków i ich adaptacji na cele społeczne. Projekty muszą posiadać znaczący wpływ ekonomiczny na rozwój regionalny, w tym szczególnie przyczynić się do wzrostu dochodów, jak i zwiększać ilość miejsc pracy.

·Priorytet II: Edukacja i administracja na rzecz dziedzictwa kulturowego.

üDziałanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

W ramach działania przewiduje się zrealizowanie zadań mających na celu podniesienie wykształcenie kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, oraz podniesienie zainteresowania społeczeństwa problematyką ochrony zabytków, jak również powołanie zespołu naukowego zajmującego się badaniami naukowymi w sferze wpływu zachowania i rewaloryzacji dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno – ekonomiczny regionów, w tym szczególnie turystyki. Ponadto planuje się promowanie zachowania dziedzictwa kulturowego wsi poprzez aktywizację społeczności wiejskich, a także ochronę i popularyzację kultury ludowej.

üDziałanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wywozem i przewozem przez granice.

Działanie realizowane będzie poprzez wdrożenie Programu „Absent Patrymonium” -sieci informacji wirtualnej o zabytkach wywożonych i zaginionych. Program wpisuje się w cele i założenia MFEOG Oprócz wytyczonych w NPK „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” priorytetów i założonych działań, zadania wytyczone w dokumencie będą realizowane przez podprogramy m.in. Program „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej”, Program Operacyjny „Promesa Ministra Kultury”.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1 Program opieki nad zabytkami województwa kujawsko - pomorskiego na lata 2017-2020

Program Opieki nad Zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2017-2020 został przyjęty do realizacji przez Samorząd Województwa Kujawsko-Pomorskiego Uchwałą Nr XXXI/518/17 Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego z dnia 24 kwietnia 2017 r.

Dokument, jakim jest wojewódzki program opieki nad zabytkami, to strategiczne narzędzie samorządu wojewódzkiego, w którym określone są cele i kierunki jego działań. Istotnym elementem tej strategii jest także znaczące zdynamizowanie działań, mających na celu zachowanie dziedzictwa niematerialnego, którego istota, często pomijana i pomniejszana jest niezwykle ważną częścią dziedzictwa kulturowego.

Rolą i zadaniem Programu opieki nad zabytkami województwa kujawsko-pomorskiego na lata 2017-2020 jest wzmocnienie pozytywnych tendencji w opiece nad dziedzictwem kulturowym regionu. Celem strategicznym jest dalsze ugruntowanie poczucia tożsamości lokalnej i regionalnej.

W Programie dokonano analizy zmiany zasobu dziedzictwa kulturowego w okresie 2013-2016 w zakresie stanu ilościowego gminnych ewidencji zabytków, nowych wpisów do rejestru zabytków oraz wykreśleń z tegoż rejestru.

Duży nacisk położony jest na ochronę dziedzictwa niematerialnego, jak: obrzędy świąteczne i tradycyjne zwyczaje, gwarę kujawską, tradycyjne umiejętności – folklor muzyczny i taneczny, kulinaria, hafciarstwo, zdobnictwo, nazewnictwo miejscowe.

Program wskazuje środki finansowania działań zmierzających do ochrony, popularyzacji i adaptacji dziedzictwa kulturowego na poziomie krajowym i wojewódzkim, z budżetów samorządów, a także ze środków europejskich.

Działania programowe zaplanowane do realizacji przez samorząd województwa kujawsko- pomorskiego w latach 2017- 2020, poza poprawą stanu zachowania środowiska kulturowego regionów historyczno-kulturowych województwa i ugruntowaniem poczucia tożsamości lokalnej społeczności, winny w konsekwencji wygenerować mechanizmy, których efektem będzie wzrost konkurencyjności regionu.

Cel: Zachowanie dziedzictwa materialnego

1. Kierunek działań: Ochrona ustawowa

Działania:

- wspieranie działań samorządów lokalnych, zmierzających do nadania kolejnym obiektom statusu pomnika historii,
- wspieranie prac, zmierzających do powoływania nowych parków kulturowych,
- wspieranie inicjatyw, zmierzających do wprowadzania zabytków ruchomych na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- wspieranie działań, zmierzających do poszerzania listy obiektów, wpisanych do rejestru zabytków;
- propagowanie i wspieranie prac przy aktualizacji i uzupełnianiu wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

2. Kierunek działań: Prace konserwatorskie i restauratorskie

Działania:

- kontynuacja współfinansowania prac konserwatorsko-restauratorskich i ratunkowych przy obiektach nieruchomych i ruchomych, wpisanych do rejestru zabytków oraz doskonalenie zasad przyznawania dotacji;
- kontynuacja rozpoczętych prac remontowych, konserwatorskich i adaptacyjnych obiektów zabytkowych, będących własnością Samorządu Województwa;
- kontynuacja wsparcia nowych inicjatyw, zmierzających do ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego oraz rozwój infrastruktury obiektów istniejących;
- wspomaganie działań konserwatorsko-restauracyjnych przy zabytkowych układach urbanistycznych i ruralistycznych.

3. Kierunek działań: Edukacja

Działania:

- wspomaganie organizacji szkoleń i wykładów, związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego;

- wspomaganie organizacji konkursów o charakterze edukacyjnym;
- nagradzanie działań, przyczyniających się do zachowania bądź przywracania historycznych wartości zasobów dziedzictwa kulturowego województwa.

4. Kierunek działań: Ład przestrzenny

Działania:

- wspomaganie przedsięwzięć, zmierzających do identyfikacji zachowanych najcenniejszych krajobrazów kulturowych województwa;
- wspomaganie przedsięwzięć, zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc.

5. Kierunek działań: Dokumentacja i popularyzacja

Działania: - współfinansowanie prac badawczych i dokumentacyjnych obiektów i obszarów, wpisanych do rejestru zabytków jako integralnej części procesów konserwatorskich, z uwzględnieniem faktu, iż działania na poziomie dokumentacyjnym poprzedzają proces prac konserwatorskich i budowlanych, stanowiąc niejednokrotnie poważne obciążenie finansowe dla beneficjenta. W przypadku badań archeologicznych dokumentacja stanowi jedyną formę ochrony stanowisk, które po eksploracji przestają istnieć fizycznie;

- nagradzanie Medalem Hereditas Saeculorum za prace konserwatorskie i restauratorskie oraz za szczególne osiągnięcia związane z opieką nad zabytkami i ochroną zabytków.

Cel: Zachowanie dziedzictwa niematerialnego

1. Kierunek działań: Ochrona

Działania:

- wspieranie działań zmierzających do wpisów na Krajową Listę Dziedzictwa Niematerialnego.

2. Kierunek działań: Edukacja

Działania:

- wspieranie działań edukacyjnych w zakresie znaczenia, wartości i ochrony niematerialnego dziedzictwa kultury województwa;
- wspomaganie działań w obszarze digitalizacji najcenniejszych zasobów folkloru słownego i ich udostępniania;
- wspieranie konkursów i działań podtrzymujących i propagujących wiedzę i tradycję w zakresie lokalnego dziedzictwa niematerialnego.

3. Kierunek działań: Zachowanie

Działania:

- aktywizacja środowisk lokalnych poprzez przywracanie dawnych praktyk tanecznych i muzycznych oraz języka, tradycji, rękodzieła i zwyczajów kulinarnych.

4. Kierunek działań: Dokumentacja i badania

Działania:

- wspieranie badań i tworzenie dokumentacji, dotyczącej zjawisk z zakresu dziedzictwa niematerialnego, w szczególności tradycyjnych zwyczajów ludowych, regionalnej muzyki i tańca oraz folkloru słownego.

Cel: Wzrost świadomości społecznej dla ochrony dziedzictwa kulturowego

1. Kierunek działań: Popularyzacja wiedzy o znaczeniu i konieczności ochrony

Działania:

- wspieranie organizacji konkursów dla dzieci i młodzieży z zakresu ochrony dóbr kultury;

- wspieranie w oparciu o istniejące mechanizmy (m. in. stypendia, granty, otwarte konkurs ofert w ramach pożytku publicznego) działań popularyzatorskich, edukacyjnych i naukowych, związanych z opieką i ochroną dziedzictwa kulturowego;
- wspieranie działań podnoszących świadomość społeczną w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym organizowanych w ramach wojewódzkich obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa;
- wspieranie działań, służących propagowaniu dziedzictwa kulturowego regionu poprzez środki przekazu elektronicznego i massmedia.

2. Kierunek działań: Edukacja

Działania:

- kontynuowanie działań, zapoczątkowanych w latach poprzednich, związanych z konkursami wiedzy o regionie i zabytkach regionu;
- generowanie współpracy różnych podmiotów do tworzenia interdyscyplinarnego zaplecza działań edukacyjnych.

Cel: Wzrost konkurencyjności regionu

1. Kierunek działań: Ochrona

Działania:

- generowanie współpracy różnych podmiotów dla tworzenia kompleksowych opracowań ochrony i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego, możliwych do adaptacji w działaniach turystycznych i popularyzatorskich.

2. Kierunek działań: Promocja

Działania:

- kontynuacja działań Samorządu Województwa w zakresie imprez i wydarzeń promujących dziedzictwo kulturowe regionu;
- udział w targach turystycznych krajowych i zagranicznych;
- wspomaganie przedsięwzięć, promujących najcenniejsze dla województwa obiekty kulturowych, istniejące szlaki kulturowe czy markowe produkty turystyczne związane o wartościach z dziedzictwem kulturowym;
- współpraca przy tworzeniu publikacji, promujących dziedzictwo kulturowe województwa;
- wspieranie mechanizmów umożliwiających działania związane z promocją lokalnego dziedzictwa kulturowego poprzez wydarzenia i imprezy kulturalne, formy widowiskowe i rekonstrukcyjne;
- popularyzacja obiektów o statusie pomnika historii;
- popularyzacja powołanych parków kulturowych.

3. Kierunek działań: Edukacja

Działania:

- wsparcie przy organizacji prelekcji, spotkań, publikacji związanych z ukazaniem możliwości rozwoju małego biznesu, wraz z rozwojem infrastruktury, w powiązaniu z obszarami o walorach kulturowych
- miejsca noclegowe, mała gastronomia, wypożyczalnie sprzętu turystycznego, usługi przewodników itp.;
- upowszechnianie informacji na temat dostępnych stypendiów, grantów i innych form wsparcia, związanych z opieką, ochroną, edukacją i popularyzacją dziedzictwa kulturowego regionu.

4. Kierunek działań: Zagospodarowanie

Działania:

- wspieranie rozwoju turystyki, bazującej na kulturowym dziedzictwie regionu;
- wspomaganie tworzenia tras turystycznych i produktów turystycznych w oparciu o zasoby dziedzictwa, łączących elementy materialne i niematerialne;

- wspomaganie działań w zakresie kompleksowego zagospodarowania istniejących szlaków kulturowych, zarówno tych o znaczeniu międzynarodowym, jak i regionalnym;
- wspieranie i kształtowanie rozwoju turystyki kulturowej o charakterze religijnym, sentymentalnym czy tematycznym;
- wykorzystanie tożsamości kulturowej regionu jako czynnika marketingowego

4.2.2 Strategia rozwoju województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2020r.

Obecnie obowiązująca *Strategia Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego do 2020 r. - Plan modernizacji 2020+* została przyjęta uchwałą nr XLI/693/13 przez Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego dnia 21 października 2013 r.

Misja rozwoju województwa zapisana w treści dokumentu brzmi „Kujawsko-pomorskie - człowiek, rodzina, społeczeństwo”. Aby to osiągnąć, strategia wyznacza priorytety i cele działań.

1. Konkurencyjna gospodarka.
2. Modernizacja przestrzeni wsi i miast.
3. Silna metropolia.
4. Nowoczesne społeczeństwo.

Cele strategiczne pomocne dla realizacji powyższych priorytetów to:

- üGospodarki i miejsca pracy.
- üDostępność i spójność.
- üAktywne społeczeństwo i sprawne usługi.
- üInnowacyjność.
- üNowoczesny sektor rolno-spożywczy.
- üBezpieczeństwo.
- üSprawne zarządzanie.
- üTożsamość i dziedzictwo.

Dla gminy Kowalewo Pomorskie istotne są zapisy priorytetu: *Modernizacja przestrzeni miast i wsi*, w ramach którego znajduje się cel:

Obszary wiejskie (których integralną częścią są także lokalne ośrodki rozwoju – małe miasta i wiejskie siedziby gmin) – o zróżnicowanym charakterze funkcjonalnym, cechujące się licznymi problemami gospodarczymi i często wymagające aktywizacji społeczno-gospodarczej. Głównym kierunkiem interwencji jest stymulowanie rozwoju społecznego (kluczowa rola usług publicznych szczebla gminnego dla kształtowania właściwych postaw społecznych) oraz lokalnych rynków pracy. Ten poziom polityki terytorialnej w rejonach tradycyjnego rolnictwa ma decydujące znaczenie dla aktywizacji mieszkańców wiejskich, jest także odpowiedzialny za lokalne aspekty rozwoju społecznego i gospodarczego.

W ramach celu znajduje się cel strategiczny:

Tożsamość i dziedzictwo, związany ściśle z dziedzictwem kulturowym i historycznym regionu. W ramach celu zamierza się podjąć działania na rzecz opracowania i realizacji założeń polityki kulturalnej województwa (co pozwoli na pełną koordynację działalności wszystkich podmiotów funkcjonujących w kulturze) oraz edukacji kulturalnej społeczeństwa (zarówno w edukacji formalnej – na wszystkich poziomach kształcenia, jak i w edukacji nieformalnej). Są to zagadnienia realizujące także cele rozwoju społecznego – istotne dla szeroko rozumianego rozwoju społecznego.

Dziedzictwo regionu, świadczące o tym, jacy jesteśmy, wymaga zachowania (m.in. tradycyjnej kultury wiejskiej, ginących zawodów, cudów architektury, przyrody, powstających drobnych kolekcji, zbiorów muzealnych i skansenów), odpowiedniej ekspozycji, poprawy dostępności, a także prezentacji w atrakcyjnej dla różnych osób formie. Dopiero dzięki stworzeniu warunków do wzbudzenia ciekawości posiadanymi dobrami, wartościami, oddziaływanie na wiele zmysłów, możliwe jest zrozumienie, budzi się właściwy szacunek, zainteresowanie, chęć pogłębiania wiedzy i czynne włączenie się w działania na rzecz zachowania

i upowszechniania posiadanego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Wobec powyższego, niezbędna jest waloryzacja obiektów materialnych dziedzictwa kulturowego regionu oraz oszacowanie „wartości marketingowej” wojewódzkich zasobów przyrody i krajobrazu przyrodniczo-kulturowego, koniecznych także dla budowy marki województwa. Poza tym wspierane będą w szczególności przedsięwzięcia umożliwiające atrakcyjny, interaktywny, oryginalny, wielozmysłowy kontakt z dziedzictwem regionu.

Powyższe zapisy realizowane będą w ramach następujących kierunków działań:

1. Budowa tożsamości regionalnej województwa,
2. Zachowanie oraz promocja dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego regionu,
3. Wsparcie działań ratowniczych tradycyjnej kultury wiejskiej, ginących zawodów, cudów architektury, przyrody, powstających drobnych kolekcji, zbiorów muzealnych i skansenów, będących częścią środowiska kulturowego województwa,
4. Rozwój oferty kulturalnej o znaczeniu regionalnym, krajowym i międzynarodowym,
5. Promocja marki województwa.

W odniesieniu do Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Kowalewo Pomorskie powyższe zapisy są ogólne i trudno doszukać się konkretnych odniesień do potrzeb gminy. Mimo to, cele przedstawione w niniejszym Programie są zgodne z kierunkami rozwoju województwa, co może przyczynić się do ich dokładniejszej realizacji.

4.2.3 Plan zagospodarowania przestrzennego województwa kujawsko - pomorskiego

Plan zagospodarowanie przestrzennego województwa został przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Kujawsko – Pomorskiego nr XI/135/03 z dnia 26 czerwca 2003 r. Cele i działania Planu zawarte są w rozdziale V Polityka zagospodarowania przestrzennego województwa. Cel główny zagospodarowania przestrzennego zakłada zbudowanie struktur funkcjonalno – przestrzennych podnoszących konkurencyjność regionu i jakość życia mieszkańców.

W Planie, w ramach polityki zagospodarowania przestrzennego województwa przyjęto, celem budowy konkurencyjnych struktur funkcjonalno-przestrzennych naczelną zasadą zagospodarowania przestrzennego:

üZrównoważonego rozwoju tj. rozwoju, który znamionuje poszanowanie zasobów, harmonizowanie ekonomicznych, społecznych i ekologicznych celów rozwoju, w sposób nie naruszający możliwości zaspokajania potrzeb przyszłych pokoleń,

üWielofunkcyjności rozwoju struktur przestrzennych,

üŁadu przestrzennego wyrażającego: harmonię, porządek, właściwe proporcje i równowagę w środowisku człowieka.

Zróżnicowana problematyka zagospodarowania przestrzennego województwa wymaga stosowania również szczególnych zasad zagospodarowania. Określono je w następujących zakresach: ochrony i kształtowania struktur środowiska przyrodniczego, zachowania dziedzictwa kulturowego, kształtowania regionalnego układu osadniczego, zagospodarowania związanego z rozwojem gospodarczym, w szczególności dla działalności przemysłowych, w sferze rolnictwa i w sferze turystyki oraz w zakresie rozwoju komunikacji i infrastruktury technicznej.

Zachowanie dziedzictwa kulturowego wymaga przestrzegania następujących zasad:

üzachowanie dziedzictwa kulturowego w stanie umożliwiającym jego przetrwanie dla przyszłych pokoleń,

üharmonijnego kształtowania krajobrazu kulturowego,

üdbałości o integralność zabytkowych struktur urbanistycznych i ruralistycznych.

4.2.4 Regionalny program Operacyjny Województwa Kujawsko - Pomorskiego na lata 2014-2020

Regionalny Program Operacyjny Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020 (RPO WK-P) jest podstawowym instrumentem realizacji celów Strategii rozwoju województwa kujawsko - pomorskiego do roku 2020. Program zawiera streszczenie analizy społeczno-gospodarczej regionu wraz z wynikającymi z niej głównymi wyzwaniem rozwojowymi dla województwa, opis priorytetów wraz z uzasadnieniem, syntetyczny opis wdrażania, a także szacunkowy plan finansowy.

Środki, w ramach całego programu, zostały podzielone na 12 tzw. osi priorytetowych odpowiadających najważniejszym dziedzinom życia społecznego regionu:

- oś priorytetowa 1 wzmocnienie innowacyjności i konkurencyjności gospodarki regionu,
- oś priorytetowa 2 cyfrowy region,
- oś priorytetowa 3 efektywność energetyczna i gospodarka niskoemisyjna w regionie,
- oś priorytetowa 4 region przyjazny środowisku,
- oś priorytetowa 5 spójność wewnętrzna i dostępność zewnętrzna regionu,
- oś priorytetowa 6 solidarne społeczeństwo i konkurencyjne kadry,
- oś priorytetowa 7 rozwój lokalny kierowany przez społeczność,
- oś priorytetowa 8 aktywni na rynku pracy,
- oś priorytetowa 9 solidarne społeczeństwo,
- oś priorytetowa 10 innowacyjna edukacja,
- oś priorytetowa 11 rozwój lokalny kierowany przez społeczność,
- oś priorytetowa 12 pomoc techniczna.

4.2.5 Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu golubsko-dobrzyńskiego na lata 2015-2020

W skład Obszaru Rozwoju Społeczno - Gospodarczego (ORSG) Powiatu Golubsko-Dobrzyńskiego w układzie terytorialnym wchodzi 5 jednostek administracyjnych poziomu gminnego: miasto Golub-Dobrzyń, gmina Ciechocin, gmina Golub-Dobrzyń, gmina Radomin, gmina Zbójno.

Obszar Rozwoju Społeczno Gospodarczego nie pokrywa się z obszarem powiatu golubsko – dobrzyńskiego, gdyż w skład powiatu wchodzi także gmina Kowalewo Pomorskie. Gmina ta jest partnerem porozumienia w sprawie realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla Bydgosko – Toruńskiego Obszaru Funkcjonalnego.

4.2.6 Strategia zintegrowanych inwestycji terytorialnych dla bydgosko - toruńskiego obszaru Funkcjonalnego

Członkami Związku Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT) w województwie kujawsko-pomorskim są: Bydgoszcz i Toruń, wszystkie gminy z powiatów bydgoskiego i toruńskiego oraz z sąsiednich powiatów – gminy: Łabiszyn, Nakło n. Notecią, Szubin i Kowalewo Pomorskie, a także powiaty bydgoski i toruński.

Do priorytetowych obszarów interwencji zaliczone są:

• rozwój gospodarczy,

• rozwój sfery usług publicznych,

• działania w sferze rozwoju systemów transportu publicznego,

• działania w sferze przestrzeni i środowiska,

• kontynuację procesów rewitalizacji w miastach, mającą na celu kompleksowe włączenie kolejnych dzielnic w życie społeczno-gospodarcze.

W dokumencie przedstawiono zjawiska negatywne zaobserwowane na terenie 9 miast położonych na terenie ZITBTOF, w tym w Kowalewie Pomorskim. Odnośnie dziedzictwa kulturowego wymieniono:

• zdegradowana substancja budynków mieszkalnych oraz ich zły stan techniczny,

• niezagospodarowane obszary pokolejowe.

W *Strategii zintegrowanych inwestycji terytorialnych* nakreślono 4 cele strategiczne:

Cel 1 Efektywność transportowa i energetyczna oraz zintegrowane strategie niskoemisyjne;

Cel 2 Wykorzystanie walorów środowiska naturalnego i kultury dla kształtowania wysokiej jakości życia;

Cel 3 Rozwój społeczno- gospodarczy;

Cel 4 Nowoczesne i efektywne kształcenie dzieci i młodzieży.

Cel 2 (działanie 2.2) oraz 3 (działanie 3.3) dotyczą dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny 2. Wykorzystanie walorów środowiska naturalnego i kultury dla kształtowania wysokiej jakości życia

Działanie 2.2 Wykorzystanie dziedzictwa kultury dla rozwoju społecznego.

Przykładowe typy projektów:

1. Projekty obejmujące prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane w obiektach zabytkowych, w otoczeniu zabytku i na obszarach zabytkowych, obszarach przemysłowych o wartościach historycznych.

2. Rozbudowa, przebudowa instytucji kultury (w tym dostosowanie istniejącego obiektu do nowych funkcji kulturalnych, w tym edukacyjnych) wraz z zakupem wyposażenia związanego z prowadzeniem działalności kulturalnej, w tym edukacyjnej.

3. Konserwacja zabytków ruchomych i materiałów archiwalnych stanowiących dziedzictwo dokumentacyjne.

4. Wsparcie działań informacyjnych i promocyjnych walorów środowiskowych i kulturowych regionu pod kątem komercyjnego wykorzystania dziedzictwa kulturowego i naturalnego regionu (np. produkt regionalny) jako element szerszych projektów w zakresie kultury, wskazanych w punktach 1-3.

Cel 3 Rozwój społeczno- gospodarczy

Działanie 3.3 Rewitalizacja

Przykładowe typy projektów:

1. Zagospodarowanie przestrzeni miejskich, w tym przebudowa, modernizacja, adaptacja, remont zdegradowanych obiektów/budynków wraz z zagospodarowaniem przyległego otoczenia, przyczyniające się do likwidacji istotnych problemów społecznych, gospodarczych na obszarze rewitalizowanym wynikającym z Lokalnego/Gminnego Programu Rewitalizacji;

2. Modernizacja, remont części wspólnych wielorodzinnych budynków mieszkalnych wyłącznie w ramach 1 typu projektu;

3. Przebudowa, modernizacja, remont obiektów infrastruktury kulturalnej – wyłącznie w ramach 1 typu projektu;

4. Budowa, przebudowa, rozbudowa podstawowej infrastruktury komunalnej (np. przewodów lub urządzeń wodociągowych, kanalizacyjnych, ciepłowniczych, elektrycznych) na obszarze objętym projektem, w celu zapewnienia dostępu wszystkich obiektów i terenów rewitalizowanych do podstawowych usług komunalnych – wyłącznie w ramach 1 typu projektu;

5. Przebudowa, modernizacja infrastruktury dróg lokalnych w celu poprawy dostępności do rewitalizowanego obszaru – wyłącznie w ramach 1 typu projektu.

4.2.7 Strategia rozwoju turystyki powiatu golubsko-dobrzyńskiego

Strategia Rozwoju Turystyki powiatu golubsko-dobrzyńskiego przygotowana została w 2003 i 2004 roku w ramach czterech opracowań:

- Stan gospodarki turystycznej w powiecie golubsko-dobrzyńskim;
- Strategia zrównoważonego rozwoju turystyki w powiecie golubsko-dobrzyńskim;
- Operacyjny program rozwoju turystyki w powiecie golubsko-dobrzyńskim;
- Program kreowania nowych miejsc pracy w powiecie golubsko-dobrzyński.

Strategia opracowana została w dwóch ujęciach:

üdla całego powiatu traktowanego, jako ważna jednostka funkcjonalna w skali strefy pojeziernej;

üdla poszczególnych gmin w obrębie, których realizowane powinny być działania zmierzające do osiągnięcia celów strategicznych określonych dla całego powiatu.

W *Strategii* przedstawione zostały: cele strategiczne, działania operacyjne oraz zadania wykonawcze w ramach rozwoju turystyki i związanej z tym infrastruktury. Jako główne cele strategiczne w dokumencie przyjęto:

• Funkcjonowanie turystyki w warunkach zrównoważonego rozwoju;

• Ogólny wzrost gospodarczy w wyniku wzrostu ruchu turystycznego.

Najszerzej dziedzictwo kulturowe regionu, omówione zostało w części pierwszej dotyczącej stanu gospodarki turystycznej w powiecie golubsko - dobrzyńskim. Przedstawiono najważniejsze i najbardziej wartościowe walory krajoznawcze środowiska historyczno-kulturowego powiatu, omawiając historię miasta: Golubia Dobrzynia oraz Kowalewa Pomorskiego, jak również zabytki sakralne, zabytki architektury rezydencjonalnej, zabytki techniki i inne. Określono również możliwości wzbogacenia i podniesienia jakości walorów turystycznych.

Wzbogacenia i podniesienia jakości walorów kulturowych w miastach Golub-Dobrzyń i Kowalewo Pomorskie:

• potraktowanie substancji zabytkowej, jako wyjątkowo pozytywnego tła dla organizacji różnorodnych imprez kulturalnych, gastronomicznych, rozrywkowych itp., z dążeniem do kształtowania ich stylowego charakteru powiązanego zarówno z epokami reprezentowanymi przez obiekty zabytkowe, jak też cechami lokalnymi i regionalnymi (turnieje, zjazdy miłośników historii, przyrody, imprezy związane z pojezierzami),

• ożywienie kultury współczesnej - dla kultywowania i stałego wzbogacania tradycji, bez wykluczenia elementów nowych, lecz odpowiadających społeczności miejscowej;

• kreowanie własnej „tożsamości”, która wynika z pamięci i zapisów związanych z kulturą społeczną, zwyczajami, kuchnią regionalną, wybitnymi postaciami pochodzącymi z tej ziemi, a ponadto z użyciem lokalnych materiałów budowlanych, dbałością o wystrój architektoniczny, zazielenianie i ukwiecanie odwiedzanych miejsc i obiektów, stworzenie warunków do utrzymywania czystości itp.

Wzbogacenia i podniesienia jakości walorów kulturowych obiektów i zespołów zabytkowych poza miastami:

• wykorzystanie wszystkie możliwości wprowadzania funkcji turystycznych do obiektów zabytkowych tam, gdzie nie wpłynie to na degradację historycznych i artystycznych wartości tych obiektów, ich wystroju i zachowanego układu architektonicznego, na przykład:

• wprowadzanie funkcji hotelowej, pensjonatowej do pałaców i dworów, z możliwością organizowania konferencji, różnorodnych imprez kulturalnych itp., z wykorzystaniem licznych dobrze zachowanych parków podworskich na cele edukacyjne i rekreacyjne,

• wprowadzanie funkcji noclegowej lub gastronomicznej, do obiektów podworskich, folwarcznych, dbając o utrzymanie specyficznego wizerunku, indywidualnych cech, wyeksponowanie pamiątek z przeszłości, kultywowanie dawnych zwyczajów, kuchni regionalnej, przystosowywanie parków i ogrodów do potrzeb rekreacji turystów itd., przy czym pożądana jest reprivatyzacja tych zespołów, gdyż przyczynić się to powinno do przywracania ich cech tożsamości,

• wprowadzanie funkcji izb muzealnych, zajazdów, barów przydrożnych, punktów informacji* o regionie, wraz z ekspozycją i sprzedażą wydawnictw, map i folderów, lokalnych wyrobów - pamiątek, przetworów spożywczych itp. do obiektów wolnostojących, zabytków techniki, np. młynów wodnych, kuźni,

• przewidywanie programów zwiedzania i odpowiedniego systemu informacji zachęcającej do zatrzymania się na trasach przejazdu, dzięki uporządkowaniu terenu, przygotowania pojemnych i bezpiecznych parkingów, oznakowaniom i kierunkowskazom, wykorzystaniu przekazów i legend do uatrakcyjnienia opisu miejsca, stosowaniu szyldów o tradycyjnych formach i materiałach, oświetleniu ruin zamków, pałaców, wiatraków itp.

• dążenie do przywracania oryginalnych funkcji wszędzie tam, gdzie jest to wskazane i możliwe, szczególnie w obiektach o oryginalnym charakterze przetwórstwa przemysłu rolnego i obsługi rolnictwa, np. w młynach, kuźniach, zwłaszcza, że pozwala to na powrót do tak cenionych dziś produktów ekologicznego rolnictwa,

• dbanie o estetykę obiektów i ich otoczenia, stosując w maksymalnym stopniu tworzywa naturalne (drewno, żelazo, kamień), materiały pochodzenia lokalnego, tym samym dając sposobność do odrodzenia się rzemiosła

lokalnego, w tym artystycznego (pamiętki, przetwórstwo domowe produktów leśnych i rolnych), co przyczynia się do zmniejszenia bezrobocia,

·wobec położenia większości poza miejskich obiektów zabytkowych w ścisłym kontakcie z przyrodą, zwrócenie uwagi na wystrój zieleni o cechach charakterystycznych dla polskiego krajobrazu, stosując zestawy tradycyjnych krzewów i kwiatów, zadaszeń, mebli ogrodowych itd., unikając natomiast tak „modnych” dziś form zachodnich, dominacji agresywnych reklam i szyldów, gdyż uzyskanie lokalnej specyfiki wizerunku regionu jest jednym z najważniejszych warunków powodzenia działań w celu jego turystycznego uatrakcyjnienia.

Uzyskanie powyższych działań wymaga udziału:

·konserwatorów zabytków, którzy określić muszą stopień możliwej ingerencji w zabytkową substancję budowlaną i artystyczną, także w odniesieniu do zabytkowej zieleni parkowej, a ich wytyczne i nadzór nad realizacją traktowany musi być nadrzędnie i obligatoryjnie,

·architektów i planistów przestrzennych oraz architektów zieleni, którzy każdorazowo ustalić powinni optymalne rozwiązania funkcjonalno - przestrzenne, na podstawie ogólnej koncepcji (studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz planów miejscowych) zagospodarowania turystycznego rejonu, gminy itd., a ponadto ocenić uwarunkowania zmian struktury budowlanej i kompozycji zieleni w podworskich parkach krajobrazowych, dążąc do uzyskiwania harmonii i respektowania form dawnych, zgodnych z odczuciem epoki,

·specjalistów z dziedziny gospodarki turystycznej, marketingu turystycznego, zagospodarowania turystycznego, którzy ocenić powinni zarówno kompleksowo jak i w pojedynczych przypadkach, jakie rozwiązania mają szansę powodzenia, przynoszenia dochodów, a także do kogo należy skierować promocję turystyczną i jakimi metodami ją prowadzić, aby była ona opłacalna i trafiła do zainteresowanych odbiorców.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

5.1.1 Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2015-2020

Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2015-2020 została przyjęta uchwałą nr X/82/15 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 28 grudnia 2015 r.

Strategia powstała z inicjatywy władz lokalnych, dostrzegających potrzebę kompleksowego rozwoju społeczno-gospodarczego Miasta i Gminy. Głównym jej celem jest wskazanie kierunków rozwoju Gminy, jak i mieszkańców.

Tematyce dziedzictwa kulturowego został poświęcony rozdział 2.4.8, w którym lakonicznie wspomniano o zabytkach występujących na terenie gminy i miasta Kowalewo Pomorskie. Zagadnieniu temu przeznaczony jest *Cel szczegółowy II.2: Rozwój turystyki i ochrona dziedzictwa kulturowego* gdzie wyznaczono planowane przedsięwzięcia takie jak:

- rewitalizacja cmentarza ewangelickiego w Chełmońcu;
- budowa fontanny na Pl. 700-lecia w Kowalewie Pomorskim;
- Zagospodarowanie rekreacyjno-wypoczynkowe terenu przy jeziorze Jeziorek w Mlewie wraz z budową drogi dojazdowej do plaży;
- opracowanie folderu i tablic informacyjnych promujących gminne zabytki;
- rozbudowa strony internetowej samorządu ze wskazaniem na stworzenie bazy turystycznej;
- zakup specjalistycznego sprzętu do stworzenia bazy fotograficznej (dron);
- stworzenie warunków do rozwoju bazy noclegowej gospodarstw agroturystycznych;
- rewitalizacja byłego dworu w Pluskowęsach 75.

5.1.2 Gminny program rewitalizacji Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2015-2023

Gminny program rewitalizacji został przyjęty uchwałą nr XVI/135/16 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 21 września 2016 r.

W niniejszym dokumencie omówiono obszary zdegradowane występujące na terenie miasta jak i gminy Kowalewo Pomorskie. Na podobszarze Centrum wymieniono tereny zdegradowane wymagające zagospodarowania, w przypadku obiektów zabytkowych są to:

- tereny pokolejowe przy ul. Dworcowej o powierzchni 8316 m²,
- tereny przemysłowe przy ul. Chopina o powierzchni 3981 m²,
- budynek byłego sądu o powierzchni 1825 m².

W przypadku przedsięwzięć rewitalizacyjnych dotyczących obiektów zabytkowych wymieniono:

Wykonanie iluminacji świetlnej obiektów zabytkowych położonych na terenie miasta Kowalewo Pomorskie (Projekt realizowany przez Gminę Kowalewo Pomorskie);

Adaptacja zabytkowego budynku sądu w Kowalewie Pomorskim na szkołę muzyczną I stopnia (Projekt realizowany przez Powiat Gołubsko – Dobrzyński).

5.1.3 Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Kowalewo Pomorskie przyjęte uchwałą nr XXII/215/09 przez Radę Miejską w Kowalewie Pomorskim w dniu 26 czerwca 2009 r. wraz ze zmianą uchwaloną uchwałą nr XXXVII/315/18 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 26 września 2018 r. Opracowanie zostało sporządzone w trybie ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2018 r. poz. 1945).

Studium stanowi dokument planistyczny określający politykę rozwoju przestrzennego gminy. Podstawowymi celami studium są:

- rozpoznanie i ocena uwarunkowań rozwoju gminy w zakresie środowiska przyrodniczego, kulturowego, stanu zagospodarowania oraz infrastruktury technicznej,
- sformułowanie kierunków zagospodarowania przestrzennego, określenie potencjalnych zmian możliwości wykorzystania przestrzeni z punktu widzenia przyjętych celów rozwoju.

W zakresie zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy określono obszary i zasady jego ochrony, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067).

W Studium szczegółowo omówiono kwestie zabytków występujących na terenie gminy i miasta Kowalewo Pomorskie (rozdział 5: *Stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej*). Wymieniono m. in. układy przestrzenne urbanistyczne i ruralistyczne, zabytki sakralne, zespoły dworsko-parkowe, zabytki techniki kultury materialnej, szkoły i zespoły poszkolne oraz zabytki archeologiczne.

W zależności od stopnia zachowania i wartości zabytkowej istniejącej historycznej kompozycji urbanistycznej, ruralistycznej i substancji zabytkowej wyznaczono w mieście i gminie Kowalewo Pomorskie sześć stref ochrony konserwatorskiej:

- „A” - strefę pełnej ochrony konserwatorskiej, obejmującej:

üczęść zespołu urbanistycznego Kowalewa Pomorskiego,

üzespoły sakralne-cmentarze przykościelne wraz z kościołami wpisanymi do rejestru(Pluskowęsy, Srebrniki, Chełmonie, Wielka Łąka),

ümłyn Krupka,

üzespoły dworsko-parkowe(Chełmonie, Pluskowęsy, Szychowo, Piątkowo),

üzabytki archeologiczne w granicach wyznaczonych we wpisie do rejestru zabytków,

- „B” - strefę ochrony konserwatorskiej obejmującej:

üczęść zespołu urbanistycznego Kowalewa Pomorskiego,

üukłady ruralistyczne wsi(Chełmonie, Chełmoniec, Wielka Łąka),

ücześć zespołów dworsko-parkowych (Pruska Łąka, Szewa, Wielka Łąka, Elzanowo, Lipienica, Chełmonie, Kiełpiny, Frydrychowo, Mlewiec),

üzespoły folwarczne: Gapa, Napole, Dylewo,

ümentarze grzebalne czynne i nieczynne:

·„K” - strefę ochrony krajobrazu,

·„E” - strefę ochrony ekspozycji, obejmującej ochroną obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołu zabytkowego, głównie wyznacza tereny wyłączone spod zabudowy lub określa jej nieprzekraczalne gabaryty.

·„W” - strefę ochrony archeologicznej, obejmuje tereny o rozpoznanej, na podstawie badań, zawartości reliktywów archeologicznych posiadających własną formę terenową.

·„OW” – strefę obserwacji archeologicznych, obejmującej wszystkie stanowiska archeologiczne nieeksponowane w terenie.

Dla każdej z wyróżnionych stref określono podstawowe cele działalności konserwatorskiej oraz sposoby ochrony dziedzictwa kulturowego.

5.1.4 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Kowalewo Pomorskie

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego stanowią akty prawa miejscowego przyjmowane w formie uchwał przez Radę Miejską, określające przeznaczenie oraz warunki zagospodarowania i zabudowy terenów. MPZP uwzględniają również ochronę dziedzictwa kulturowego i zabytków poprzez określenie obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską.

Tabela . Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego na terenie miasta i gminy Kowalewo Pomorskie.

Lp	Nazwa planu	Nr uchwały, data	Ogłoszenie w Dz. Urz.
1.	Zmiana m.p.o.z.p. gminy Kowalewo Pom. w części dot. działki nr 23/2/ wieś Dylewo - stacja paliw/	Uchwała nr XV/113/96 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 24 maja 1996 r.	Dz. Urz. Woj. Toruńskiego nr 15/96, poz. 90 z dnia 23 lipca 1996 r.
2.	Zmiana m.p.o.z.p. gminy Kowalewo Pom. w części dot. działek 114/1, 114/3, 114/4 we wsi Elzanowo - zabudowa usługowo-rzemieślnicza	Uchwała nr XVII/127/96 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 10 sierpnia 1996 r.	Dz. Urz. Woj. Toruńskiego nr 21/96, poz. 116 z dnia 30 września 1996 r.
3.	Zmiana m.p.o.z.p. gminy Kowalewo Pom. w części dot. działki nr 74/ wieś Borówno - zabudowa mieszkaniowa jednorodzinna	Uchwała nr XVII/128/96 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 10 sierpnia 1996 r.	Dz. Urz. Woj. Toruńskiego nr 21/96, poz. 117 z dnia 30 września 1996 r.
4.	Zmiana m.p.o.z.p. gminy Kowalewo Pom. w części dot. działki nr 11/ przepompownia ścieków/	Uchwała nr XXVIII/214/98 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 11 marca 1998 r.	Dz. Urz. Woj. Toruńskiego nr 11, poz. 67 z dnia 17 kwietnia 1998 r.
5.	Zmiana m.p.o.z.p. gminy Kowalewo Pom. w części działki nr 139/2 /stacja red. pom.. II/	Uchwała nr II/16/98 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 19 listopada 1998 r.	Dz. Urz. Woj. Toruńskiego nr 39, poz. 345 z dnia 31 grudnia 1998 r.
6.	Zmiana m.p.o.z.p. gminy Kowalewo Pom. w części obejmującej działki nr 7/5, 7/6 położone we wsi Wielka Łąka	Uchwała nr XXIX/309/2001 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 13 czerwca 2001 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego nr 52, poz. 1110 z dnia 16 sierpnia 2001 r.
7.	Zmiana m.p.sz.z.p. osiedla "Brodnickiego" w Kowalewie Pom., w części obejmującej obszar działek położonych w obrębie ewidencyjnym miasta Kowalewa Pom. /działki nr geodezyjny: 50, 51, 52/1, 52/2, 52/3, 53/ (i obszarze ewidencyjnym Frydrychowo działki nr geodezyjny: 18, 19, 20/4, 20/1, 11/2/ - zmiana	Uchwała nr XXXI/327/01 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 24 października 2001 r. Uchwała nr XXIX/289/14 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 24 września 2014 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego nr 89, poz. 1715 z dnia 30 listopada 2001 r.
8.	Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gm. Kowalewo Pom. w części dot. działki nr 84/6, położonej w obrębie ewidencyjnym Frydrychowo	Uchwała nr XXXII/344/01 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 29 listopada 2001 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego nr 2, poz. 50 z dnia 22 stycznia 2002 r.
9.	Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Kowalewa Pom. w części dot. działek o numerach geodezyjnych 159 i 160 (02 obręb ewidencyjny) w Kowalewie Pom.	Uchwała nr XXXIX/380/02 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 11 września 2002 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego nr 116, poz. 2389 z dnia 21 października 2002 r.
10.	Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Kowalewa Pom. w części dot. działki nr geodez. 171/5 (obręb ewidencyjny	Uchwała nr VII/64/03 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 23 czerwca 2003 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego nr 85, poz. 1242 z dnia 05 września 2003 r.

	04)		
11.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Kowalewa Pom. w części dot. działek nr 83/2, 78, 84/1 i 90 (obręb ewidencyjny nr 03) - położony pomiędzy ul. Działkową a Mikołaja z Ryńska	Uchwała nr XVII/140/04 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 01 grudnia 2004 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego nr 10, poz. 148 z dnia 14 lutego 2005 r.
12.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Kowalewa Pom. dla części jednostki strukturalnej Zapluskowęsy i części 01 obrębu ewidencyjnego miasta Kowalewa Pomorskiego	Uchwała nr VIII/64/07 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 12 września 2007 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego nr 121, poz. 1792 z dnia 30 października 2007 r.
13.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Kowalewa Pom. dla części 04 obrębu ewidencyjnego miasta Kowalewa Pomorskiego	Uchwała nr XIII/136/08 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 25 czerwca 2008 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego nr 107, poz. 1703 z dnia 13 sierpnia 2008 r.
14.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Kowalewa Pom. dla części 01 i 03 obrębu ewidencyjnego miasta Kowalewa Pomorskiego	Uchwała nr XV/159/08 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 26 września 2008 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego nr 148, poz. 2269 z dnia 18 listopada 2008 r.
15.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Kowalewa Pomorskie dla części 01 i 03 obrębu ewidencyjnego miasta Kowalewa Pomorskiego	Uchwała nr XV/159/08 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 26 września 2008 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego nr 134, poz. 2116 z dnia 24 października 2008 r.
16.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie wsi Nowy Dwór w gminie Kowalewa Pomorskie z przeznaczeniem pod eksploatację kruszywa naturalnego	Uchwała nr X/89/12 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 30 marca 2012 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego poz. 1035 z dnia 07 maja 2012 r.
17.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie wsi Sierakowo i Srebrniki w gminie Kowalewa Pomorskie z przeznaczeniem pod lokalizację elektrowni wiatrowej	Uchwała nr X/97/12 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 30 marca 2012 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego poz. 1036 z dnia 07 maja 2012 r.
18.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący tereny położone w obrębie Nowy Dwór gm. Kowalewa Pomorskie	Uchwała nr X/98/12 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 30 marca 2012 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego poz. 1037 z dnia 07 maja 2012 r.
19.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie wsi Frydrychowo w gminie Kowalewa Pomorskie z przeznaczeniem pod zabudowę mieszkaniową, mieszkaniowo-rzemieślniczą, zabudowę handlowo-usługową oraz funkcję rolniczą	Uchwała nr XI/110/12 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 14 czerwca 2012 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego poz. 1379 z dnia 26 czerwca 2012 r.
20.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie wsi Mlewiec, Srebrniki, Mariany, Sierakowo w gminie Kowalewa Pomorskie z przeznaczeniem pod lokalizację elektrowni wiatrowych	Uchwała nr XIII/139/12 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 21 września 2012 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego poz. 2027 z dnia 03 października 2012 r.
21.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie wsi Mlewiec, Srebrniki, Wielkie Rychnowo w gminie Kowalewa Pomorskie z przeznaczeniem pod lokalizację elektrowni wiatrowych	Uchwała nr XVII/179/13 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 25 marca 2013 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego poz. 1387 z dnia 29 marca 2013 r.
22.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w 03 obrębie ewidencyjnym miasta Kowalewa Pomorskiego	Uchwała nr XIX/205/13 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 19 sierpnia 2013 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego poz. 2673 z dnia 26 sierpnia 2013 r.
23.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części jednostki strukturalnej Kiełpiny, gmina Kowalewo Pomorskie	Uchwała nr XX/216/13 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 09 października 2013 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego poz. 3067 z dnia 16 października 2013 r.
24.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie miejscowości Sierakowo i Zapluskowęsy w gminie Kowalewo Pomorskie	Uchwała nr XIX/206/13 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 19 sierpnia 2013 r. <u>plan nieobowiązujący</u>	<i>Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego poz. 2674 z dnia 26 sierpnia 2013 r.</i> <i>/zmiana rok 2015 uchwała nr VIII/50/15 rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 23 września 2015 r./</i>
25.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru wsi Szewa i wsi Pruska Łąka w gminie Kowalewo Pomorskie	Uchwała nr XXV/250/14 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 19 marca 2014 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego poz. 901 z dnia 25 marca 2014 r.
26.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części obrębu ewidencyjnego Frydrychowo w gminie Kowalewo Pomorskie	Uchwała nr XXIX/289/14 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 24 września 2014 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego poz. 2688 z dnia 03 października 2014 r.
27.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego	Uchwała nr V/28/15 Rady Miejskiej w	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego

	dla terenu położonego w rejonie wsi Mlewiec w gminie Kowalewo Pomorskie	Kowalewie Pomorskim z dnia 11 marca 2015 r.	poz. 833 z dnia 18 marca 2015 r.
28.	Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie miejscowości Sierakowo i Zapluskowęsy w gminie Kowalewo Pomorskie	Uchwała nr VIII/50/15 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 23 września 2015 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego poz. 2929 z dnia 02 października 2015 r.
29.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru wsi Wielkie Rychnowo w gminie Kowalewo Pomorskie	Uchwała nr XXX/270/18 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 21 marca 2018 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.-Pomorskiego poz. 1604 z dnia 21 marca 2018 r.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, których procedura planistyczna jest w toku: Uchwała nr XXII/194/17 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 19 kwietnia 2017 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru wsi Wielkie Rychnowo w gminie Kowalewo pomorskie (dz. nr 245/5 i 245/8).

Tabela . Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego obejmujące tereny zabytkowe.

Zmiana w m.o.p.z.p. gminy Kowalewo Pomorskie w części obejmującej działki nr 7/5 i 7/6 położone we wsi Wielka Łąka	Uchwała nr XXIX/ 309 / 2001 Rady Miejskiej w Kowalewie Pom. z dnia 13 czerwca 2001r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.- Pomorskiego nr 52, poz.1110 z dnia 16 sierpnia 2001r.
<p>§ 2. Przedmiotem ustaleń zmiany planu są:</p> <p>1) tereny przewidziane pod rozszerzenie istniejącego cmentarza parafialnego, oznaczone na rysunku zmiany planu symbolem „ZC”,</p> <p>2) tereny komunikacyjne, oznaczone na rysunku zmiany planu symbolem „K”,</p> <p>3) zasady obsługi w zakresie infrastruktury technicznej.</p> <p>§ 5.1. Dla terenu oznaczonego na rysunku zmiany planu symbolem „ZC”, ustala się przeznaczenie podstawowe - usługi z zakresu cmentarnictwa – cmentarz parafialny.</p> <p>3) obowiązek:</p> <p>a) zachowania istniejącego ogrodzenia w formie muru ceglanego od strony istniejącego cmentarza z dopuszczeniem przejść bramnych,</p> <p>b) wprowadzenia ogrodzenia pełnego, z preferencją dla formy muru ceglanego, nawiązującego do istniejącego ogrodzenia – od strony terenów rolnych, oznaczonych symbolem „RP”,</p> <p>c) część grzebalną, zlokalizowaną w północnej części terenu, oznaczoną cyfrą „1”, nawiązującą układem przestrzennym do układu istniejącego cmentarza o walorach historyczno – kulturowych.</p>		
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Kowalewo Pomorskie dla części jednostki strukturalnej Zapluskowęsy i części 01 obrębu ewidencyjnego miasta Kowalewa Pomorskiego	Uchwała Nr VIII/64/07 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 12 września 2007 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj.- Pomorskiego nr 121, poz. 1792 z dnia 30 października 2007 r.
<p>§ 6.1. Zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:</p> <p>1) obowiązuje zagospodarowanie terenu prowadzące do utrzymania i ochrony wartości przyrodniczych i różnorodności form krajobrazowych, w tym:</p> <p>a) zachowanie istniejących form ukształtowania terenu,</p> <p>b) zakaz dokonywania zmian stosunków wodnych,</p> <p>2) usuwanie drzew wymaga stosownego zezwolenia, podlega ograniczeniu i może nastąpić jedynie w przypadku: uzasadnionej wycinki o charakterze pielęgnacyjnym, realizacji docelowego układu drogowego i inwestycji z zakresu infrastruktury technicznej, zagrożenia bezpieczeństwa ludzi i mienia.</p> <p>§ 6.2 Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:</p> <p>a) w przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekt zabytkowy prace ziemne należy wstrzymać, zabezpieczyć znalezisko i niezwłocznie powiadomić Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,</p> <p>b) na terenie objętym planem występuje budynek mieszkalny o wartości historycznej z przełomu XIX/XX w. wraz z zabudowaniami gospodarczymi – podlegające ochronie konserwatorskiej, dla których obowiązują nakazy zawarte w ustaleniach szczegółowych dla terenu 5 R/MR.</p>		
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Kowalewo Pomorskie dla części 04 obrębu ewidencyjnego miasta Kowalewa Pomorskiego	Uchwała Nr XIII/ 136/08 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 25 czerwca 2008 r.	Dz. Urz. Woj. Kujawsko Pomorskiego nr 107, poz. 1703 z dnia 13 sierpnia 2008 r.
<p>§ 6.1 Zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:</p> <p>1) obowiązuje zagospodarowanie terenu prowadzące do utrzymania i ochrony wartości przyrodniczych i różnorodności form krajobrazowych;</p> <p>2) usuwanie drzew wymaga stosownego zezwolenia, podlega ograniczeniu i może nastąpić jedynie w przypadku: uzasadnionej wycinki o charakterze pielęgnacyjnym, realizacji docelowego układu drogowego i inwestycji z zakresu infrastruktury technicznej, zagrożenia bezpieczeństwa ludzi i mienia.</p> <p>§ 6.2. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:</p> <p>a) w przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekt zabytkowy prace ziemne należy wstrzymać, zabezpieczyć znalezisko i niezwłocznie powiadomić Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,</p> <p>b) na terenie objętym planem znajduje się stanowisko archeologiczne nie ekspozycyjne z nawarstwieniami kulturowymi objęte strefą ochrony archeologicznej – w jego obszarze wszelkie prace ziemne można prowadzić za zgodą i po uzgodnieniu z Kujawsko-Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.</p>		
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego	Uchwała Nr XV/ 159/08 Rady	Dz. Urz. Woj. Kuj.- Pomorskiego nr

gminy Kowalewo Pomorskie dla części 01 i 03 obrębu ewidencyjnego miasta Kowalewa Pomorskiego	Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 26 września 2008 r.	148, poz. 2269 z dnia 18 listopada 2008 r.
<p>6.1 Zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:</p> <p>1) obowiązuje zagospodarowanie terenu prowadzące do utrzymania i ochrony wartości przyrodniczych i różnorodności form krajobrazowych;</p> <p>2) usuwanie drzew wymaga stosownego zezwolenia, podlega ograniczeniu i może nastąpić jedynie w przypadku: uzasadnionej wycinki o charakterze pielęgnacyjnym, realizacji docelowego układu drogowego i inwestycji z zakresu infrastruktury technicznej, zagrożenia bezpieczeństwa ludzi i mienia.</p> <p>6.2 Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:</p> <p>1) w przypadku natrafienia podczas robót ziemnych na obiekt zabytkowy prace ziemne należy wstrzymać, zabezpieczyć znalezisko i niezwłocznie powiadomić Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;</p> <p>2) na terenie objętym planem znajdują się obiekty o wartości historyczno-kulturowej - zgodnie z rysunkiem planu. Dla wskazanych obiektów należy:</p> <p>a. zachować wygląd architektoniczny ww. budynków o wartości historyczno-kulturowej w zakresie gabarytu, kształtu dachu, wystroju i kompozycji elewacji tzn. zachowania detalu architektonicznego, rozmieszczenia wielkości, kształtu oraz proporcji otworów okiennych i drzwiowych - wszelkie prace budowlane mające wpływ na wygląd zewnętrzny obiektów uzgadniać z Kujawsko-Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,</p> <p>b. zachować zielenią towarzyszącą zespołowi budynków gazowni i wodociągów z początku XX w. – wszelkie prace przy drzewostanie uzgadniać z Kujawsko-Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,</p> <p>c. zachować założenie zieleni towarzyszącej budynkowi o wartości historyczno-kulturowej, występującemu w jednostce oznaczonej na rysunku symbolem 57U/MW – wszelkie prace przy drzewostanie uzgadniać z Kujawsko-Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.</p>		
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie wsi Nowy Dwór w gminie Kowalewo Pomorskie z przeznaczeniem pod eksploatację kruszywa naturalnego	Uchwała Nr X/89/12 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 30 marca 2012 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj. - Pomorskiego poz. 1035 z dnia 07 maja 2012 r.
<p>§ 6.1. Zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:</p> <p>1) obowiązuje zagospodarowanie terenu prowadzące do utrzymania i ochrony wartości przyrodniczych i różnorodności form krajobrazowych, w tym zakres prac ziemnych podczas realizacji ustaleń planu winien sankcjonować w stopniu maksymalnym istniejące ukształtowanie terenu oraz istniejące powierzchnie leśne;</p> <p>2) usuwanie drzew wymaga stosownego zezwolenia, podlega ograniczeniu i może nastąpić jedynie w przypadku uzasadnionej wycinki o charakterze pielęgnacyjnym, realizacji docelowego układu drogowego i inwestycji z zakresu infrastruktury technicznej, zagrożenia bezpieczeństwa ludzi i mienia, z uwzględnieniem przepisów szczególnych z zakresu ochrony gatunków roślin, zwierząt i grzybów;</p> <p>3) na działkach sąsiadujących z terenami leśnymi ze względu na bezpośrednie sąsiedztwo lasów - przy projektowaniu budynków należy zachować wymaganą przepisami szczególnymi odległość od granicy lasu oraz ze szczególną uwagą dokonać wyboru materiałów o wysokich atestach odporności na ogień by nie stwarzać ewentualnego zagrożenia pożarowego.</p> <p>§ 6. 2. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:</p> <p>1) należy stosować wymogi przepisów odrębnych tj. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;</p> <p>2) na obszarze objętym miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego występują poniżej wymienione obiekty o wartościach historyczno-kulturowych figurujące w wojewódzkiej ewidencji zabytków, dla których obowiązują następujące warunki konserwatorskie:</p> <p>a) stanowiska archeologiczne nie eksponowane z nawarstwieniami kulturowymi objęte strefą ochrony konserwatorskiej OW - teren zajmowany przez stanowiska archeologiczne jest dostępny do celów inwestycyjnych pod warunkiem przeprowadzenia wyprzedzających inwestycję ratowniczych archeologicznych badań wykopaliskowych, na przeprowadzenie tych badań należy uzyskać pozwolenie od Kujawsko – Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,</p> <p>b) budynek o wartości historyczno kulturowej z pocz. XX w., położony na dz. nr 143 we wsi Nowy Dwór - należy zachować wygląd budynku, jako obiektu o wartości historyczno kulturowej – w zakresie gabarytu, kształtu i pokrycia dachu, wystroju i kompozycji elewacji, m.in. historycznego rozmieszczenia, wielkości kształtu oraz proporcji otworów okiennych i drzwiowego; wszelkie prace budowlane (remonty, modernizacje itp.) mające wpływ na wygląd zewnętrzny obiektu należy uzgadniać z Kujawsko-Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków; zakaz malowania i ocieplania elewacji budynku o wartości historyczno-kulturowej,</p> <p>c) historyczne trakty drogowe przebiegające w granicach planu objęte są ochroną w sensie ich przebiegu, ukształtowania pasa drogowego (np. jezdnia, rów i pas pod zadrzewienia) i towarzyszących im zadrzewień wraz z innymi elementami infrastruktury drogowej (jak np. przepusty itd.); drzewostan pasów drogowych powinien podlegać systematycznej pielęgnacji i uzupełnianiu ubytków,</p> <p>d) planowana eksploatacja kruszywa naturalnego w granicach planu, jak i technologia prowadzenia prac, związanych z jego wydobywaniem nie mogą spowodować zniszczenia czy uszkodzenia elementów krajobrazu kulturowego.</p>		
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie wsi Sierakowo i Srebrniki w gminie Kowalewo Pomorskie z przeznaczeniem pod lokalizację elektrowni wiatrowej	Uchwała Nr X/97/12 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 30 marca 2012 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj. - Pomorskiego poz. 1036 z dnia 07 maja 2012 r.
<p>§5</p> <p>poz. 3) Zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:</p> <p>a) ustala się ograniczenie uciążliwości w zakresie emisji hałasu i wibracji projektowanej elektrowni wiatrowej do granic stref oddziaływania wyznaczonych na rysunku planu,</p> <p>b) w strefie oddziaływania elektrowni wiatrowej nie należy:</p> <p> • utworzyć nowych terenów zielonych, zwłaszcza obsadzonych zielenią wysoką,</p> <p> • ubsadzać zielenią wysoką dróg wewnętrznych,</p> <p> • utworzyć nowych oczek wodnych i stawów,</p> <p>c) dopuszcza się w granicach pasów drogowych wycinkę drzew uniemożliwiających realizację i użytkowanie dojazdów technicznych,</p>		

<p>d) należy chronić zbiorniki, oczka wodne i ciekły wodne, a także istniejące zadrzewienia śródpolne,</p> <p>e) dopuszcza się przebudowę i odbudowę cieków wodnych pod warunkiem uzyskania stosownych pozwoleń przewidzianych przepisami odrębnymi oraz pod warunkiem, że przebudowa nie zmieni przepływów wód w ciekach i zbiornikach wodnych,</p> <p>f) ze względu na konieczność maksymalnej ochrony dobrej jakości gleb, w trakcie przygotowywania i realizacji inwestycji należy zapewnić oszczędne korzystanie z terenu,</p> <p>g) ustala się bezwzględny zakaz wprowadzania nieoczyszczonych ścieków do wód powierzchniowych, podziemnych oraz gruntów,</p> <p>h) obowiązuje wyznaczenie miejsc na pojemniki służące do czasowego gromadzenia odpadów stałych oraz prawidłowe zagospodarowanie tych odpadów;</p> <p>poz. 5) Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:</p> <p>a) stanowiska archeologiczne nieekspozowane są dostępne do celów inwestycyjnych pod warunkiem przeprowadzenia ratowniczych archeologicznych badań wykopaliskowych za pozwoleniem Kujawsko-Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora,</p> <p>b) w przypadku odkrycia w trakcie realizacji inwestycji przedmiotu, który posiada cechy zabytku lub wykopaliska archeologicznego osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne są zobowiązane zabezpieczyć znaleziska, wstrzymać wszelkie roboty mogące je uszkodzić lub zniszczyć i niezwłocznie powiadomić Wojewódzką Służbę Ochrony Zabytków.</p>		
<p>Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie wsi Nowy Dwór w gminie Kowalewo Pomorskie z przeznaczeniem pod eksploatację kruszywa naturalnego</p>	<p>Uchwała Nr X/89/12 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 30 marca 2012 r.</p>	<p>Dz. Urz. Woj. Kuj.- Pomorskiego poz. 1035 z dnia 07 maja 2012 r.</p>
<p>§ 4</p> <p>poz. 4) Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:</p> <p>·w przypadku odkrycia w trakcie realizacji inwestycji przedmiotu, który posiada cechy zabytku lub wykopaliska archeologicznego osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne są zobowiązane zabezpieczyć znaleziska, wstrzymać wszelkie roboty mogące je uszkodzić lub zniszczyć i niezwłocznie powiadomić Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, Burmistrza Miasta Kowalewo Pomorskie.</p>		
<p>Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie wsi Frydrychowo w gminie Kowalewo Pomorskie z przeznaczeniem pod zabudowę mieszkaniową, mieszkaniowo-rzemieślniczą, zabudowę handlowo-usługową oraz funkcję rolniczą</p>	<p>Uchwała Nr XI/110/ 12 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 14 czerwca 2012 r.</p>	<p>Dz. Urz. Woj. Kuj. - Pomorskiego poz. 1379 z dnia 26 czerwca 2012 r.</p>
<p>§ 6.</p> <p>poz.1. W obszarze objętym planem ustala się obowiązek ochrony stanowisk archeologicznych, wpisanych do ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków pod numerami: 37-46/15, 37-46/20, 37-46/99, 37-46/100, 37-46/101, 37-46/102, 37-46/104, 37-46/105, 37-46/106, objętych - oznaczonymi na rysunku planu - strefami ochrony konserwatorskiej.</p> <p>poz. 2. Wszelkie inwestycje związane z prowadzeniem prac ziemnych w granicach stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych, muszą być obowiązkowo poprzedzone ratowniczymi badaniami archeologicznymi, wykonanymi zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, oraz uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.</p>		
<p>Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie wsi Młewiec, Srebrniki, Mariany, Sierakowo w gminie Kowalewo Pomorskie z przeznaczeniem pod lokalizację elektrowni wiatrowych</p>	<p>Uchwała Nr XIII/139/12 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 21 września 2012 r.</p>	<p>Dz. Urz. Woj. Kuj. - Pomorskiego poz. 2027 z dnia 03 października 2012 r.</p>
<p>§ 6</p> <p>poz. 3) zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:</p> <p>a) ustala się ograniczenie uciążliwości w zakresie emisji hałasu i wibracji projektowanej elektrowni wiatrowej, do granic stref oddziaływania wyznaczonych na rysunku planu,</p> <p>b) w strefie oddziaływania elektrowni wiatrowej nie dopuszcza się:</p> <ul style="list-style-type: none"> - tworzenia nowych terenów zielonych, zwłaszcza obsadzonych zielenią wysoką, - obsadzenia zielenią wysoką dróg wewnętrznych, - tworzenia nowych oczek wodnych i stawów, <p>c) dopuszcza się w granicach pasów drogowych wycinkę drzew uniemożliwiających realizację i użytkowanie dojazdów technicznych,</p> <p>d) należy chronić zbiorniki, oczka wodne i ciekły wodne, a także istniejące zadrzewienia śródpolne,</p> <p>e) dopuszcza się przebudowę i odbudowę cieków wodnych pod warunkiem uzyskania stosownych pozwoleń przewidzianych przepisami odrębnymi oraz pod warunkiem, że przebudowa nie zmieni przepływów wód w ciekach i zbiornikach wodnych,</p> <p>f) ze względu na konieczność maksymalnej ochrony dobrej jakości gleb, w trakcie przygotowywania i realizacji inwestycji należy zapewnić oszczędne korzystanie z terenu,</p> <p>g) ustala się bezwzględny zakaz wprowadzania nieoczyszczonych ścieków do wód powierzchniowych, podziemnych oraz gruntów,</p> <p>h) obowiązuje wyznaczenie miejsc na pojemniki służące do czasowego gromadzenia odpadów stałych oraz prawidłowe zagospodarowanie tych odpadów;</p> <p>poz. 4) zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:</p> <p>a) stanowiska archeologiczne nieekspozowane są dostępne do celów inwestycyjnych pod warunkiem przeprowadzenia ratowniczych archeologicznych badań wykopaliskowych, za pozwoleniem Kujawsko Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora,</p> <p>b) ustala się zakaz lokalizacji dominant wysokościowych w strefach oznaczonych na rysunku planu, ze względu na potrzebę ochrony wartości kulturowo - krajobrazowych obszaru opracowania planu;</p> <p>§ 7</p> <p>poz. 3) zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:</p> <p>a) na terenach objętych planem, ustala się bezwzględny zakaz wprowadzania nieoczyszczonych ścieków do wód powierzchniowych, podziemnych oraz gruntów,</p> <p>b) obowiązuje wyznaczenie miejsc na pojemniki służące do czasowego gromadzenia odpadów stałych oraz prawidłowe zagospodarowanie</p>		

tych odpadów;

poz. 4) zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- ustala się zakaz lokalizacji dominant wysokościowych w strefach oznaczonych na rysunku planu, ze względu na potrzebę ochrony wartości kulturowo-krajobrazowych obszaru opracowania planu;

§ 9

poz. 3) zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:

- a) nakaz zachowania istniejącego przebiegu cieków,
- b) nakaz utrzymania w dobrym stanie technicznym pozwalającym na odpowiedni odbiór wód opadowych,
- c) dopuszcza się przebudowę i odbudowę cieków wodnych pod warunkiem uzyskania stosownych pozwoleń przewidzianych przepisami odrębnymi oraz pod warunkiem, że przebudowa nie zmieni przepływów wód w ciekach i zbiornikach wodnych,
- d) na terenach objętych planem należy ograniczyć przekształcenia rzeźby terenu,
- e) na terenach objętych planem ustala się bezwzględny zakaz wprowadzania nieoczyszczonych ścieków do wód powierzchniowych, podziemnych oraz gruntów;

§ 10

poz. 3) zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:

- a) zakaz zmiany rzeźby terenu,
- b) zachowanie istniejących zadrzewień i zakrzewień śródpolnych,
- c) zakaz budowania melioracji powodujących osuszanie terenu;

§ 11

poz. 3) zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:

- a) na terenach oznaczonych symbolem EW, ustala się możliwość realizacji obiektów i urządzeń zaliczanych do rodzajów przedsięwzięć, mogących znacząco oddziaływać na środowisko zgodnie z przepisami odrębnymi,
- b) po zakończeniu funkcjonowania elektrowni wiatrowej, po ostatecznym demontażu elektrowni wiatrowej, obowiązuje rekultywacja terenu zajmowanego przez elektrownię wiatrową i obsługujący plac montażowy,
- c) lokalizacja inwestycji, zwłaszcza budowa elektrowni wiatrowej, wymaga na etapie projektu budowlanego rozpoznania geotechnicznych warunków posadowienia obiektów budowlanych, zgodnie z przepisami odrębnymi,
- d) na terenie elektrowni wiatrowej i w strefie jej oddziaływania zakazuje się:
 - tworzenia nowych terenów zielonych, zwłaszcza obsadzonych zielenią wysoką,
 - obsadzania zielenią wysoką dróg wewnętrznych,
 - tworzenia nowych oczek wodnych i stawów;
- e) ze względu na konieczność maksymalnej ochrony dobrej jakości gleb, w trakcie przygotowywania i realizacji inwestycji należy zapewnić oszczędne korzystanie z terenu,
- f) ograniczyć należy do niezbędnego minimum przekształcenia rzeźby terenu,
- g) obowiązuje okresowe usuwanie i wywóz poprzez specjalistyczne służby, oleju przepracowanego z przekładni urządzeń wiatrowych oraz jego utylizacja zgodnie z przepisami szczególnymi;

poz. 4) zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- a) stanowiska archeologiczne nieeksploatowane, są dostępne do celów inwestycyjnych pod warunkiem przeprowadzenia ratowniczych archeologicznych badań wykopaliskowych, za pozwoleniem Kujawsko Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora,
- b) ustala się zakaz lokalizacji dominant wysokościowych w strefach oznaczonych na rysunku planu, ze względu na potrzebę ochrony wartości kulturowo-krajobrazowych obszaru opracowania planu;

§ 12

poz. 3) zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:

- a) nakaz utrzymania dopuszczalnych norm zanieczyszczeń i uciążliwości określonych w przepisach odrębnych,
- b) dopuszcza się w granicach pasów drogowych wycinkę drzew uniemożliwiających realizację i użytkowanie dojazdów technicznych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;

poz. 4) zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- a) historyczny trakt drogowy, oznaczony na rysunku planu, objęty jest ochroną w zakresie swojego przebiegu, kształtowania pasa drogowego i towarzyszących im zadrzewień wraz z innymi elementami infrastruktury drogowej,
- b) drzewostan pasów drogowych powinien podlegać systematycznej pielęgnacji i uzupełnienia ubytków;

§ 13

poz. 3) zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:

- nakaz utrzymania dopuszczalnych norm zanieczyszczeń i uciążliwości określonych w przepisach odrębnych;

poz. 4) zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- a) historyczny trakt drogowy, oznaczony na rysunku planu, objęty jest ochroną w zakresie swojego przebiegu, kształtowania pasa drogowego i towarzyszących im zadrzewień wraz z innymi elementami infrastruktury drogowej,
- b) ustala się nakaz zachowania drzewostanu pasów drogowych, drzewostan powinien podlegać systematycznej pielęgnacji i uzupełnienia ubytków;

§ 14

poz. 3) zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:

- a) dopuszcza się realizację obiektów i urządzeń zaliczanych do rodzajów przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko zgodnie z przepisami odrębnymi,
- b) dopuszcza się w granicach pasów drogowych wycinkę drzew uniemożliwiających realizację i użytkowanie dojazdów technicznych;

poz. 4) zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- ustala się zakaz lokalizacji dominant wysokościowych w strefach oznaczonych na rysunku planu, ze względu na potrzebę ochrony wartości kulturowo-krajobrazowych obszaru opracowania planu.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenów położonych w rejonie wsi Mlewiec, Srebrniki, Wielkie Rychnowo w gminie Kowalewo Pomorskie z przeznaczeniem pod lokalizację elektrowni wiatrowych

Uchwała nr XVII/179/13 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 25 marca 2013 r.

Dz. Urz. Woj. Kuj. -Pomorskiego, poz. 1387 z dnia 29 marca 2013 r.

§ 5

poz.3) zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:

- a) ustala się ograniczenie uciążliwości w zakresie emisji hałasu i wibracji projektowanej elektrowni wiatrowej do granic stref oddziaływania wyznaczonych na rysunku planu,
- b) w strefie oddziaływania elektrowni wiatrowej nie dopuszcza się: - tworzenia nowych terenów zielonych, zwłaszcza obsadzonych zielenią wysoką, - obsadzeń zielenią wysoką dróg wewnętrznych, - tworzenia nowych oczek wodnych i stawów,
- c) dopuszcza się w granicach pasów drogowych wycinkę drzew uniemożliwiających realizację i użytkowanie dojazdów technicznych,
- d) należy chronić zbiorniki, oczka wodne i ciekły wodne, a także istniejące zadrzewienia śródpolne,
- e) dopuszcza się przebudowę i odbudowę cieków wodnych pod warunkiem uzyskania stosownych pozwoleń przewidzianych przepisami odrębnymi oraz pod warunkiem, że przebudowa nie zmieni przepływów wód w ciekach i zbiornikach wodnych,
- f) ze względu na konieczność maksymalnej ochrony dobrej jakości gleb, w trakcie przygotowywania i realizacji inwestycji należy zapewnić oszczędne korzystanie z terenu,
- g) ustala się bezwzględny zakaz wprowadzania nieoczyszczonych ścieków do wód powierzchniowych, podziemnych oraz gruntów,
- h) obowiązuje się wyznaczenie miejsc na pojemniki służące do czasowego gromadzenia odpadów stałych oraz prawidłowe zagospodarowanie tych odpadów;

poz. 4) Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- a) stanowiska archeologiczne nie eksponowane są dostępne do celów inwestycyjnych pod warunkiem przeprowadzenia ratowniczych archeologicznych badań wykopaliskowych za pozwoleniem Kujawsko Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora,
- b) ustala się zakaz lokalizacji dominant wysokościowych w strefach oznaczonych na rysunku planu, ze względu na potrzebę ochrony wartości kulturowo-krajobrazowych obszaru opracowania planu;

§ 6

poz.3) zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:

- a) na terenach objętych planem ustala się bezwzględny zakaz wprowadzania nieoczyszczonych ścieków do wód powierzchniowych, podziemnych oraz gruntów,
- b) obowiązuje wyznaczenie miejsc na pojemniki służące do czasowego gromadzenia odpadów stałych oraz prawidłowe zagospodarowanie tych odpadów;

poz. 4) zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej

- a) w terenie 1RM znajduje się budynek o wartości historyczno-kulturowej podlegający ochronie:
 - należy zachować wygląd budynku w zakresie gabarytu, kształtu dachu, historycznego nieprzekształconego wystroju i kompozycji elewacji, tzn. detalu architektonicznego, rozmieszczenia, wielkości, kształtu oraz proporcji otworów okiennych,
 - wszelkie prace mające wpływ na wygląd zewnętrzny obiektów należy uzgodnić z właściwym WKZ,
- b) w terenie 17RM znajduje się zespół dworsko-parkowy w Mlewcu, z pałacem z I poł. XIX w. w stylu neogotyckim, zabudowaniami gospodarczymi i folwarcznymi otoczonymi historycznymi murywanymi ogrodzeniami z ozdobną bramą wjazdową, podlegający ochronie:
 - obowiązuje nakaz utrzymania historycznego układu kompozycyjno-przestrzennego,
 - należy zachować wygląd budynków wchodzących w skład ww. zespołu zabytkowego w zakresie gabarytu, kształtu dachu, historycznego nieprzekształconego wystroju i kompozycji elewacji, tzn. detalu architektonicznego, rozmieszczenia, wielkości, kształtu oraz proporcji otworów okiennych, - wszelkie prace mające wpływ na wygląd zewnętrzny obiektów należy uzgodnić z właściwym WKZ,
 - należy zachować formę historycznego ogrodzenia z bramą, obowiązuje zakaz tynkowania i malowania partii kamiennych i ceglanych,
 - ustala się nakaz odtworzenia wtórnie przekształconych otworów okiennych i drzwiowych w rozmieszczeniu, wielkości i kształtach oraz proporcji względem historycznych pierwowzorów;
 - ustala się nakaz przywrócenia stolarki okiennej nawiązującej formą do historycznych pierwowzorów,
 - ustala się zakaz ocieplania elewacji o wartości historyczno-kulturowej,
- c) ustala się zakaz lokalizacji dominant wysokościowych w strefach oznaczonych na rysunku planu, ze względu na potrzebę ochrony wartości kulturowo-krajobrazowych obszaru opracowania planu;

§ 7

poz. 3) zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:

- a) dopuszcza się nasadzenia nowych drzew i krzewów,
- b) nowe nasadzeń wymagają uzgodnienia z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;

poz. 4) zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

- a) teren jest częścią zespołu dworsko - parkowego w Mlewcu - park typu krajobrazowego z okresu budowy pałacu otoczonym historycznym murywanym ogrodzeniem z ozdobną bramą wjazdową, podlegający ochronie,
- b) obowiązuje nakaz utrzymania historycznego układu kompozycyjno-przestrzennego,
- c) należy zachować formę historycznego ogrodzenia z bramą,
- d) obowiązuje zakaz tynkowania i malowania partii kamiennych i ceglanych,
- e) ustala się nakaz rewaloryzacji parku w oparciu o dokumentację projektową sporządzoną wg standardów dla zabytkowych założeń zieleni, w uzgodnieniu z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;

§ 11

poz. 3) zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego:

- a) na terenach oznaczonych symbolem EW, ustala się możliwość realizacji obiektów i urządzeń zaliczanych do rodzajów przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko zgodnie z przepisami odrębnymi,
- b) po zakończeniu funkcjonowania elektrowni wiatrowej, po ostatecznym demontażu elektrowni wiatrowej, obowiązuje nakaz rekultywacji terenu zajmowanego przez elektrownie wiatrową i obsługujący plac montażowy,
- c) lokalizacja inwestycji, zwłaszcza budowa elektrowni wiatrowej, wymaga na etapie projektu budowlanego rozpoznania geotechnicznych warunków posadowienia obiektów budowlanych, zgodnie z przepisami odrębnymi,
- d) na terenie elektrowni wiatrowej i w strefie jej oddziaływania zakazuje się:
 - tworzenia nowych terenów zielonych, zwłaszcza obsadzonych zielenią wysoką,
 - obsadzania zielenią wysoką dróg wewnętrznych,
 - tworzenia nowych oczek wodnych i stawów,
- e) ze względu na konieczność maksymalnej ochrony dobrej jakości gleb, w trakcie przygotowywania i realizacji inwestycji należy zapewnić

<p>oszczędne korzystanie z terenu, f) ograniczyć do niezbędnego minimum przekształcenia rzeźby terenu, g) obowiązuje okresowe usuwanie i wywóz poprzez specjalistyczne służby, oleju przepracowanego z przekładni urządzeń wiatrowych oraz jego utylizacja zgodnie z przepisami szczególnymi; poz. 4) zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: - stanowiska archeologiczne nie eksponowane są dostępne do celów inwestycyjnych pod warunkiem przeprowadzenia ratowniczych archeologicznych badań wykopaliskowych za pozwoleniem Kujawsko Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora; § 12 poz. 3) zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego: - nakaz utrzymania dopuszczalnych norm zanieczyszczeń i uciążliwości określonych w przepisach odrębnych; poz. 4) zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: a) historyczny trakty drogowy, oznaczony na rysunku planu objęty jest ochroną w zakresie swojego przebiegu, kształtowania pasa drogowego i towarzyszących im zadrzewień wraz z innymi elementami infrastruktury drogowej, b) nakaz zachowania drzewostanu pasów drogowych, drzewostan powinien podlegać systematycznej pielęgnacji i uzupełnienia ubytków; § 13 poz. 3) zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego: - nakaz utrzymania dopuszczalnych norm zanieczyszczeń i uciążliwości określonych w przepisach odrębnych; poz. 4) zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: a) historyczny trakty drogowy, oznaczony na rysunku planu objęty jest ochroną w zakresie swojego przebiegu, kształtowania pasa drogowego i towarzyszących im zadrzewień wraz z innymi elementami infrastruktury drogowej, b) nakaz zachowania drzewostanu pasów drogowych, drzewostan powinien podlegać systematycznej pielęgnacji i uzupełnienia ubytków; § 14 poz. 3) zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego: - dopuszcza się realizację obiektów i urządzeń zaliczanych do rodzajów przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko zgodnie z przepisami odrębnymi; poz. 4) zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: - drogę historyczny trakty drogowy, oznaczony na rysunku planu objęty jest ochroną w zakresie swojego przebiegu, kształtowania pasa drogowego i towarzyszących im zadrzewień wraz z innymi elementami infrastruktury drogowej; § 15 poz. 3) zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego: a) dopuszcza się realizację obiektów i urządzeń zaliczanych do rodzajów przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko zgodnie z przepisami odrębnymi, b) dopuszcza się w granicach pasów drogowych wycinkę drzew uniemożliwiających realizację i użytkowanie dojazdów technicznych.</p>		
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części jednostki strukturalnej Kiełpiny, gmina Kowalewo Pomorskie	Uchwała nr XX/216/13 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 9 października 2013 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj. - Pomorskiego, poz. 3067 z dnia 16 października 2013 r.
<p>§ 6, poz 2. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: 1) należy stosować wymogi przepisów odrębnych; 2) na terenie objętym planem znajduje się teren dawnego cmentarza ewangelickiego z połowy XIX w., porośnięty drzewostanem, ujęty w wojewódzkiej ewidencji zabytków jako miejsce pamięci i kultu religijnego wraz z drogą dojazdową – obowiązują wytyczne konserwatorskie: a) nakaz zachowania i ucytelnienia historycznego układu cmentarza ewangelickiego, b) nakaz zachowania i pielęgnacji i uzupełnienia starodrzewia, c) nakaz zachowania i konserwacji zachowanych elementów po dawnym cmentarzu w tym nagrobków, d) nakaz zachowania przebiegu drogi dojazdowej do dawnego cmentarza ewangelickiego.</p>		
Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części obszaru wsi Szewa i wsi Pruska Łąka w gminie Kowalewo Pomorskie	Uchwała nr XXV/250/14 Rady Miejskiej w Kowalewie Pomorskim z dnia 19 marca 2014 r.	Dz. Urz. Woj. Kuj. -Pomorskiego, poz. 901 z dnia 25 marca 2014
<p>§ 6 Poz.5. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: 1) należy stosować wymogi przepisów odrębnych; 2) w granicach obszaru objętego planem znajdują się: a) stanowiska archeologiczne wpisane do wojewódzkiej ewidencji nieruchomości zabytków archeologicznych, objęte strefą ochrony konserwatorskiej OW – wskazano na rysunku planu stanowiącym załącznik nr 1 do niniejszej uchwały, należą stosować przepisy odrębne, b) kapliczka z pocz. XX w. położona na dz. nr 30 ujęta w wojewódzkiej ewidencji zabytków – wskazano na rysunku planu, znajdująca się w liniach rozgraniczających drogi dojazdowej publicznej oznaczonej symbolem 34KDD na rysunku planu, stanowiącym załącznik nr 1 do niniejszej uchwały. Obowiązuje nakaz zachowania kapliczki wraz z drewnianym ogrodzeniem; bieżące prace remontowo-konserwatorskie powinny być zgodne z technologią historyczną obiektu, c) elementy krajobrazu kulturowego – historyczne trakty drogowe z nasadzeniami alejowymi, naturalne cieki i zbiorniki wodne wraz z towarzyszącą roślinnością, zadrzewieniami i zakrzewieniami – strefę ochrony krajobrazu kulturowego wskazano na rysunku planu stanowiącym załącznik nr 1 do niniejszej uchwały, dla strefy obowiązuje zakaz wznoszenia obiektów kubaturowych o wysokości powyżej 10,0 m z wyjątkiem obiektów i urządzeń infrastruktury technicznej oraz obiektów o powierzchni zabudowy ponad 200 m² , d) inne obiekty ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków wskazane na rysunku planu stanowiącym załącznik nr 1 do niniejszej uchwały, dla których obowiązują ustalenia zawarte w ustaleniach szczegółowych. § 7</p>		

poz. 3. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: w granicach terenu oznaczonego na rysunku planu, stanowiącym załącznik nr 1 do niniejszej uchwały symbolem 3MN, znajduje się dom typu „poniatówka” z lat 30-tych XX w. ujęty w wojewódzkiej ewidencji zabytków, dla budynku obowiązują wytyczne konserwatorskie:

- 1) nakaz zachowania domu typu „poniatówka” w zakresie historycznego gabarytu, kształtu dachu oraz kompozycji elewacji tzn. zachowania rozmieszczenia, wielkości, kształtu oraz proporcji otworów okiennych i drzwiowego;
- 2) nakaz wykonania wszelkich prac remontowych przy obiekcie zgodnie z technologią powstania tego obiektu, za wyjątkiem pokrycia dachowego gdzie dopuszcza się zastosowanie onduliny lub dachówki bitumicznej w kolorze szarym, grafitowym czarnym lub ciemnozielonym.

5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Charakterystyka gminy

Gmina Kowalewo Pomorskie jest gminą miejsko-wiejską, położoną w środkowo-wschodniej części województwa kujawsko-pomorskiego, w powiecie golubsko-dobrzyńskim. Składająca się z miasta Kowalewa Pomorskiego, pełniące funkcję ośrodka administracyjnego oraz 31 wsi lub osad, w tym 21 sołectkich. Sąsiaduje z siedmioma gminami wiejskimi: Chełmża, Wąbrzeźno, Dębowa Łąka, Golub-Dobrzyń, Ciechocin, Lubicz, Łysomice. Przez gminę przebiegają krajowe szlaki: kolejowy i drogowy wschód – zachód, łączące miasta m.in. Poznań – Toruń – Olsztyn. Ogólna powierzchnia gminy wynosi 14 139 ha. W strukturze użytkowania gruntów gminy zdecydowanie przeważają użytki rolne – 84,5%. Lasy i grunty leśne zajmują powierzchnię 5,4%. Teren gminy charakteryzuje słabo wykształcona sieć wód płynących oraz niewielka ilość jezior. Najwięcej akwenów znajduje się wzdłuż zachodniej granicy gminy, wśród nich do największych należą Jezioro Mlewieckie oraz Kazaniec. Gminę zamieszkuje około 11,5 tys. mieszkańców, w tym 7,3 tys. zamieszkałych na terenach wiejskich. Gospodarka gminy opiera się przede wszystkim na lokalnych zakładach pracy oraz aktywności ekonomicznej ludności wiejskiej, prowadzącej przede wszystkim gospodarkę rolną, ukierunkowana na hodowlę zwierząt i produkcję roślin.

5.2.2 Rys historyczny

Kowalewo, jako gród wzmiankowany był już w 1222 r., pośród innych na obszarze ziemi chełmińskiej, darowanych przez księcia Konrada I Mazowieckiego misyjnemu biskupowi pruskiemu Chrystianowi. Od 1231 r. osada stanowiła własność zakonu krzyżackiego, który wznosił tutaj zamek i założył komturstwo. W 1275 r. na terenie osady założono miasto, które w 1286 r. otrzymało przywilej lokacyjny na prawie chełmińskim. Miasto pierwotnie wytyczono na rzucie zbliżonym do czworoboku, łączącego się od strony płn. zach. z zamkiem i jego przedzameczami, tworząc wspólny z murami ciąg fortyfikacji. Na pocz. XIV w. zakon krzyżacki rozbudował zamek, wzniesiono kościół parafialny i otoczono miasto murami obronnymi. W 1305 r. na terenie miasto założono szpital Św. Ducha. W 1330 r. miasto zostało oblężone przez wojska polskie. Po bitwie pod Grunwaldem w 1410 r. Kowalewo przeszło na krótko we władanie polskie. Następnie w 1422 r. ponownie miasto oblegane było przez rycerstwo Władysława Jagiełły. Wówczas spalono załogę krzyżackiego zamku.

Kowalewo ostatecznie przyłączono do Polski po zawarciu pokoju toruńskiego w 1466 r. W tym czasie miasto opisano, jako spalone, zamek natomiast, jako znajdujący się w stanie dobrym. Miasto do czasów rozbiorów stanowiło siedzibę starostów królewskich, którymi od 1626 r. byli każdorazowo wojewodowie chełmińscy. Na zamku w Kowalewie odbywano sądy grodzkie dla całego województwa.

Znaczne spustoszenie w okresie wojen szwedzkich przyczyniło się do popadnięcia w ruinę zamku i kościoła szpitalnego Św. Ducha, jak również do zniszczenia miasta. Obce wojska przechodziły w jedną i drugą stronę, pałac, grabiąc i żądając kontrybucji. Wojska rosyjskie urządziły sobie w Kowalewie bazę zaopatrzeniową. Kowalewo, które w XV w. liczyło przeszło 1000 mieszkańców i 120 domostw, w roku 1772 miało 300 mieszkańców i 34 ocalałe domostwa.

W 1772 r. na mocy traktatu o I rozbiórce Polski Kowalewo zostało włączone do Prus. Ostatni urzędujący starosta Kowalewski i wojewoda chełmiński Franciszek Stanisław Czapski przekazał 16 września 1772 r. agendy starostwa i złożył przysięgę lojalności Królowi Prus Fryderykowi II. Po dokonaniu I-go rozbioru Polski i zajęciu przez Prusy, miasto Kowalewo było wyludnione i zniszczone, za to posiadało dużo wolnej przestrzeni. Sprzyjało to kolonizacji i planowej germanizacji. Sprowadzono do Kowalewa kolonistów, którzy zajmowali opuszczone ziemie i działki, budowali domostwa, otrzymując na ten cel pomoc państwa pruskiego. Prusy wówczas zlikwidowały polską strukturę organizacyjną i administracyjną. Kowalewo należało do Rejencji Kwidzińskiej i prowincji Prusy Zachodnie. Od tego czasu rozpoczął się okres odbudowy miasta. Miało ono charakter osady rzemieślniczej. Najwięcej w Kowalewie było wówczas szewców, kowali, murarzy i cieśli. Największe dochody miastu dawał browar miejski, prowadzony systemem spółdzielczym przez 12 rodzin. Po wojnie prusko-rosyjsko-francuskiej na mocy traktatu pokojowego w Tylży utworzone zostało

Księstwo Warszawskie, do którego włączone zostało Kowalewo w podprefekturze toruńskiej. W ten sposób przez krótki 6-letni okres nastąpił swobodny rozwój polskości. Wówczas w Kowalewie utworzono Ludową Szkołę Katolicką.

W 1813 roku do Kowalewa wkroczyły wojska rosyjskie generała Woroncowa i stacjonowały tu do klęski Napoleona w 1815 r. Kongres Wiedeński utworzył wówczas tzw. Królestwo Polskie - Kongresowe, a zachodnie prefektury Księstwa - bydgoska i poznańska znowu przypadły Prusom. 15 maja 1815 r. wojska pruskie znowu wkroczyły do miasta. Do Kowalewa napływali kolejni koloniści, utworzono szkołę ewangelicką na rynku. W 1824 r. do tego samego budynku przeniesiono także szkołę katolicką. W 1833 r. Kowalewo straciło prawa miejskie, bo nie mając środków na opłacanie wysokich składek, wystąpiło ze Związku Miast Pruskich.

W 2 połowie XIX w. w związku z budową linii kolejowej Toruń – Iława nastąpiło w miejscowości ożywienie gospodarcze. Pod koniec XIX w. w Kowalewie wybudowano: cukrownię (1882 r.) i dokonano jej rozruchu, Rzeźnię Miejską (1894 r.), mleczarnię w oparciu o wcześniej zawiązaną przez rolników Spółdzielnię Mleczarską (1896 r.), gazownię i przystąpiono do gazyfikacji miasta (1898 r.), założono pierwsze telefony (1899 r.) w związku z budową linii kolejowej Bydgoszcz-Brodnica - otwarcie tej linii nastąpiło 1 listopada 1900 r. W 1911 r. zbudowano wodociągi z wieżą ciśnienia na górze zamkowej, rozpoczęto wodociągowanie miasta i częściowego skanalizowania. Ważnym elementem w tym czasie było dobre gospodarowanie i nie ustępowanie Niemcom w postępie technicznym. Wymagało to pieniędzy. W celu ułatwienia ich pozyskania 21 lipca 1873 r. powołano Kowalewski Bank Ludowy. W 1883 r. utworzono polską Ochotniczą Straż Pożarną.

Kowalewo po I wojnie światowej odzyskało pełną niepodległość dopiero 19 stycznia 1920 r., kiedy to do Kowalewa wkroczyły wojska polskie. Pierwszym powojennym burmistrzem został aptekarz Tadeusz Moll. W 1920 r. miasto liczyło około 3400 mieszkańców, a przez następne 10 lat przybyło jeszcze 400. Zatrudnienie dawały: cukrownia, fabryka nici i przędzalnia wełny, cegielnia, młyn parowy (spalił się w 1931 r.), 3 tartaki, mleczarnia, gazownia, wodociągi i rzeźnia. W 1925 r. zamknięto i rozebrano cukrownię i tartaki. Dwa z nich ponownie uruchomiono w 1935 r. Obok zakładów w mieście działało rzemiosło.

W 1929 r. Kowalewo odzyskało prawa miejskie. W 1935r. w mieście działały: 3 restauracje, 3 hotele, 15 oberż i zajazdów, 14 sklepów kolonialnych, 6 rzeźnickich, 5 piekarniczych, 5 obuwniczych, 4 konfekcyjne, 4 gospodarstwa domowego, 1 papierniczy, 1 tytoniowy, 2 zegarmistrzowskie. Oprócz pracy w zakładach i rzemiosle i handlu, ok. 30 % ludności miasta znajdowała pracę w rolnictwie. W Kowalewie działały też 2 dość zasobne banki - Bank Ludowy i Komunalna Kasa Oszczędności, którą jednak w 1938r. zlikwidowano. Z wolnych zawodów w 1938r. w Kowalewie przyjmowało: 2 lekarzy, 2 weterynarzy, 3 położne, 2 adwokatów, 1 sędzia, 1 komornik, 1 notariusz i 1 aptekarz. Działał Ośrodek Zdrowia. Bardzo operatywnie działał sąd Grodzki - sędzią był Antoni Guzowski. Działające w Kowalewie szkoły: wydziałowa, powszechna katolicka i podstawowa ewangelicka zostały w latach trzydziestych połączone w jednolitą szkołę powszechną, która w roku szkolnym 1934/35 miała 660 uczniów w 14 oddziałach klas od 1 do 7. Dzieci w wieku przedszkolnym chodziły do ochronki prowadzonej przez siostry Elżbietanki. Rozwinięte też było szkolnictwo zawodowe. Działała szkoła Przysposobienia Gospodyń Wiejskich, szkoła rolnicza i szkoła dokształcająca zawodowa.

1 września 1939r. wybuchła II wojna światowa, a 7 września wojska hitlerowskie wkroczyły do miasta. Miasto znowu weszło do Rejencji Kwidzińskiej w okręgu Rzeszy - Gdańsk. Rozpoczęła się akcja zaprowadzenia porządków narodowo -socjalistycznych w Kowalewie. Zakończenie II wojny światowej w Kowalewie odbyło się przez wkroczenie, 23 stycznia 1945r. do miasta wojska radzieckich II Frontu Białoruskiego. W okresie powojennym miasto ponownie się rozwinęło, zmienił się jego wygląd. Powstały nowe ulice, osiedla domków jednorodzinnych, wybudowano bloki mieszkalne. Kowalewo jednak nigdy już nie osiągnęło tak dużego rozwoju gospodarczego, jak w końcu XIX w.

5.2.3 Zabytki nieruchomości

Na obecny obraz gminy oraz zachowane na jej terenie dziedzictwa kulturowego w dużej mierze miało wpływ środowisko geograficzne, kształtujące się przez wiele tysięcy lat oraz wielowiekowa historia regionu, związana z dziejami prehistorycznymi oraz najstarszymi dziejami państwa polskiego.

Teren gminy Kowalewo Pomorskie geograficznie należy do środkowo-południowej części Pojezierza Chełmińskiego, należącego do makroregionu Pojezierza Chełmińsko-Dobrzyńskiego i południowo-wschodniej części podprowincji Pojezierzy Południowo-bałtyckich. Pojezierze znajdujące się na północ od doliny rzeki Drwęcy, stanowiącej jego południową granicę, charakteryzuje się rzeźbą terenu, ukształtowaną

podczas najmłodszego zlodowacenia bałtyckiego, tworzącego na tym terenie przede wszystkim wysoczyznę morenową płaską i falistą, urozmaiconą, rynnami glacialnymi i dolinami wód roztopowych. Do największych należą rynna mlewska i mlewiecka połączone Jeziorem Mlewieckim oraz rynna kowalewska uchodząca do pradoliny Drwęcy, ze Strugą Młyńską (Kowalewską) przepływającą przez Kowalewo i odbierającą wody z osuszonego w średniowieczu jeziora kowalewskiego (Schoensee), występującego obecnie w formie torfowisk. Dobra jakość gleb znajdujących się na terenie dzisiejszej gminy, umożliwiały od najdawniejszych czasów rozwój rolnictwa, które stanowiło o powstaniu np. miasta Kowalewa, tworząc dla niego zaplecze rolnicze, jako strefa żywicielska oraz mikroregion działalności gospodarczo-handlowej. Wysoka jakość rolnictwa stanowiła również o rozwoju demograficznym, gospodarczym, jak i ruralistyczny wsi, nadając im charakter, w dużej mierze, zachowany do dnia dzisiejszego.

Teren gminy Kowalewo Pomorskie charakteryzuje się wysokimi walorami krajobrazowymi, poprzez zachowanie średniowiecznego i XIX-wiecznego układu przestrzennego miasta Kowalewo Pomorskie, jak również przez zachowanie części historycznych założeń dworsko-parkowych oraz występujących dominant krajobrazu w formie średniowiecznych kościołów.

Charakterystyczne cechy krajobrazu gminy to:

- średniowieczny i XIX-wieczny układ przestrzenny miasta Kowalewo Pomorskie,
- na obszarze wiejskim zespoły dworsko-parkowe z dominantą w postaci zieleni z przylegającymi do niej zabudowaniami, otoczone otwartymi przestrzeniami upraw rolnych: Chełmonie, Chełmoniec, Frydrychowo, Lipienica, Mlewiec, Piątkowo, Pruska Łąka, Szewa, Wielka Łąka,
- dominanty krajobrazu w postaci kościołów: Chełmonie, Pluskowęsy, Srebrniki, Wielka Łąka,
- nieliczne wsie zlokalizowane w otwartym krajobrazie: Bielsk, Sierakowo, Napole, Zapluskowęsy, Otoruda,
- historyczna sieć dróg, z brukiem z kamieni polnych, alejami i zadrzewieniami prowadząca do dawnych założeń dworsko-parkowych lub powstałej po 1870 roku linii kolejowej Toruń – Olsztyn oraz sieci kolejowej Kowalewo Pomorskie – Brodnica, pochodzącej z przełomu XIX i XX w.,
- historyczne linie kolejowe wraz z infrastrukturą,
- grodziska wczesnośredniowieczne i średniowieczne,
- budownictwo ludowe z przełomu XIX/XX w.,
- mała architektura w formie przydrożnych kapliczek lub drewnianych krzyży.

Pomimo zachowanych do dnia dzisiejszego wielu form historycznego krajobrazu kulturowego gminy, należy zwrócić szczególną uwagę na jego stopniowe zanikanie poprzez prowadzoną nieprawidłowo politykę przestrzenną. Historyczne formy małogabarytowego budownictwa drewnianego oraz murowanego z czerwonej cegły wypierane są przez dużo większe zabudowania współczesne, wykorzystujące nowe technologie, bez poszanowania wartości kulturowych krajobrazu, jak również układu ruralistycznego. Zanikają charakterystyczne dla dawnych dróg i granic zadrzewienia np. drzewa owocowe, takie jak grusze, niegdyś sadzone na granicach pól.

vUkłady urbanistyczne i ruralistyczne gminy Kowalewo Pomorskie

Zdecydowana większość miejscowości w gminie posiada rodowód historyczny, w przewadze średniowieczny. W wyniku przemian dziejowych jedynie w części z nich zachowały się czytelne do czasów obecnych historyczne układy przestrzenne. Do takich wartościowych miejscowości należy zaliczyć:

·Kowalewo Pomorskie. Obecne miasto tworzy spójny układ przestrzenny powstały wokół średniowiecznego miasta, opartego na planie czworoboku z wydłużonym rynkiem w centrum, z zachowanym do dziś kościołem, fragmentami murów miejskich i relikdami zamku na wzgórzu. W wiekach późniejszych, szczególnie w wieku XIX, miasto rozwijało się wzdłuż traktów drogowych, wielodrożnicowo, w końcu XIX w. w kierunku Bielska, w początku XX w. w kierunku Brodnicy. Na trasie kolei Toruń- Iława powstał dworzec kolejowy z zespołem zabudowy na północny zachód od centrum historycznego. Trakt drogowy ze starodrzewiem włączył go w organizm miejski.

·Bielsk. Wieś włościańska, w końcu XIX w. liczyła 54 domostwa i 421 mieszkańców. Wieś zwarta, dwupasmowa. Układ prezentowany w przekazach kartograficznych z XIX /XX w. dość dobrze zachowany w terenie.

·Chełmonie. Wieś w dobrach rycerskich, parafialna, o metryce średniowiecznej. Pierwotnie wioska rycerska i folwark proboszczowski. W końcu XIX w. Liczyła 159 mieszkańców, 10 domów oraz 74 mieszkańców i 3 domy folwarczne. Wieś zwarta, jednopasmowa, przy trakcie drogowym, z zabudową po jednej stronie, z zespołem pałacowo-parkowym po zach. stronie drogi. Układ prezentowany w przekazach kartograficznych nadal czytelny w terenie.

·Chełmoniec. Wieś w dobrach rycerskich, w parafii Chełmonie. W XIX w. liczyła 85 mieszkańców. Rozwinęła się po wybudowaniu w końcu XIX linii kolejowej Kowalewo- Golub- Brodnica. Wieś zwarta, jednopasmowa z zabudową zagrodową po obu stronach drogi prowadzącej do folwarku Gapa. Posiada dwie aleje drzew prowadzące do dworca kolejowego. Układ prezentowany w przekazach kartograficznych dość dobrze zachowany w terenie.

·Mlewo. Wieś włościańska o rodowodzie średniowiecznym. W końcu XIX w. liczyła 41 domostw i 407 mieszkańców. Wieś o zabudowie rozproszonej i zabudowie jednopasmowej wzdłuż traktu do Węgorzyna. Układ prezentowany w przekazach kartograficznych dość dobrze zachowany w terenie.

·Piątkowo. Wieś rycerska wzmiankowana w źródłach w 1409r. W II poł. XIX w. liczyła 16 dymów, 48 budynków i 243 mieszkańców. Wiejska zabudowa powiązana z założeniem pałacowo- parkowym osiowym układem. Zabudowa zwarta, obustronna w jednym paśmie. Układ prezentowany w przekazach kartograficznych nadal czytelny w terenie.

·Pluskowęsy. Wieś wchodząca w XIII w. w skład dóbr biskupich. Po najazdach pruskich ponownie zasiedlana przez rycerzy śląskich. W XIV w. w posiadaniu zakonu krzyżackiego. Później szlachecka, w wieku XVII należąca do Grudzińskich. Wieś z zespołem dworsko-parkowym i zespołem sakralnym kościoła w centrum, wielodrożnicowa, po pn. stronie traktu z Kowalewa do Ostródy. Układ prezentowany w przekazach kartograficznych zachowany częściowo w terenie.

·Wielka Łąka. Wieś w dobrach szlacheckich, parafialna, o metryce średniowiecznej. W 1789 r. zapisano, że liczyła 29 domów, zaś w 1868 r. 68 domów. Wieś jednopasmowa, o zwartej zabudowie obustronnej. Układ prezentowany w przekazach kartograficznych dobrze zachowany w terenie.

·Wielkie Rychnowo. Wieś w dobrach rycerskich, w parafii Wielka Łąka, o metryce średniowiecznej. W r. 1868 liczyła 432 mieszkańców, 60 domów a folwark 14 domów i 220 mieszkańców. Wieś wielodrożnicowa, na skrzyżowaniu traktów drogowych: /W-Z/ Nowy Dwór-Kowalewo i /Pn-Pd/ Mlewo-Borówno, z zabudową zwartą i luźną, pasmową na wylotach dróg. W XIX w. były w niej szkoła, poczta i stacja kolejowa. Układ prezentowany w przekazach kartograficznych nadal czytelny w terenie.

vZabytki sakralne

Do zabytków sakralnych gminy zaliczyć należy kościoły, kaplice czy kaplice przedpogrzebowe. Wzniesione są w większości na przełomie XIII/XIV wieku. Prawie wszystkie zostały już w latach 30-tych XX w. wpisane do rejestru zabytków:

Chełmonie

·Kościół par. p.w. św. Bartłomieja (rejestr zabytków nr A/363).

Kościół zbudowany w I poł. XIV w. W latach 1862-1865 gruntownie odnowiony w duchu neogotyckim. Wówczas pozbawiony drewnianej wieży znajdującej się od zachodu. W 1890 r. poddany ponownym pracom. Gotycki, orientowany, salowy, murowany z cegły o wątku gotyckim, z użyciem zędrawki. Prezbiterium dwuprzęsłowe, zamknięte od wschodu prosto. Z niewielką prostokątną zakrystią na osi. Nawa nieco szersza i wyższa od prezbiterium, czteroprzęsłowa z neogotycką kruchtą od południa. Wnętrze przekryte XIX-wieczną konstrukcją dachową półotwartą z pułapem górnym. Kościół przekryty dachami dwuspadowymi.

Kowalewo Pomorskie

·Kościół par. p.w. św. Mikołaja (rejestr zabytków nr A/365).

Kościół zbudowany na pocz. XIV w. W II poł. XIV w. lub na pocz. XV w. przedłużony ku zachodowi o dwa przęsła. Na przełomie XVII i XVIII w. gruntownie odnowiony, wraz z przekształceniem wnętrza w stylu barokowym. Wówczas nadbudowano wieżę nad szczytem zachodnim. Z tego czasu pochodzi również południowa kaplica. Około 1900 r. gruntownie odnowiony. Zrekonstruowano szczyt wschodni i przedłużono zakrystię. Kościół gotycki, zbarokizowany, salowy, na rzucie wydłużonego prostokąta, pięcioprzęsłowy, z szóstym znacznie krótszym przęsłem od wschodu. Od północy w części wschodniej z zakrystią,

a od południa z kwadratową kaplicą. Z wnętrzem przekrytym stropem drewnianym. Kościół przekryty dachem dwuspadowym, wieża czterospadowym zwieńczonym iglicą czworoboczną

·Kaplica przedpogrzebowa na cmentarzu parafialnym (nowym), murowana, z 1890 r.

Pluskowęsy

·Kościół par. p.w. św. Jana Chrzciciela (rejestr zabytków nr A/362).

W dokumencie osadniczym z 1311 roku komtur golubski Lotar z Brunszwiku zrzeka się czynszu w zamian za wystawienie kościoła przez włościan z uposażeniem 4 włok. Kościół zapewne zbudowano w dwóch etapach: część prezbiterialna po 1311 r., natomiast część nawowa zapewne około połowy XIV w. Około połowy XV w., po spaleniu świątyni w czasie wojen z Krzyżakami, odbudowano ją i ozdobiono polichromia datowana na 1451 r., obecnie. W 1801 roku kościół odnowiono. Wówczas przekształcono zapewne szczyt wschodni i obniżono dach. Kościół gotycki, orientowany, murowany z cegły o układzie: w części prezbiterialnej wedyjskim, części zachodniej korpusu i w wieży gotyckim, z użyciem głazów narzutowych. Wzniesiony na rzucie wydłużonego prostokąta, z częścią prezbiterium zbliżoną w rzucie do kwadratu, o murach grubszych niż w nawie, z zakrystią od północy oraz trójprzęsłowa nawa z kwadratową wieżą od zachodu. Wnętrze nakryte stropem belkowym trapezowym. W zakrystii sklepienie kolebkowe. Dach dwuspadowy kryty dachówką, przechodzący połącią nad zakrystią. Wieża o czterokondygnacyjna, w przyziemiu portal ostrołukowy, czterospadowy, z walkami z formowanej cegły. Na ścianie wschodniej rys pierwotnego, nieco wyższego dachu korpusu. Wieża przekryta dachem czterospadowym, krytym dachówką, zwieńczony chorągiewką.

Srebrniki

·Kościół par. p.w. Matki Bożej Śnieżnej (rejestr zabytków nr A/351).

Kościół do I poł. XVII w. p.w. Św. Jadwigi. Prezbiterium kościoła najprawdopodobniej powstało po 1262 r. Na przełomie XIII/XIV w. wzniesiono nawę i wieżę. W XVI w. po zniszczeniach wojennych staje się kościołem filialnym przynależnym do parafii Kielbasin. Około 1700 r. w kościele przeprowadzono gruntowne prace remontowe tj. nakrycie wnętrza drewnianą kolebką drewnianą. W 1902 r. przeprowadzono ponowne odnowienie kościoła, połączone z przebudową dachu, przekształceniem okien oraz przebudową górnych partii wieży. Od 1900 r. ponownie parafialny. Kościół gotycki, orientowany, murowany z kamienia narzutowego z użyciem cegły w obramieniach okiennych i wejściowych, w narożach i szczycie, częściowo kościół otynkowany. Prezbiterium jednoprzęsłowe z trójbocznym zamknięciem, z zakrystią od północy. Nawa nieco szersza dwuprzęsłowa z kwadratową wieżą od zachodu. Wnętrze nakryte kolebką drewnianą, a przyziemie wieży stropem. Prezbiterium i nawa przekryta dachami

dwuspadowymi a wieża czterospadowym.

·Kaplica przedpogrzebowa, murowana, z pocz. XX w.

Wielka Łąka

·Kościół par. p.w. śś. Katarzyny i Małgorzaty (rejestr zabytków nr A/254).

Parafia z kościołem, wymieniona w 1445 roku, w spisie na synod laicki biskupstwa chełmińskiego. Kościół wzniesiony najprawdopodobniej na przełomie XIII/XIV w., a odbudowany w 1442 r. po zniszczeniach w okresie wojen z Zakonem Krzyżackim. Konsekrowany w 1494 r. przez biskupa chełmińskiego Stefana. W XVI w. kościół znajdował się w rękach predykantów ewangelickich. W 1597 r. biskup Piotr Tylicki przywrócił świątynię katolikom. W latach 1861-63 kościół rozbudowany przez patronów Ksawerego i Julię Działowskich herbu prawdzic. Rekonsekrowany przez biskupa Marwicza 20 września 1863 roku. Patronat nad kościołem po Działowskich przejęła rodzina Gajewskich. Kościół neogotycki, z gotyckimi murami obwodowymi. Orientowany. Pierwotny kościół murowany z głazów narzutowych z użyciem cegły, salowy, pięcioprzęsłowy. W XIX w. świątynia powiększona przez dodanie nowego prezbiterium, kaplicy od północy, zakrystii z lożą na piętrze oraz wieży od zachodu. Wnętrze kościoła nakryte sklepieniem krzyżowo-żebrowym, neogotyckim. Wystrój architektoniczny w całości neogotycki.

·Kaplica pogrzebowa. Kaplica pogrzebowa przy kościele parafialnym pw. śś. Katarzyny i Małgorzaty powstała w stylu neogotyckim w latach 1861-63. W czasach współczesnych remont kaplicy miał miejsce w 1995 r. (malowanie wnętrza, położenia ceramicznej posadzki). Kaplica założona na rzucie prostokąta wysłużonego na osi płn. - pld. z wejściem na krótszym płn. boku. Wnętrze kaplicy jednoprzestrzenne.

Wielkie Rychnowo

·Kaplica pw. św. Jana Chrzciciela, murowana, z 1938r.

vZabytki budownictwa obronnego

Przykładami dawnego budownictwa obronnego zachowanego na terenie gminy Kowalewo Pomorskie są dwa zabytki występujące w mieście, objęte są one pełną ochroną konserwatorską.

Kowalewo Pomorskie

·Ruiny zamku krzyżackiego, na wzgórzu, XIII/XIV w. (rejestr zabytków nr A/1720).Zamek wybudowany został na niewielkim prostokątnym wzgórzu w pn. - zach. części miasta. W skład założenia wchodziły dwa przedzamcza znajdujące się w pd. i pd. - zach. partii terenów zabudowanych. Razem z murami miejskimi tworzyły jednolity system fortyfikacji otoczonych fosą. Po II pokoju toruńskim w 1466 r. ustanowiono w Kowalewie starostwo grodowe funkcjonujące do I rozbioru Polski. Podczas wojen polsko-szwedzkich zamek został zniszczony

Najlepiej zachowanym elementem naziemnym zamku jest fragment prostokątnej podpory ganku i filar Gdańska - krzyżacka toaleta, niegdyś łącząca wieżę z warownią. Podporę ulokowano w pn. stronie założenia, w bezpośrednim sąsiedztwie bagien i jeziora, stanowiącego naturalną fortyfikację. Została zbudowana z cegły w stylu gotyckim z użyciem zendrówki. Krótsze boki podzielono na dwie strefy wydzielone opaskami i ozdobiono blendami zakończonymi ostrołukowo. Ścianę pn. - wsch. udekorowano dwiema dużymi, prostokątnymi blendami, zamkniętymi łukami odcinkowymi. Zachowały się również cokoły dwóch baszt. W latach 2013-2015 na terenie wzgórza zamkowego prowadzono badania archeologiczne. Ich rezultatem było m. in. ustalenie nieznanego dotąd dokładnego położenia i wielkości zamku.

·Pozostałości murów miejskich (rejestr zabytków nr A/145/63).Specyfika systemu fortyfikacji miejskich Kowalewa wynika z ich przewiązania z obwarowaniami dwóch przedzamcz zamku krzyżackiego usytuowanego w płn. - zach. części zespołu staromiejskiego.

Mury miejskie wzniesiono na początku XIV w. Kilkakrotnie wzmocniane i podwyższone w XV i XVI w. Obwód murów pierwotnie zbliżony do czworoboku, posiadał trzy bramy. Mury niemal całkiem rozebrane w przeciągu XVIII i XIX w., zachowane fragmentarycznie, wtopione w ściany przylegających do nich domów.

Jedyną pozostałością właściwych fortyfikacji miejskich jest baszta cylindryczna pierwotnie w narożniku pld. - wsch. obwarowań miejskich, obecnie wolnostojąca. Murowana z kamienia z dobrze czytelnymi warstwami ceglanymi, czteropiętrowa. W górnej partii blankowanie i zamurowane otwory strzelnicze z XIV/XV w.

Baszta wskazuje analogie z pozostałościami baszt cylindrycznych obwarowań pierwszego przedzamcza zamku krzyżackiego i z wieżą zamkową w Golubiu. Ważny element obwarowań miejskich stanowi zachowana, kamienna cembrowina wzgórza zamkowego biegnąca w stronę ceglanego ogrodzenia kościoła parafialnego.

vZabytki architektury rezydencjonalnej

Kolejną grupą zabytków nieruchomych o znacznych wartościach zabytkowych stanowią założenia dworsko-parkowe lub pałacowo-parkowe oraz założenia folwarczne pochodzące z II połowy XIX w. lub z pocz. XX w., z zachowanymi w przeważającej części dworami lub pałacami, budynkami gospodarczymi o różnym stanie zachowania oraz założeniami zieleni projektowanej. Na terenie gminy Kowalewo Pomorskie jest ich łącznie 11. Na szczególną uwagę zasługują zespoły znajdujące się w Mlewcu i Piątkowie, które charakteryzują się zachowanym, pierwotnym układem przestrzennym oraz istnieniem większości gospodarczych zabudowań folwarcznych.

W najlepszym stanie zachowania znajduje się pałac w Piątkowie i Kowalewie Pomorskim oraz dwór w Pluskowęsach i Pruskiej Łące. Natomiast pozostałe dwory w mniejszym lub większym stopniu ulegają dalszej destrukcji poprzez brak bieżących prac konserwatorskich lub niewłaściwe użytkowanie zabytku i niedostateczną ochronę. Niestety w przeważającej części rezydencji zachowały się nieliczne ślady pierwotnego wyposażenia i wystroju. Większość wnętrz poszczególnych dworów i pałaców uległa zniszczeniu po II wojnie światowej, po przejęciu ich przez Skarb Państwa Polskiego i przekształceniu dawnych zespołów folwarcznych w Państwowe Gospodarstwa Rolnicze. Na obecny zły stan dworów wpływa niewłaściwe użytkowanie ich, poprzez pełnienie przez nie funkcji mieszkań komunalnych oraz brak wymaganych środków na prowadzenie prawidłowych prac konserwatorskich.

·Chełmonie. Dwór z oficyną w zespole podworskim. Budynek główny na rzucie prostokąta z centralnymi pozornymi ryzalitami na elewacji frontowej i tylnej oraz skrzydłem bocznym przylegającym od wschodu. Zbudowany z cegły, na kamiennym cokole, tynkowany. Pochodzi z ok. 1900 r.

·Chełmoniec. Dwór w zespole podworskim, 4 ćw. XIX w.

·Kowalewo Pomorskie (ul. Odrodzenia 2). Pałac w zespole podworskim, II poł. XIX w., 1923 r.

·Martyniec. Dwór z dawnego zespołu folwarcznego, 3 ćw. XIX w.

·Mlewiec. Dwór w zespole podworskim, 3 ćw. XIX w.

·Napole. Dwór wchodzący w skład założenia folwarku, murowany z cegły na zaprawie wapiennej. Korpus główny założony na planie prostokąta, z czterema wielobocznymi wieżami na narożach i prostokątnym gankiem, poprzedzonym schodami. Budynek dwukondygnacyjny, korpus główny nakryty dachem czterospadowym, skrzydła boczne - częściowo trójspadowym, częściowo płaskim, wieże narożne dachami namiotowymi. Wybudowany w latach 1850-52.

·Piątkowo. Pałac w zespole podworskim, 1850-52 r. (rejestr zabytków nr A/658).

·Pluskowęsy. Dwór w zespole podworskim. Obiekt wpisany do rejestru zabytków pod nr A/910. Zbudowany z cegły palonej na zaprawie wapiennej, tynkowany, na podmurówce z dużych ciosów kamiennych. Budynek założony na planie prostokąta, parterowy. Pochodzi z 4 ćw. XIX w.

·Pruska Łąka. Dwór w zespole podworskim, zbudowany z cegły, tynkowany, na rzucie prostokąta z pozornymi ryzalitami po stronie wsch. Kryty dachem dwuspadowym spłaszczonym krytym papą. Pochodzi z 4 ćw. XIX w.

·Szychowo. Pałac z zespołu podworskiego położony w niewielkiej odległości od drogi, od płd. strony założenie parkowe. Zbudowany z czerwonej cegły, palonej, tynkowany z detalami architektonicznymi. Rzut o kształcie prostokąta z pięcioboczną werandą od wsch. i prostokątną dobudówką od zach. Dwór pochodzi z lat 80-tych XIX w. Obiekt wpisany do rejestru zabytków pod nr A/1252.

·Wielkie Rychnowo. Dwór z dawnego zespołu folwarcznego, 3 ćw. XIX w.

vZabytkowe założenia zieleni

Na terenie miasta i gminy Kowalewo Pomorskie zachowało się kilkanaście parków oraz założeń zieleni projektowanej (17 założeń). Zachowały się one do naszych czasów w różnym stanie zachowania. Jedne z nich, jak wpisany do rejestru zabytków park podworski w Szychowie, stanowi jego relikw. Natomiast parki podworskie czy folwarczne w Kowalewie Pomorskim, Mlewcu, Piątkowie, Pluskowęsach, Pruskiej Łące oraz Szewie i Wielkiej Łące zachowały chociaż częściowo czytelny układ alei i część pierwotnej zieleni oraz pierwotne granice.

·Chełmonie - Park w zespole podworskim(poł. XIX w.),

·Chełmoniec - Park w zespole podworskim(II poł. XIX w.),

·Kowalewo Pomorskie:

üPark podworski(II poł. XIX w.),

üPark w zespole głównego dworca kolejowego (po 1874 r.),

üPark miejski (pocz. XX w.),

·Frydrychowo -Park z zespołu podworskiego (II poł. XIX w.),

·Kiełpiny - Teren parku podworskiego(I poł. XIX w.),

·Lipienica - Park w zespole podworskim(II poł. XIX w.),

·Mlewiec - Park w zespole podworskim (4 ćw. XIX w.),

·Napole - Park podworski (k. XIX w.),

·Piątkowo - Park w zespole podworskim. Obiekt wpisany do rejestru zabytków pod nr A/658 (II poł. XIX w.),

- Pluskowęsy - Park podworski. Obiekt wpisany do rejestru zabytków pod nr A/910 (4 ćw. XIX w.),
- Pruska Łąka - Park podworski(II poł. XIX w.),
- Szewa - Park podworski(II poł. XIX w.),
- Szychowo - Teren parku podworskiego. Obiekt wpisany do rejestru zabytków pod nr A/1252 (II poł. XIX w.),
- Wielka Łąka - Park podworski(II poł. XIX w.),
- Wielkie Rychnowo - Założenie parkowe z dawnego zespołu folwarcznego(3 ćw. XIX w.).

vCmentarze

Do zabytków nieruchomych zalicza się również cmentarze, będące świadkami dawnej społeczności gminy. Należą do nich cmentarze ewangelickie, nieczynne, przykościelne, parafialne rzym. - kat., żydowskie. Łącznie 23.

Większość z nich to cmentarze nieczynne ewangelickie, często zaniedbane, o nieczytelnych granicach, z pojedynczymi zachowanymi nagrobkami w postaci tumb, krzyży lub tablic inskrypcyjnych. Do najlepiej zachowanych cmentarzy ewangelickich należą cmentarz w Bielsku, Nowym Dworze, Sierakowie, Wielkim Rychnowie. Cmentarz w Wielkim Rychnowie, jako jedyny zachował pierwotną zieleń, obecnie w postaci starodrzewia.

Cmentarze ewangelickie (łącznie 13):

- Bielsk (XIX/XX w.),
- Chełmonie (II poł. XIX w.),
- Chełmoniec (II poł. XIX w.),
- Elzanowo (poł. XIX w.),
- Kielpiny (II poł. XIX w.),
- Kowalewo Pomorskie, ul. Toruńska (XVIII/XIX w.),
- Lipienica (II poł. XIX w.),
- Nowy Dwór (II poł. XIX w.),
- Nowy Dwór (II poł. XIX w.),
- Pluskowęsy (I poł. XIX w.),
- Pruska łąka (II poł. XIX w.),
- Sierakowo (II poł. XIX w.),
- Wielkie Rychnowo (II poł. XIX w.).

Cmentarze przykościelne (łącznie 5):

- Chełmonie (XIV w.),
- Kowalewo Pomorskie (XIV w.),
- Pluskowęsy (XIV w.),
- Srebrniki (XIV w.),
- Wielka łąka (XIV w.).

Cmentarze parafialne, rzym. - kat. (łącznie 4):

- Chełmonie (II poł. XIX w.),
- Kowalewo Pomorskie, ul. Toruńska (cmentarz stary, poł. XIX w.),
- Kowalewo Pomorskie, ul. Toruńska (cmentarz nowy, 1890 r.),

·Wielka Łąka (II poł. XIX w.).

Cmentarze żydowskie:

·Kowalewo Pomorskie, ul. 1 Stycznia (lata 30-te XX w.).

vObiekty użyteczności publicznej

Chełmoniec

·Zespół budynków dworca kolejowego, murowane z pocz. XX w.,

·Remiza strażacka, murowana z pocz. XX w.,

·Karczma (nr 31), murowana z pocz. XX w., obecnie budynek mieszkalny.

Elzanowo

·Karczma murowana z pocz. XX w., ob. budynek mieszkalny.

Kowalewo Pomorskie

·Zespół zabudowań dworca kolejowego. 17 II 1868 r. ustawą rządu pruskiego podjęto plan budowy trasy Toruń - Jabłonowo Pomorskie - Iława - Ostróda - Olsztyn - Insterburg (Czerniachowsk). W 1971 r. został oddany pierwszy odcinek leżący na terenie Prus Zachodnich od Torunia do Jabłonowa przez Kowalewo pomorskie, a w 1873 r. trasa była przejezdna na całej długości Prus Zachodnich do Ostródy (Prusy Wschodnie). Budynki otrzymały neorenesansowy wystrój elewacji. W latach późniejszych, ok. 1898 r. w płd. - zach. części kompleksu wybudowano neogotycka wieżę ciśnień z obudowaną studnią i budynkiem pomp. W 1912 r. powstała nowa, cylindryczna wieża ciśnień i w tym roku dokonano modernizacji peronów, które otrzymały zadaszenie oparte na konstrukcji stalowej. Wielkość zespołu i ilość zabudowy mieszkalnej dla pracowników kolei należy wiązać z faktem, że na przełomie XIX i XX w. mieścił się w Kowalewie Pomorskim duży, czterokierunkowy węzeł kolejowy.

·Zespół gazowni miejskiej(ul. Kościuszki) wybudowany w 1898 r. Posiadała trzy piece z ośmioma resortami. Pozyskiwanym z obróbki węgla gazem oświetlano ulice miasta. W okresie powojennym budynek mieszkalny i laboratorium przeznaczono na biura, a następnie, po likwidacji gazowni przeznaczono w całości na budynek mieszkalny. Architektura budynków gazowni nawiązuje detalem architektonicznym do popularnego w czasie ich powstania stylu Rundbogen, charakterystycznego dla nowoczesnej wówczas architektury użytkowej.

·Zespół wodociągów miejskich (ul. Kościuszki) wybudowany w 1911 r. Do przepompowywania wody służyły dwa komplety pomp tłokowych z silnikami zegarowymi. W centrum, na terenie dawnego zamku krzyżackiego wybudowano wieżę ciśnień (ul. Strażacka), budynek na planie koła zbudowany z cegły ceramicznej. Zespół wodociągów wyróżnia się wysokiej klasy detalem architektonicznym, charakterystycznym dla budownictwa użyteczności publicznej jakie powstawało na terenie objętym zaborem pruskim na przełomie XIX i XX.

·Sąd Grodzki (ul. Odrodzenia 5) Uroczyste otwarcie Sądu Grodzkiego miało miejsce 15.07.1929 r. Funkcjonowały w nim trzy odziały: niesporny, cywilny i karny. Podlegał Sądowi Okręgowemu w Toruniu. W budynku mieściło się również mieszkanie sędziego i areszt oraz mieszkanie woźnego. Budynek na ceglany cokole, wykonany z cegły palonej, na zaprawie cementowo-wapiennej, tynkowany, zdobiony tynkowanym detalem architektonicznym. Na elewacji frontowej płaskorzeźbione dekoracje sztukatorskie. Obiekt wpisany jest do rejestru zabytków pod nr A/1688.

·Zajazd(ul. Plac Wolności 1), obecnie budynek Urzędu Miejskiego. Budynek wzniesiono w 1912 r. jako zajazd, był on własnością Państwa Pruskiego, Komisji Osiedleńczej. Obok zajazdu wzniesiono budynek gospodarczy pełniący funkcje stajni i wozowni. Około roku 1934 właścicielem budynku była Gmina Kowalewo, wówczas zajazd przebudowano na urząd. Posiada bryłę o charakterze secesyjnym, kryty wysokim, naczółkowym dachem, z basztą narożną. Obiekt wpisany jest do rejestru zabytków pod nr A/678.

·Budynek poczty (ul. Szkolna 9), murowany z pocz. XX w.

·Budynek szpitala (ul. Szpitalna 2), murowany z pocz. XX w.

Mariany

·Budynki kolejowe, murowane z pocz. XX w.

Mlewo

·Młyn (śrutownik), murowany z cegły na ceglany cokole. Budynek trzykondygnacyjny na planie prostokąta. Kondygnacje oddzielone kostkowym fryzem z czerwonej cegły. Pochodzi z 1923 r.

Wielka Łąka- Krupka Młyn

·Młyn wodny, murowany z 1929 r. (rejestr zabytków nr A/1509), obecnie nieczynny (ruina). Wymieniony w wizytacji parafialnej z 1667 r. W 1706 r. młyn był własnością królewską w starostwie kowalewskim. W 1756 r. wojewoda chełmiński i starosta kowalewski wydzierżawił młyn. W 1790 r. młyn stanowił domenę króla pruskiego. Do 1846 r. młyn był w posiadaniu rodziny Podzyńskich a następnie poprzez kupno, stał się własnością Petera Brose i jego żony Elżbiety Sieg, a następnie ich syna Bernarda Brose i jego żony Heleny Bauman, którzy sprzedali młyn w 1866 r. Julii Działowskiej. Od 1866 r. młyn wchodził w skład majątku Wielka Łąka należącego do Julii Działowskiej. W 1885 r. młyn zakupiła Łucja Gajewska – właścicielka majątku w Piątkowie. Kolejnymi właścicielami osady młyńskiej byli: Władysław Gajewski, a następnie od 1926 r. Felicja Gajewska z Miedzyńskich z Turzna. Ostatnim właścicielem przed wojną był młynarz Nikodem Osiński. W czasie wojny młyn przejęli Niemcy. Po zakończeniu okupacji młyn stał się własnością wdowy po młynarzu Nikodemie, Pani Wandy Osińskiej. Od 1963 r. stał się własnością Skarbu Państwa Polskiego i funkcjonował do 1979 r. Przy strudze zachowały się pozostałości budowli hydrotechnicznych wraz z murowanym budynkiem niszczonego młyna, zbudowanego w 1929 r.

Wielkie Rychnowo

·Zespół budynków dworca kolejowego, budynki murowane z pocz. XX w.

·Wiadukt kolejowy z przełomu XIX/XX w.

ØObiekty przemysłowe

Kowalewo Pomorskie

·Mleczarnia (ul. 1 Stycznia nr 13). Obiekt murowany z cegły na cokole ceglany, tynkowany, na planie nieregularnym z dachem dwuspadowym. Powstał w 1896 r., obecnie jest nieużytkowany.

·Zakłady rzemieślnicze, obecnie nie istniejące (ul. Plac Wolności 12, Szkolna 4, Szpitalna) murowane, pochodzące z pocz. XX w.

Piątkowo

·Gorzelnia w zespole dawnego folwarku, murowana z 1896 r.

vSkoły

·Bielsk - Szkoła murowana z końca XIX w., obecnie budynek mieszkalny/świetlica wiejska.

·Chełmonie - Szkoła murowana z 1899 r., obecnie budynek mieszkalny.

·Chełmoniec - Szkoła murowana z końca XIX w., obecnie budynek mieszkalny.

·Kielpiny - Szkoła, obecnie budynek mieszkalny. Budynek murowany z cegły na kamiennym cokole, kryty dachem naczółkowym z falistą dachówką, na planie prostokąta. Pochodzi z 1907 r.

Kowalewo Pomorskie

üZimowa szkoła rolnicza (ul. św. Mikołaja), murowana z 1913 r., obecnie Zespół Szkół,

üSzkoła Zimowa, murowana z 1910 r. (ul. Odrodzenia), obecnie Publiczna Szkoła Muzyczna.

·Lipienica - Szkoła, obecnie budynek mieszkalny. Budynek podpiwniczony, jednokondygnacyjny, nakryty dachem naczółkowym, murowany z cegły na ceglany cokole. Pochodzi z ok. 1900 r.

·Mariany - Szkoła, murowana z cegły na ceglany cokole, tynkowana, na rzucie krzyża łacińskiego z ryzalitem na elewacji frontowej mieszczącym klatkę schodową. Dach wielospadowy z naczółkiem oraz facjatą na elewacji frontowej, kryty blachą. Pochodzi z końca XIX w.

·Mlewo - Szkoła, murowana z cegły na kamiennym cokole z dachem dwuspadowym. Budynek główny na rzucie prostokąta z przylegającą od zach. dobudówką również na rzucie prostokąta. Pochodzi z 1890 r.

·Pluskowęsy - Szkoła murowana z pocz. XX w.

·Pruska Łąka - Szkoła murowana z pocz. XX w., obecnie sklep/budynek mieszkalny.

·Sierakowo - Szkoła, murowana z cegły na kamiennym cokole, na rzucie prostokąta, kryta dachem dwuspadowym z oknami połączonymi w dachu. Datowana na lata 90-te XIX w.

·Srebrniki - Szkoła, obecnie budynek mieszkalny. Murowana z cegły na ceglany cokole, na planie prostokąta, jednokondygnacyjna z dachem dwuspadowym. Pochodzi z końca XIX w.

·Wielkie Rychnowo - Szkoła, murowana z cegły na kamiennym cokole. Budynek główny na rzucie prostokąta z przylegającą od zach. przybudówką również na rzucie prostokąta, przykryty dachem dwuspadowym z naczółkami oraz facjata na elewacji tylnej. Pochodzi z 1905 r.

vZabytki małej architektury - kapliczki

Na terenie gminy Kowalewo Pomorskie łącznie występują 22 obiekty małej architektury, są to głównie kapliczki oraz figury przydrożne. Pochodzą głównie z przełomu XIX i XX w. oraz z I poł. XX w. W większości przypadków są to kapliczki słupowe lub figury świętych na postumencie, występują również krzyże kamienne na postumencie czy kapliczki arkadowe.

5.2.4 Zabytki ruchome

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków i znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków na terenie Gminy Kowalewo Pomorskie stanowią przede wszystkim wyposażenie kościołów. Ze względu na ich bezpieczeństwo w opracowaniu nie zostają przytoczone żadne dane z tego zakresu.

5.2.5 Zabytki archeologiczne

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2067 ze zm.) wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Obecnie na terenie gminy Kowalewo Pomorskie zlokalizowanych jest 474 stanowisk archeologicznych, w tym dwa wpisane do rejestru zabytków. Stanowiska wpisane do rejestru zabytków to grodziska. Pozostałe to osady, punkty osadnicze, cmentarzyska, oraz inne formy, które pochodzą również z czasów prehistorycznych.

Do ważnych stanowisk archeologicznych, wyżej już wspomnianych, należą dwa grodziska: w Chełmoniu oraz w Napolu. Grodzisko w Chełmoniu datowane jest na późne średniowiecze, użytkowane w XIV – XV w. Położone około 200 m. na zach. od dawnego dworu. Jest to regularny, prostokątny kopiec bez czytelnych obwałowań. Prowadzone tu wykopaliska ujawniły fragmenty ceramiki naczyniowej. Grodzisko to służyło w okresie średniowiecza tutejszemu rycerstwu. Grodzisko w źródłach wzmiankowane jest po raz pierwszy w 1222 roku.

Średniowieczny zespół osadniczy w Napolu składa się z grodziska, osad i cmentarzyska. Na południe od grodziska znajduje się jezioro Oszczywilk. Najstarsze ślady pobytu i działalności człowieka pochodzą z II poł. VII – VIII oraz IX w. W trakcie przeprowadzonych badań w 1976 r. pozyskano wiele ułamków naczyń kultury łużyckiej, jak i wczesno- i późnośredniowiecznych, węgle drzewne, kości zwierzęce, żelazny nóż i inne elementy. W latach 1991 – 1992 natrafiono na ślady osady podgrodowej. W ramach założonych wykopów odnaleziono 87 obiektów osadniczych w tym 13 grobów oraz wiele fragmentów ceramicznych oraz zabytków ówczesnej sztuki użytkowej, np. oprawki rogowe, noże żelazne, grzebienie, brązowa sprzączka czy żelazna ostroga.

Znaczące odkrycia archeologiczne miały miejsce w latach 2013 - 2015 podczas badań archeologiczno-architektonicznych na terenie zamku w Kowalewie Pomorskim. Do momentu rozpoczęcia badań wykopaliskowych powszechnie akceptowano tezę, że budowę zamku konwentualnego rozpoczęto w miejscu wcześniejszego grodu. Został on nadany w 1222 r. przez księcia Konrada Mazowieckiego biskupowi misyjnemu Chrystianowi, który w 1231 r. przekazał go zakonowi krzyżackiemu. Pierwotnie w miejscu późniejszego murowanego zamku miała istnieć warownia drewniano-ziemna. Rekonstrukcja zamku do tej pory oparta była wyłącznie na analizie przekazów historycznych oraz nowożytnych lustracji i wizytacji z XVII i XVIII w. Główną częścią założenia była czteroskrzydłowa budowla założona na planie zbliżonym do kwadratu, z niewielkim dziedzińcem, wieżą główną i krużgankiem. Wjazd do zamku z bramą rekonstruuje się od płd. - zach., w skrzydle południowym. Na temat funkcji pomieszczeń pewne są tylko informacje z 1662 i 1670 r. z których wynika, że w skrzydle południowym mieściła się kaplica pod wezwaniem św. Krzyża. W tym samym skrzydle zlokalizowany był zamkowy refektarz. Jedynym widocznym dziś elementem dawnego zamku jest ceglany filar gdaniska. Zamek otoczony był dodatkowym pierścieniem murów, który stworzył obszerny teren parchamu - miedzymurza.

Przeprowadzone w latach 2013-2015 badania archeologiczne potwierdziły, że zgodnie z przyjętymi poglądami dom konwentu należał do założeń regularnych - kasztelowych. Była to jednak budowla znacznie większa niż sądzono. Sugerowano, że wieża ciśnień mogła zostać wzniesiona na fundamentach narożnej wieży głównej. Jak wynika z badań, postawiono ją na dziedzińcu zamku. Badania dostarczyły dowodów, że zamek w Kowalewie nie posiadał wieży głównej w typie *bergfriedu*. W wykopach stwierdzono obecność podpiwniczeń i pomieszczeń, których układ uniemożliwia lokalizację masywnej wieży. Dom konwentu nie był także zaopatrzony w ryzalitowe wieżyczki narożne. Podczas badań nie odnotowano śladów wskazujących na obecność murowanych krużganków, co wskazuje, że musiały być drewniane. Badania dostarczyły także przesłanek do rekonstrukcji charakteru architektury. Elewacje domu konwentu, podobnie jak lica filara gdaniska i sąsiednia fara miejska, były artykułowane blendami.

Badania archeologiczne przesunęły także chronologię budowy domu konwentu na 1 ćwierć XIV w., a koniec budowy na lata 30 XIV w. Wcześniej budynek datowany był na koniec lat 70-tych XIII w.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2018 r. poz.2067 ze zm.) stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;
5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Kowalewo Pomorskie funkcjonują dwie z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067) rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, w tym przypadku Kujawsko-Pomorski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Toruniu, który, zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą, jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisywania zabytków do rejestru. Wpis zabytku do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określanej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem:

üksięga A – zabytki nieruchome,

üksięga B – zabytki ruchome,

üksięga C – zabytki archeologiczne.

Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje (Dz. U. z 2017 r. poz. 2187). Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną.

Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo, którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Tabela . Zabytki nieruchome miasta i gminy Kowalewo Pomorskie wpisane do rejestru zabytków.

ID	MIEJSCOWOŚĆ	ULICA	NR	OBIEKT	NR DZ.	DATOWANIE	NR REJ.	DATA WPISU
1	CHEŁMONIE			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. BARTŁOMIEJA	133	POCZ. XIV w.	A/365	22.04.1930 r.
2	KOWALEWO POMORSKIE			POZOSTAŁOŚCI MURÓW MIEJSKICH		XII/XIV w.	dawny nr rej. woj. toruńskiego: A/145/63	18.10.1934 r.
3	KOWALEWO POMORSKIE	ODRODZENIA	5	BUDYNEK SĄDU GRODZKIEGO WRAZ Z MUROWANYM OGRODZENIEM OD STRONY PÓŁNOCNO-WSCHODNIEJ oraz otoczenie budynku sądu i ogrodzenia w granicach działki nr 94, obr. 0003	94	1914 r.	A/1688	07.12.2015 r.
4	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA		KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. MIKOŁAJA	152	POCZ. XIV w., 1862-65 r., 1890 r.	A/365	19.03.1930 r.
5	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI	1	ZAJAZD, ob. budynek Urzędu Miejskiego	1	1912 r., 1934 r.	A/83	03.06.1996 r.
6	KOWALEWO POMORSKIE	STRAŻACKA/FOSA JAGIEŁOŃSKA		RUINA ZAMKU KRZYŻACKIEGO ORAZ PRZEDZAMCZA	156/3	XIII/XIV w.	A/1720	10.10.1934 r.
7	PIĄTKOWO			TEREN ZESPOŁU PAŁACOWO-PARKOWEGO wraz z terenem w granicach działek nr 1/3, 1/4, 1/8		II POŁ. XIX w.	A/206	20.10.1994 r.
8	PIĄTKOWO		1	PAŁAC W ZESPOLE DWORSKIM	1/3	1850-52 r.	A/206	20.10.1994 r.
9	PIĄTKOWO			PARK W ZESPOLE DWORSKIM	1/3, 1/4, 1/8	II POŁ. XIX w.	A/206	20.10.1994 r.
10	PIĄTKOWO			OFICyna W ZESPOLE DWORSKIM	1/4	OK. POŁ. XIX w.	A/106	20.10.1994 r.
11	PLUSKOWĘSY			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. JANA CHRZCICIELA	78/1	POCZ. IV w., 1801 r.	A/362	22.04.1930 r.
12	PLUSKOWĘSY		75	DWÓR W ZESPOLE DWORSKIM	224/3	4 ćw. XIX w.	A/910	22.02.1980 r.

13	PLUSKOWĘSY			PARK DWORSKI	224/3, 224/1 i część działk i nr 213/3	4 ćw. XIX w.	A/910	26.11.1984 r.
14	SREBRNIKI			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. MATKI BOSKIEJ ŚNIEŻNEJ	133	K. XIII w., 1700 r.	A/351	13.07.1936 r.
15	SZYCHOWO		36	PAŁAC Z ZESPOŁU DWORSKIEGO	69/2	OK. 1890 r.	A/1252	21.02.1980 r.
16	SZYCHOWO			TEREN PARKU DWORSKIEGO	69/2	II POŁ. XIX w.	A/1252	26.11.1984 r.
17	WIELKA ŁĄKA			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚŚ. KATARZYNY I MAŁGORZATY	96	XIII/XIV w., 1861-63 r.	A/254	07.07.1980 r.
18	WIELKA ŁĄKA			OGRODZENIE KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO PW. ŚŚ. KATARZYNY I MAŁGORZATY	96	1863 r.	A/1704	29.09.2016 r.
19	WIELKA ŁĄKA			KAPLICZKA POGRZEBOWA PRZY KOSCIELE	96	1863 r.	A/1704	29.09.2016 r.
20	WIELKA ŁĄKA			POSTUMENT POD KRZYŻ	96	1863 r.	A/1704	29.09.2016 r.
21	WIELKA ŁĄKA			CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY oraz działka nr 96	96	XIV w.	A/1704	29.09.2016 r.
22	WIELKA ŁĄKA - KRUPKA			MŁYN WODNY	42/4	1929 r.	A/1509	29.09.1980 r.

Tabela . Zabytki archeologiczne gminy Kowalewo Pomorskie wpisane do rejestru zabytków.

ID	MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU AZP	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	FUNKCJA	CHRONOLOGIA	NR DZIAŁKI	NR REJESTRU	DATA WPISU
1	CHEŁMONIE	38-46	14	1	GRODZISKO	PŚ	130/1	C/62	18.12.1967 r.
2	NAPOLE "GÓRA SZWEDZKA"	37-47	17	1	ŚREDNIOWIECZNY ZESPÓŁ OSADNICZY	WŚ X-XIII PŚ WŚ IX-X CZASY NOWOŻYTNE WŚ WŚ	75/1, 78, 81, 129, 130, 131	A/28	03.12.1965 r., 05.10.2000 r.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2018 poz. 2067 ze zm.). Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661).

Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2018 poz. 2067), gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Gminna ewidencja zabytków Gminy Kowalewo Pomorskie została opracowana w 2013 r. i zaktualizowana przy opracowaniu obecnego GPOnZ (2018 r.).

Z wojewódzkiej ewidencji zabytków i tym samym z gminnej ewidencji zabytków zostały wyłączone następujące obiekty (styczeń 2019 r.):

- üKowalewo Pomorskie, ul. Szkolna 1, dom (budynek został rozebrany);
- üChełmoniec, teren założenia dworsko-parkowego w zespole podworskim (utrata wartości zabytkowych, nie zachowany układ przestrzenny i zabudowa);
- üChełmoniec, teren parku podworskiego (utrata wartości zabytkowych - brak zieleni komponowanej);
- üKiełpiny, teren parku podworskiego (utrata wartości zabytkowych - brak zieleni komponowanej);
- üPluskowęsy, teren założenia dworsko-parkowego (utrata wartości zabytkowych, nie zachowany układ przestrzenny i zabudowa);
- üPruska Łąka, teren założenia dworsko-parkowego (utrata wartości zabytkowych, nie zachowany układ przestrzenny i zabudowa);

Gminna ewidencja zabytków nieruchomych dla Gminy Kowalewo Pomorskie zawiera 347 pozycji, w tym 145 z terenu miasta Kowalewo Pomorskie oraz 202 z obszaru wiejskiego gminy. Wśród zabytków 23 wpisanych jest do rejestru zabytków, z czego dwa stanowią zabytki nieruchome archeologiczne.

Podczas aktualizacji gminnej ewidencji zabytków nieruchomych archeologicznych zweryfikowano ilość stanowisk archeologicznych. Łączna liczba wynosi 474 stanowisk archeologicznych. W Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2013-2017 w przypadku stanowisk wielokulturowych potraktowano każdą z występujących na takim stanowisku kultur jako oddzielny "zabytek archeologiczny nieruchomy". W związku z tym liczba tych zabytków archeologicznych była większa i wynosiła 791.

Zaktualizowany spis zabytków nieruchomych i archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków gminy Kowalewo Pomorskie przedstawiają poniższe tabele (tabela nr 3 i 4).

Tabela . Obiekty nieruchome znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Kowalewo Pomorskie.

L. p.	Miejscowość	Ulica	Num er	Obiekt	Nr. dz.	Datowanie	Nr rejest ru	Data wpisu do rejestru
1	BIELSK		22	DOM + BUDYNEK INWENTARSKI W ZAGRODZIE	262/1	POCZ. XX w.		
2	BIELSK		24A	DOM ROBOTNIKÓW FOLWARCZNYCH	160/2	POCZ. XX w.		
3	BIELSK		40/41	DOM W ZAGRODZIE	136, 137	1911 r.		
4	BIELSK		41	BUDYNEK INWENTARSKI W ZAGRODZIE	136	1905 r.		
5	BIELSK		42	DOM + BUDYNEK INWENTARSKI W ZAGRODZIE	15/1	POCZ. XX w.		
6	BIELSK		43/44	DOM W ZAGRODZIE	90/1, 91	POCZ. XX w.		
7	BIELSK		44	BUDYNEK INWENTARSKI W ZAGRODZIE	91	POCZ. XX w.		
8	BIELSK		45	DOM W ZAGRODZIE	92, 93	POCZ. XX w.		
9	BIELSK		46	SZKOŁA	130/4, 130/5	K. XIX w.		
10	BIELSK		47	DOM W ZAGRODZIE	95	LATA 20 XX w.		
11	BIELSK			CMENTARZ EWANGELICKI	22	XIX/XX w.		
12	BIELSK			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	4	XIX/XX w.		
13	BORÓWNO		30	DOM W ZAGRODZIE	64/5	POCZ. XX w.		
14	CHELMONIE		2	SZKOŁA	101/3	1899 r.		
15	CHELMONIE			CMENTARZ EWANGELICKI	111	II POŁ. XIX w.		
16	CHELMONIE			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. BARTŁOMIEJA	133	POCZ. XIV w.	A/363	22.04.1930 r.
17	CHELMONIE			CMENTARZ PARAFIALNY RZYM.-KAT.	114	II POŁ. XIX w.		
18	CHELMONIE			CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY	133	XIV w.		
19	CHELMONIE			OGRODZENIE KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO PW. ŚW. BARTŁOMIEJA	133	1870 r.		
20	CHELMONIE			DZWONNICA PRZY KOŚCIELE PARAFIALNYM PW. ŚW. BARTŁOMIEJA	133	4 ćw. XIX w.		
21	CHELMONIE		26	PLEBANIA	87/1	3 ćw. XIX w.		
22	CHELMONIE		25	OBORA Z ZESPOŁU DÓBR KOŚCIELNYCH	89/2	4 ćw. XIX w.		
23	CHELMONIE			TEREN ZAŁOŻENIA DWORSKIEGO	132/9, 11, 15, 30, 31, 32, 35, 38, 40	POŁ. XIX w.		
24	CHELMONIE		6	PARK W ZESPOLE DWORSKIM	132/40	POŁ. XIX w.		
25	CHELMONIE		6	DWÓR Z OFICYNĄ W ZESPOLE DWORSKIM	132/38	XVIII w., POŁ. XIX w.		
26	CHELMONIE		6	RELIKTY BRAMY WJAZDOWEJ W ZESPOLE DWORSKIM	134	POŁ. XIX w.		
27	CHELMONIE			SPICHLERZ W ZESPOLE DWORSKIM	132/33	3 ćw. XIX w.		
28	CHELMONIE		29	CZWORAK W ZESPOLE DWORSKIM	65/4	POCZ. XX w.		
29	CHELMONIE		30	DOM + BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE	63/1	POCZ. XX w.		
30	CHELMONIE		34	DOM W ZAGRODZIE	42/2	POCZ. XX w.		
31	CHELMONIE		35	DOM + BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE	36/2, 37/2	POCZ. XX w.		
32	CHELMONIE			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	42/2	1946 r.		

33	CHEŁMONIEC			CMENTARZ EWANGELICKI Z PROWADZĄCĄ DO NIEGO ALEJĄ KASZTANOWCÓW	63	II POŁ. XIX w.		
34	CHEŁMONIEC		9	DWÓR W ZESPOLE PODWORSKIM	62	4 ćw. XIX w.		
35	CHEŁMONIEC		3	DOM W ZAGRODZIE	56	POCZ. XX w.		
36	CHEŁMONIEC		5	SZKOŁA + BUDYNEK GOSPODARCZY	58	K. XIX w.		
37	CHEŁMONIEC		7	DWOJAK + BUDYNEK GOSPODARCZY	60, 61	POCZ. XX w.		
38	CHEŁMONIEC		12	DOM + BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE	86	POCZ. XX w.		
39	CHEŁMONIEC		26	DOM W ZAGRODZIE	20/1	POCZ. XX w.		
40	CHEŁMONIEC		27	DOM + BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE	22	POCZ. XX w.		
41	CHEŁMONIEC		30	DOM W ZAGRODZIE	24	POCZ. XX w.		
42	CHEŁMONIEC		31	KARCZMA	25/2	POCZ. XX w.		
43	CHEŁMONIEC		32	DOM W ZAGRODZIE	21	POCZ. XX w.		
44	CHEŁMONIEC		33	BUDYNEK DWORCA KOLEJOWEGO	15	1901 r.		
45	CHEŁMONIEC		33	SZALETY PRZY DWORCU KOLEJOWYM	15	1901 r.		
46	CHEŁMONIEC		34	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + SZALETY I MAGAZYN OPAŁU	15	1901 r.		
47	CHEŁMONIEC		35	DOM W ZAGRODZIE	69/4	POCZ. XX w.		
48	CHEŁMONIEC			REMIZA STRAŻACKA	33	POCZ. XX w.		
49	CHEŁMONIEC			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	43/1	PO 1920 r.		
50	CHEŁMONIEC			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	88	1926 r.		
51	ELZANOWO		28	KARCZMA	91/1	POCZ. XX w.		
52	ELZANOWO			CMENTARZ EWANGELICKI		POŁ. XIX w.		
53	ELZANOWO			SPICHLERZ Z ZESPOŁU DWORSKIEGO	123/3	XIX/XX w.		
54	FRYDRYCHOWO			PARK DWORSKI	67/18, 67/19	II POŁ. XIX w.		
55	GAPA		1	TEREN ZAŁOŻENIA DWORSKIEGO	141/2	K. XIX w.		
56	GAPA		1	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE DWORSKIM	141/2	PO 1914 r.		
57	GAPA		1	OBORA I W ZESPOLE DWORSKIM	141/2	K. XIX w.		
58	GAPA		1	OBORA II W ZESPOLE DWORSKIM	141/2	K. XIX w.		
59	GAPA		1	BUDYNEK GOSPODARCZY W ZESPOLE DWORSKIM	141/2	K. XIX w.		
60	GAPA		3	CZWORAK W ZESPOLE FOLWARCZNYM	141/5, 141/6, 141/7	K. XIX w.		
61	JÓZEFAT		4	DOM + BUDYNEK INWENTARSKI W ZAGRODZIE	145/5	POCZ. XX w.		
62	KIEŁPINY		14	SZKOŁA	85/1	POCZ. XX w.		
63	KIEŁPINY			CMENTARZ EWANGELICKI	10	II POŁ. XIX w.		
64	KOWALEWO POMORSKIE			HISTORYCZNY UKŁAD URBANISTYCZNY MIASTA		XIV w. - POCZ. XX w.		
65	KOWALEWO POMORSKIE			POZOSTAŁOŚCI MURÓW MIEJSKICH		XII/XIV w.	dawn y nr rej. woj. toruń skieg o: A/145 /63	18.10.1 934 r.
66	KOWALEWO POMORSKIE	1 MAJA	2	DOM	109	PO 1920 r.		

6 7	KOWALEWO POMORSKIE	1 MAJA	5	KAMIENICA	119/1	POCZ. XX w.		
6 8	KOWALEWO POMORSKIE	1 MAJA	11	DOM	38/4	POCZ. XX w.		
6 9	KOWALEWO POMORSKIE	1 STYCZNIA		TEREN CMENTARZA ŻYDOWSKIEGO		LATA 30 XIX w.		
7 0	KOWALEWO POMORSKIE	1 STYCZNIA	2	KAMIENICA	15, 16	POCZ. XX w.		
7 1	KOWALEWO POMORSKIE	1 STYCZNIA	3	WILLA	150	K. XIX w.		
7 2	KOWALEWO POMORSKIE	1 STYCZNIA	13	MLECZARNIA	125/4	1896 r.		
7 3	KOWALEWO POMORSKIE	1 STYCZNIA	14	KAMIENICA	54	OK. 1873 r.		
7 4	KOWALEWO POMORSKIE	1 STYCZNIA	16	HOTEL	56/2	POCZ. XX w.		
7 5	KOWALEWO POMORSKIE	1 STYCZNIA	19	KAMIENICA	112	POCZ. XX w.		
7 6	KOWALEWO POMORSKIE	BATALIONÓW CHŁOPSKICH	12	KAMIENICA	248	POCZ. XX w.		
7 7	KOWALEWO POMORSKIE	BATALIONÓW CHŁOPSKICH	16	DOM	233	PO 1920 r.		
7 8	KOWALEWO POMORSKIE	BATALIONÓW CHŁOPSKICH	18	DOM	232	1926 r.		
7 9	KOWALEWO POMORSKIE	BRODNICKA	1	BUDYNEK MIESZKALNY	39/3	1894 r.		
8 0	KOWALEWO POMORSKIE	BRODNICKA	4	BUDYNEK MIESZKALNY	70	PO 1920 r.		
8 1	KOWALEWO POMORSKIE	BRODNICKA	8	DOM	80/2	POCZ. XX w.		
8 2	KOWALEWO POMORSKIE	BRODNICKA	14	DOM	56	POCZ. XX w.		
8 3	KOWALEWO POMORSKIE	BRODNICKA	16	DOM	58	POCZ. XX w.		
8 4	KOWALEWO POMORSKIE	CHOPINA	1	KAMIENICA	146/2	XIX/XX w.		
8 5	KOWALEWO POMORSKIE	CHOPINA	2	KAMIENICA	158	XIX/XX w.		
8 6	KOWALEWO POMORSKIE	CHOPINA	7	KAMIENICA	152	XIX/XX w.		
8 7	KOWALEWO POMORSKIE	CHOPINA	8	KAMIENICA	161/1	XIX/XX w.		
8 8	KOWALEWO POMORSKIE	CHOPINA	9	KAMIENICA	155	XIX/XX w.		
8 9	KOWALEWO POMORSKIE	CHOPINA	14	KAMIENICA	163	XIX/XX w.		
9 0	KOWALEWO POMORSKIE	CHOPINA	31	BUDYNEK MIESZKALNY	307/1	POCZ. XX w.		
9 1	KOWALEWO POMORSKIE	CHOPINA		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	280	POCZ. XX w.		
9 2	KOWALEWO POMORSKIE	DRZYMAŁY	1, 2, 4, 5, 6, 8, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 30, 38	KOLONIA DOMÓW ROBOTNICZYCH	229, 210/2, 212/1, 231, 213, 214/1, 216, 218, 281, 283, 219/1, 2 85, 220/1, 286, 220/1, 276/2, 269/1	PO 1900 r.		
9 3	KOWALEWO POMORSKIE	DWORCOWA	1	BUDYNEK DWORCA KOLEJOWEGO	77/11	PO 1900 r.		
9 4	KOWALEWO POMORSKIE	DWORCOWA	1	MAGAZYN KOLEJOWY	77/4	1901 r.		
9 5	KOWALEWO POMORSKIE	DWORCOWA	3	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY	77/7	1901 r.		
9 6	KOWALEWO POMORSKIE	DZIAŁKOWA	4	DOM ROBOTNIKÓW	87	LATA 30 XX w.		
9 7	KOWALEWO POMORSKIE	DZIAŁKOWA	6	DOM ROBOTNIKÓW	88	LATA 30 XX w.		
9 8	KOWALEWO POMORSKIE	DZIAŁKOWA	8	DOM ROBOTNIKÓW	89	LATA 40 XX w.		

9 9	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC		ZIELEŃ KOMPONOWANA PRZY ZESPOLE DWORCA KOLEJOWEGO		PO 1874 r.		
1 0 0	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	1	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	11/11	PO 1900 r.		
1 0 1	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	2	POCZTA W ZESPOLE DWORCA KOLEJOWEGO	11/3	POCZ. XX w.		
1 0 2	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	3	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	11/10	POCZ. XX w.		
1 0 3	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	4	BUDYNEK DWORCA KOLEJOWEGO	11/6	OK. 1874 r.		
1 0 4	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	4	MAGAZYN OPAŁU I SZALETY W ZESPOLE DWORCA KOLEJOWEGO	11/6	OK. 1874 r.		
1 0 5	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC		HYDROFORNIA W ZESPOLE DWORCA KOLEJOWEGO (KOLEJOWA WIEŻA CIŚNIENI)	11/6	1912 r.		
1 0 6	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC		KAPLICZKA PRZYDROŻNA W ZESPOLE DWORCA KOLEJOWEGO	11/6	OK. 1910 r.		
1 0 7	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC		MAGAZYN OLEJU W ZESPOLE DWORCA KOLEJOWEGO	11/6	1898 r.		
1 0 8	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC		NASTAWNIA W ZESPOLE DWORCA KOLEJOWEGO	11/6	1898 r.		
1 0 9	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC		WIATY PERONÓW I BALUSTRADY PRZEJŚCIA PODZIEMNEGO	11/6	1912 r.		
1 1 0	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC		WIEŻA CIŚNIENI W ZESPOLE DWORCA KOLEJOWEGO	11/6	1898 r.		
1 1 1	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	5	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY	11/10	POCZ. XX w.		
1 1 2	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	7	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY	11/9	POCZ. XX w.		
1 1 3	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	8	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	11/1	POCZ. XX w.		
1 1 4	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	9	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY	73/1	POCZ. XX w.		
1 1 5	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	13	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	11/8	POCZ. XX w.		
1 1 6	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	15	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	11/7	POCZ. XX w.		
1 1 7	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	16	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	6	POCZ. XX w.		
1 1 8	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	17	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	11/7	POCZ. XX w.		
1 1 9	KOWALEWO POMORSKIE	GŁÓWNY DWORZEC	18	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	6	POCZ. XX w.		
1 2 0	KOWALEWO POMORSKIE	KOŚCIUSZKI	1	LABORATORIUM Z MIESZKANIEM KIEROWNIKA W ZESPOLE GAZOWNII MIEJSKIEJ	47/16	1898 r.		
1 2 1	KOWALEWO POMORSKIE	KOŚCIUSZKI	1	APARATOWNIA Z ODSIARCZALNIĄ W ZESPOLE GAZOWNI MIEJSKIEJ	47/3	1898 r.		
1 2 2	KOWALEWO POMORSKIE	KOŚCIUSZKI	4	HAŁA MASZYN ZE STACJĄ POMP W ZESPOLE WODOCIĄGÓW MIEJSKICH	47/18	1911 r.		
1 2 3	KOWALEWO POMORSKIE	KOŚCIUSZKI	4	STACJA FILTRÓW Z MUREM OPOROWYM W ZESPOLE WODOCIĄGÓW MIEJSKICH	47/18	1911 r.		
1 2 4	KOWALEWO POMORSKIE	KRÓTKA	4	KAMIENICA	149	K. XIX w.		

1 2 5	KOWALEWO POMORSKIE	MŁYŃSKA	2	DOM + BUDYNEK GOSPODARCZY	66	POCZ. XX w.		
1 2 6	KOWALEWO POMORSKIE	ODRODZENIA	1	WILLA	96/2	OK. 1920 r.		
1 2 7	KOWALEWO POMORSKIE	ODRODZENIA	2	PAŁAC	57/2	II POŁ. XX w., 1923 r.		
1 2 8	KOWALEWO POMORSKIE	ODRODZENIA	2	PARK PODWORSKI	57/2	II POŁ. XX w.		
1 2 9	KOWALEWO POMORSKIE	ODRODZENIA	5	BUDYNEK SĄDU GRODZKIEGO WRAZ Z MUROWANYM OGRODZENIEM OD STRONY PÓLNO-CNO-WSCHODNIEJ oraz otoczenie budynku sądu i ogrodzenia w granicach działki nr 94, obr. 0003	94	1914 r.	A- 1688	07.12.2 015 r.
1 3 0	KOWALEWO POMORSKIE	ODRODZENIA	7	SZKOŁA (LANDWIRTSCHAFTLICHTEWINTERSCH ULE)	92/1	1910 r.		
1 3 1	KOWALEWO POMORSKIE	ODRODZENIA	53	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY	41	PO 1910 r.		
1 3 2	KOWALEWO POMORSKIE	ODRODZENIA	54	WILLA	34	PO 1910 r.		
1 3 3	KOWALEWO POMORSKIE	ODRODZENIA	31, 42, 46, 48, 50, 52	KOLONIA DOMÓW ROBOTNICZYCH	233, 183, 181, 180, 179, 178/2	PO 1900 r.		
1 3 4	KOWALEWO POMORSKIE	ODRODZENIA/ DZIAŁKOWA		KAPLICZKA PRZYDROŻNA	92/1	POCZ. XX w.		
1 3 5	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700- LECIA		KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. MIKOŁAJA	152	POCZ. XIV w., 1862-65 r., 1890 r.	A/365	19.03.1 930 r.
1 3 6	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA		CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY	152	XIV w.		
1 3 7	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA		OGRODZENIE KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO	152	XIX w.		
1 3 8	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	1	KAMIENICA	6/1	XIX/XX w.		
1 3 9	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	2	KAMIENICA	7	XIX/XX w.		
1 4 0	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	3	KAMIENICA	8/1	XIX/XX w.		
1 4 1	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	4	KAMIENICA	9	XIX/XX w.		
1 4 2	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	5	KAMIENICA	10/2	XIX/XX w.		
1 4 3	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	6	KAMIENICA	100	XIX/XX w.		
1 4 4	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	7	KAMIENICA	101	XIX/XX w.		
1 4 5	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	8	KAMIENICA	102	XIX/XX w.		
1 4 6	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	10	KAMIENICA	104	XIX/XX w.		
1 4 7	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	11	KAMIENICA	105	XIX/XX w.		
1 4 8	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	12	KAMIENICA	157	XIX/XX w.		

1 4 9	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	13	KAMIENICA	144	XIX/XX w.		
1 5 0	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	15	KAMIENICA	26	1905 r.		
1 5 1	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	16	KAMIENICA	25	XIX/XX w.		
1 5 2	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	17	KAMIENICA	24	XIX/XX w.		
1 5 3	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	18	KAMIENICA	23	XIX/XX w.		
1 5 4	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	19	KAMIENICA	22	XIX/XX w.		
1 5 5	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	20	KAMIENICA	21	XIX/XX w.		
1 5 6	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	21	KAMIENICA	20	XIX/XX w.		
1 5 7	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	22	KAMIENICA	19	XIX/XX w.		
1 5 8	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	23	KAMIENICA	18	XIX/XX w.		
1 5 9	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	24	KAMIENICA	14	XIX/XX w.		
1 6 0	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	25	KAMIENICA	153	XIX/XX w.		
1 6 1	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC 700-LECIA	26	OFICYNA	155	XIX/XX w.		
1 6 2	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI		PARK MIEJSKI	173	POCZ. XX w.		
1 6 3	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI		POMNIK PAMIĘCI POLEGŁYCH	173	1946 r.		
1 6 4	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI		FIGURA PRZYDROŻNA	175	I ćw. XX w.		
1 6 5	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI	1	ZAJAZD, ob. budynek Urzędu Miejskiego	1	1912 r., 1934 r.	A/83	03.06.1 996 r.
1 6 6	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI	1	STAJNIA I WOZOWNIA PRZY ZAJĘDZIE	1	1912 r.		
1 6 7	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI	3	WILLA INSPEKTORA SZKOLNICTWA	98	1910 r.		
1 6 8	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI	4	BUDYNEK MIESZKALNY	61, 62	PO 1910 r.		
1 6 9	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI	5	BUDYNEK MIESZKALNY	59	PO 1910 r.		
1 7 0	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI	6	KAMIENICA	58/1	OK. 1920 r.		
1 7 1	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI	7/8	DWOJAK Z ZESPOŁU FOLWARCZNEGO	168, 169	IV ćw. XIX w.		
1 7 2	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI	9/10	DWOJAK Z ZESPOŁU FOLWARCZNEGO	164/3, 166	IV ćw. XIX w.		
1 7 3	KOWALEWO POMORSKIE	PLAC WOLNOŚCI	12	ZAKŁAD RZEMIEŚLNICZY	159	POCZ. XX w.		
1 7 7	KOWALEWO POMORSKIE	PODBOREK	6	DOM W ZAGRODZIE	91	POCZ. XX w.		

4								
175	KOWALEWO POMORSKIE	STRAŻACKA/FOSA JAGIELOŃSKA		RUINA ZAMKU KRZYŻACKIEGO ORAZ PRZEDZAMCZA	156/3	XIII/XIV w.	A/1720	10.10.1934 r.
176	KOWALEWO POMORSKIE	STRAŻACKA		WODOCIĄGOWA WIEŻA CIŚNIENIEMIEJSKA	156/3	1911 r.		
177	KOWALEWO POMORSKIE	SZKOLNA	3	KAMIENICA	114	POCZ. XX w.		
178	KOWALEWO POMORSKIE	SZKOLNA	4	KAMIENICA	100	POCZ. XX w.		
179	KOWALEWO POMORSKIE	SZKOLNA	OBOK NR 4	ZAKŁAD RZEMIEŚLNICZY	101	POCZ. XX w.		
180	KOWALEWO POMORSKIE	SZKOLNA	6	KAMIENICA	10/1	POCZ. XX w.		
181	KOWALEWO POMORSKIE	SZKOLNA	8	KAMIENICA	9	POCZ. XX w.		
182	KOWALEWO POMORSKIE	SZKOLNA	9	BUDYNEK POCZTY	4	POCZ. XX w.		
183	KOWALEWO POMORSKIE	SZKOLNA	11	PLEBANIA PARAFII EWANGELICKIEJ	2	II POŁ. XIX w.		
184	KOWALEWO POMORSKIE	SZPITALNA	1	KAMIENICA	36	POCZ. XX w.		
185	KOWALEWO POMORSKIE	SZPITALNA	2	BUDYNEK SZPITALA	17	POCZ. XX w.		
186	KOWALEWO POMORSKIE	SZPITALNA	3	KAMIENICA	37	POCZ. XX w.		
187	KOWALEWO POMORSKIE	SZPITALNA	4	DOM	27	PO 1920 r.		
188	KOWALEWO POMORSKIE	SZPITALNA	9	DOM	43	PO 1920 r.		
189	KOWALEWO POMORSKIE	SZPITALNA	15	KAMIENICA	46/3	K. XIX .		
190	KOWALEWO POMORSKIE	SZPITALNA		ZAKŁAD RZEMIEŚLNICZY	25	XIX/XX w.		
191	KOWALEWO POMORSKIE	ŚW. JÓZEFA	2	DOM ZAKONNY	138	POCZ. XX w.		
192	KOWALEWO POMORSKIE	ŚW. MIKOŁAJA	3	KAMIENICA	130/2	POCZ. XX w.		
193	KOWALEWO POMORSKIE	ŚW. MIKOŁAJA	4	DOM NAUCZYCIELSKI	99/1	1913 r.		
194	KOWALEWO POMORSKIE	ŚW. MIKOŁAJA	6	SZKOŁA	99/2	1913 r.		
195	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA		CMENTARZ PARAFIALNY RZYM.-KAT. - STARY	205	POŁ. XIX w.		
196	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA		CMENTARZ PARAFIALNY RZYM.-KAT. - NOWY	141	1890 r.		
197	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA		CMENTARZ EWANGELICKI	206	XVIII/XIX w.		
198	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA	2	KAMIENICA	107	POCZ. XX w.		
199	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA	4	KAMIENICA	109	POCZ. XX w.		

200	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA	5	KAMIENICA	166	XIX/XX w.		
201	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA	7	KAMIENICA	167	POCZ. XX w.		
202	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA	11	KAMIENICA	173	POCZ. XX w.		
203	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA	12	KAMIENICA	137	POCZ. XX w.		
204	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA	14	KAMIENICA	138/3	PO 1910 r.		
205	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA	23	KAMIENICA	198	PO 1910 r.		
206	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA	27	KAMIENICA	200/2	PO 1910 r.		
207	KOWALEWO POMORSKIE	TORUŃSKA		KAPLICA PRZEDPOGRZEBOWA NA CMENTARZU PARAFIALNYM - NOWYM	141	1890 r.		
208	KOWALEWO POMORSKIE	ŻEROMSKIEGO	2	BUDYNEK MIESZKALNY DLA ROBOTNIKÓW	43/4	POCZ. XX w.		
209	LIPIENICA			CMENTARZ EWANGELICKI	114	II POŁ. XIX w.		
210	LIPIENICA			PARK W ZESPOLE DWORSKIM	53/3	II POŁ. XIX w.		
211	LIPIENICA		15	SZKOŁA	15/3	1905 r.		
212	LIPIENICA			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	15/10	1946 r.		
213	MARIANY		2A	DRÓŻNICÓWKA + BUDYNEK GOSPODARCZY	338/2	POCZ. XX w.		
214	MARIANY		2	DRÓŻNICÓWKA + BUDYNEK GOSPODARCZY	338/2	POCZ. XX w.		
215	MARIANY		14	DRÓŻNICÓWKA + BUDYNEK GOSPODARCZY	338/5	POCZ. XX w.		
216	MARIANY		15	SZKOŁA	314	POCZ. XX w.		
217	MARTYNEC		3	DOM + BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE	311	POCZ. XX w.		
218	MARTYNEC		10	DWÓR Z DAWNEGO ZESPOŁU FOLWARCZNEGO	321/2, 322	3 ćw. XIX w.		
219	MARTYNEC		11	DOM W ZAGRODZIE	319/3	PO 1920 r.		
220	MLEWIEC			TEREN ZAŁOŻENIA DWORSKIEGO	53/2, 53/5	4 ćw. XIX w.		
221	MLEWIEC		8	PARK W ZESPOLE DWORSKIM	53/5	4 ćw. XIX w.		
222	MLEWIEC		8	DWÓR W ZESPOLE DWORSKIM	53/1	4 ćw. XIX w., przebud. XX w.		
223	MLEWIEC		8	RZĄDCÓWKA W ZESPOLE DWORSKIM	53/1	4 ćw. XIX w.		
224	MLEWIEC		8	BUDYNEK GOSPODARCZY W ZESPOLE PODWORSKIM	53/1	4 ćw. XIX w.		
225	MLEWIEC		8	BUDYNEK GOSPODARCZY ROBOTNIKÓW FOLWARCZNYCH	53/1	4 ćw. XIX w.		

5								
2 2 6	MLEWIEC		8	STAJNIA I W ZESPOLE DWORSKIM	53/1	4 ćw. XIX w.		
2 2 7	MLEWIEC		8	STAJNIA II W ZESPOLE DWORSKIM	53/1	4 ćw. XIX w.		
2 2 8	MLEWIEC		8	OBORA W ZESPOLE DWORSKIM	53/1	4 ćw. XIX w.		
2 2 9	MLEWIEC		8	STODOŁA W ZESPOLE DWORSKIM	53/1	4 ćw. XIX w.		
2 3 0	MLEWIEC		8	SPICHLERZ W ZESPOLE DWORSKIM	53/1	4 ćw. XIX w.		
2 3 1	MLEWIEC		8	OGRODZENIE W ZESPOLE DWORSKIM	53/1	4 ćw. XIX w.		
2 3 2	MLEWIEC		9	CZWORAK W ZESPOLE DWORSKIM	20/6	4 ćw. XIX w.		
2 3 3	MLEWO		4	SZKOŁA + BUDYNEK GOSPODARCZY	248/4, 248/5	1898 r.		
2 3 4	MLEWO		5	DOM W ZAGRODZIE	248/2	POCZ. XX w.		
2 3 5	MLEWO		15	DOM W ZAGRODZIE	290/2	POCZ. XX w.		
2 3 6	MLEWO		16	DOM W ZAGRODZIE	54	POCZ. XX w.		
2 3 7	MLEWO		23	MŁYN + ŚRUTOWNIK	43	POCZ. XX w.		
2 3 8	MLEWO		27	DOM W ZAGRODZIE	69	POCZ. XX w.		
2 3 9	MLEWO		30	DOM W ZAGRODZIE	64/1	POCZ. XX w.		
2 4 0	MLEWO			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	40	1915 r.		
2 4 1	MLEWO			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	197	1945 r.		
2 4 2	NAPOLE		19	DWÓR	17/9	K. XIX w.		
2 4 3	NAPOLE		19	OBORA Z ZESPOŁU FOLWARCZNEGO	17/9	K. XIX w.		
2 4 4	NAPOLE		19	PARK DWORSKI	19, i część 17/9	K. XIX w.		
2 4 5	NOWY DWÓR		2	BUDYNEK MIESZKALNO-GOSPODARCZY	140/8	POCZ. XX w.		
2 4 6	NOWY DWÓR		3	DOM ROBOTNIKÓW FOLWARCZNYCH	147/6	POCZ. XX w.		
2 4 7	NOWY DWÓR		8	DOM ROBOTNIKÓW FOLWARCZNYCH	145/8	POCZ. XX w.		
2 4 8	NOWY DWÓR		32	DOM W ZAGRODZIE	165	POCZ. XX w.		
2 4 9	NOWY DWÓR			BUNKIER	103/6	LATA 40 XX w.		
2 5 0	NOWY DWÓR			CMENTARZ EWANGELICKI	120	II POŁ. XIX w.		
2	NOWY DWÓR			CMENTARZ EWANGELICKI	195	II POŁ. XIX		

5 1	(d. Rychnowo)					w.		
2 5 2	PIĄTKOWO			TEREN ZESPOŁU PAŁACOWO-PARKOWEGO, W TYM DZIAŁEK NR 1/3, 1/4 i 1/8 wpisanych do rejestru zabytków		II POŁ. XIX w.	A/106	20.10.1994 r.
2 5 3	PIĄTKOWO		1	PAŁAC W ZESPOLE DWORSKIM	1/3	1850-52 r.	A/106	20.10.1994 r.
2 5 4	PIĄTKOWO			PARK W ZESPOLE DWORSKIM	1/3,1/4 i 1/8	POŁ. XIX w.	A/106	20.10.1994 r.
2 5 5	PIĄTKOWO			OFICYNA W ZESPOLE DWORSKIM	1/4	ok. poł. XIX w.	A/106	20.10.1994 r.
2 5 5	PIĄTKOWO			BUDYNEK GOSPODARCZY W ZESPOLE DWORSKIM	1/4	4 ĆW. XIX w.		
2 5 6	PIĄTKOWO			HYDROFOR I WOZOWNIA W ZESPOLE DWORSKIM	1/8	4 ĆW. XIX w.		
2 5 8	PIĄTKOWO			OBORA W ZESPOLE DWORSKIM	20/4	4 ĆW. XIX w.		
2 5 9	PIĄTKOWO			GORZELNIA W ZESPOLE DWORSKIM	20/4	1896 r.		
2 6 0	PIĄTKOWO			OWCZARNIA W ZESPOLE DWORSKIM	20/4	4 ĆW. XIX w.		
2 6 1	PIĄTKOWO		10	SZEŚCIORAK W ZESPOLE DWORSKIM	38/13	POCZ. XX w.		
2 6 2	PIĄTKOWO			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	42/2	1946 r.		
2 6 3	PLUSKOWĘSY			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. JANA CHRZCICIELA	78/1	POCZ. XIV w., 1801 r.	A/362	22.04.1930 r.
2 6 4	PLUSKOWĘSY			CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY	78/1	XIV w.		
2 6 5	PLUSKOWĘSY			CMENTARZ EWANGELICKI	187	I POŁ. XIX w.		
2 6 6	PLUSKOWĘSY			OGRODZENIE KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO PW. ŚW. JANA CHRZCICIELA	78/1	II POŁ. XIX w.		
2 6 7	PLUSKOWĘSY			FIGURA PRZYDROŻNA	77	K. XIX w.		
2 6 8	PLUSKOWĘSY		48	CZWORAK Z ZESPOŁU DWORSKEGO	83	4 ĆW. XIX w.		
2 6 9	PLUSKOWĘSY		50B	CZWORAK Z ZESPOŁU DWORSKEGO	87/6, 87/7	4 ĆW. XIX w.		
2 7 0	PLUSKOWĘSY		5	PONIATÓWKA	10/1	PO 1930 r.		
2 7 1	PLUSKOWĘSY		22	SZKOŁA	121/7	POCZ. XX w.		
2 7 2	PLUSKOWĘSY		51	BUDYNEK MIESZKALNO-GOSPODARCZY	118/3, 118/11	POCZ. XX w.		
2 7 3	PLUSKOWĘSY		68	PONIATÓWKA	165/7	PO 1930 r.		
2 7 4	PLUSKOWĘSY		75	DWÓR W ZESPOLE DWORSKIM	224/3	4 ĆW. XIX w.	A/910	22.02.1980 r.
2 7 5	PLUSKOWĘSY			PARK DWORSKI	224/3, 224/1 i część działki nr 213/3	4 ĆW. XIX w.	A/910	26.11.1984 r.
2	PRUSKA		25	SZKOŁA	159/1	POCZ. XX		

7 6	ŁĄKA					w.		
2 7 7	PRUSKA ŁĄKA		40	PONIATÓWKA	194/4	LATA 40 XX w.		
2 7 8	PRUSKA ŁĄKA		42	PONIATÓWKA	143	LATA 40 XX w.		
2 7 9	PRUSKA ŁĄKA			CMENTARZ EWANGELICKI	66	II POŁ. XIX w.		
2 8 0	PRUSKA ŁĄKA			PARK DWORSKI	112/18, 112/19	II POŁ. XIX w.		
2 8 1	PRUSKA ŁĄKA		60	DWÓR Z ZESPOŁU DWORSKIEGO	112/18	4 ĆW. XIX w.		
2 8 2	PRUSKA ŁĄKA			KUŹNIA Z ZESPOŁU DWORSKIEGO	112/9	4 ĆW. XIX w.		
2 8 3	PRUSKA ŁĄKA			LODOWNIA W ZESPOLE DWORSKIM	112/19	4 ĆW. XIX w.		
2 8 4	PRUSKA ŁĄKA			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	160	1946 r.		
2 8 5	SIERAKOWO			CMENTARZ EWANGELICKI	139	II POŁ. XIX w.		
2 8 6	SIERAKOWO		17	BUDYNEK MIESZKALNO- GOSPODARCZY	63/1	K. XIX w.		
2 8 7	SIERAKOWO		22	SZKOŁA + POMPA	105	XIX/XX w.		
2 8 8	SIERAKOWO		29	BUDYNEK MIESZKALNY PRZY DAWNEJ MLECZARNI	99/2	OK. 1920 r.		
2 8 9	SIERAKOWO		43	DOM W ZAGRODZIE	43/1	POCZ. XX w.		
2 9 0	SIERAKOWO		53	DOM W ZAGRODZIE	164	POCZ. XX w.		
2 9 1	SIERAKOWO			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	65	1933 r.		
2 9 2	SREBRNIKI			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. MATKI BOSKIEJ ŚNIEŻNEJ	133	K. XIII w., 1700 r.	A/351	13.07.1 936 r.
2 9 3	SREBRNIKI			CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY	133, 135/1	XIV w.		
2 9 4	SREBRNIKI		40	PLEBANIA	137/2	LATA 30 XX w.		
2 9 5	SREBRNIKI			TEREN ZAŁOŻENIA FOLWARCZNEGO	101/3	XIX/XX w.		
2 9 6	SREBRNIKI		10	BUDYNEK MIESZKALNY W ZESPOLE FOLWARCZNYM	101/1	POCZ. XX w.		
2 9 7	SREBRNIKI		10	BUDYNEK INWENTARSKI W ZESPOLE FOLWARCZNYM	101/3	POCZ. XX w.		
2 9 8	SREBRNIKI		10	SPICHLERZ W ZESPOLE FOLWARCZNYM	101/3	LATA 30 XX w.		
2 9 9	SREBRNIKI		10	OBORA W ZESPOLE FOLWARCZNYM	101/3	POCZ. XX w.		
3 0 0	SREBRNIKI		18	DOM W ZAGRODZIE	136	POCZ. XX w.		
3 0 1	SREBRNIKI		42	SZKOŁA	134/2	POCZ. XX w.		

302	SREBRNIKI			KAPLICZKA PRZEDPOGRZEBOWA	133	POCZ. XX w.		
303	SREBRNIKI			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	109/2	OK. 1915 r.		
304	SREBRNIKI			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	118	POCZ. XX w.		
305	SREBRNIKI			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	182	XIX/XX w.		
306	SZEWA			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	30	1946 r.		
307	SZEWA			PARK DWORSKI	45/2	II POŁ. XIX w.		
308	SZYCHOWO		36	PAŁAC Z ZESPOŁU DWORSKIEGO	69/2	OK. 1890 r.	A/125 2	21.02.1 980 r.
309	SZYCHOWO			TEREN PARKU DWORSKIEGO	69/2	II POŁ. XIX w.	A/125 2	26.11.1 984 r.
310	WIELKA ŁĄKA			KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚŚ. KATARZYNY I MAŁGORZATY	96	XIII/XIV w., 1861-63 r.	A/254	07.07.1 980 r.
311	WIELKA ŁĄKA			OGRODZENIE KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO PW. ŚŚ. KATARZYNY I MAŁGORZATY	96	1863 r.	A/170 4	29.09.2 016 r.
312	WIELKA ŁĄKA			KAPLICA POGRZEBOWA PRZY KOSCIELE	96	1861-1863 r.	A/170 4	29.09.2 016 r.
313	WIELKA ŁĄKA			POSTUMENT POD KRZYŻ	96	1863 r.	A/170 4	29.09.2 016 r.
314	WIELKA ŁĄKA			CMENTARZ PRZYKOŚCIELNY i działka	96	XIV w.	A/170 4	29.09.2 016 r.
315	WIELKA ŁĄKA			CMENTARZ PARAFIALNY RZYM.-KAT.	12/2	II POŁ. XIX w.		
316	WIELKA ŁĄKA			PARK DWORSKI	295/2	II POŁ. XIX w.		
317	WIELKA ŁĄKA		7	DOM W ZAGRODZIE	34/12	POCZ. XX w.		
318	WIELKA ŁĄKA			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	294	XIX/XX w.		
319	WIELKA ŁĄKA - STRUŚ			KAPLICZKA PRZYDROŻNA	86	1945 r.		
320	WIELKA ŁĄKA - KRUPKA			MŁYN WODNY	42/4	1929 r.	A/150 9	29.09.1 980 r.
321	WIELKIE RYCHNOWO			CMENTARZ EWANGELICKI	250	II POŁ. XIX w.		
322	WIELKIE RYCHNOWO		37	KAPLICA PW. ŚW. JANA CHRZCICIELA	188	1938 r.		
323	WIELKIE RYCHNOWO		37	KAPLICZKA PRZYDROŻNA	188	1957 r.		
324	WIELKIE RYCHNOWO			ZAŁOŻENIE PARKOWE	184/2	3 ćw. XIX w.		
325	WIELKIE RYCHNOWO		66	DWÓR Z DAWNEGO ZESPOŁU FOLWARCZNEGO	184/2	3 ćw. XIX w.		
326	WIELKIE RYCHNOWO (D. RYCHNOWO)			BUDYNEK DWORCA KOLEJOWEGO	252/1	POCZ. XX w.		

3 2 7	WIELKIE RYCHNOWO (D. RYCHNOWO)		2	DRÓŻNICÓWKA + BUDYNEK GOSPODARCZY	252/4	POCZ. XX w.		
3 2 8	WIELKIE RYCHNOWO (D. RYCHNOWO)		4	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	252/3	POCZ. XX w.		
3 2 9	WIELKIE RYCHNOWO (D. RYCHNOWO)		5	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	228/3, 228/4	POCZ. XX w.		
3 3 0	WIELKIE RYCHNOWO		6	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	228/1, 228/2	POCZ. XX w.		
3 3 1	WIELKIE RYCHNOWO			WIADUKT PRZY DRÓŻNICÓWCE	334	XIX/XX w.		
3 3 2	WIELKIE RYCHNOWO		50	DOM W ZAGRODZIE	103	POCZ. XX w.		
3 3 3	WIELKIE RYCHNOWO		51	DOM + BUDYNEK GOSPODARCZY W ZAGRODZIE	123	POCZ. XX w.		
3 3 4	WIELKIE RYCHNOWO		65	DOM W ZAGRODZIE	189/2	POCZ. XX w.		
3 3 5	WIELKIE RYCHNOWO		72	DOM W ZAGRODZIE	175	POCZ. XX w.		
3 3 6	WIELKIE RYCHNOWO			DRÓŻNICÓWKA	83/4	POCZ. XX w.		
3 3 7	WIELKIE RYCHNOWO		80	DOM W ZAGRODZIE	208/1	POCZ. XX w.		
3 3 8	WIELKIE RYCHNOWO		91	DOM W ZAGRODZIE	219/1	POCZ. XX w.		
3 3 9	WIELKIE RYCHNOWO (D. HOFLEBEN)		96	POCZTA W ZESPOLE DWORCA KOLEJOWEGO	369	POCZ. XX w.		
3 4 0	WIELKIE RYCHNOWO (D. HOFLEBEN)		98	DOM W ZAGRODZIE	47/1	POCZ. XX w.		
3 4 1	WIELKIE RYCHNOWO (D. HOFLEBEN)		97	DOM W ZAGRODZIE	45/2	POCZ. XX w., 1939 r.		
3 4 2	WIELKIE RYCHNOWO (D. HOFLEBEN)		123	DRÓŻNICÓWKA	83/1	POCZ. XX w.		
3 4 3	WIELKIE RYCHNOWO (D. HOFLEBEN)		124	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	83/2	POCZ. XX w.		
3 4 4	WIELKIE RYCHNOWO		125	KOLEJOWY BUDYNEK MIESZKALNY + BUDYNEK GOSPODARCZY	83/2	POCZ. XX w.		
3 4 5	WIELKIE RYCHNOWO		122	SZKOŁA	107/3	1905 r.		
3 4 6	ZAPLUSKOWĘ SY		2	DOM W ZAGRODZIE	308	I ćw. XIX w.		
3 4 7	ZAPLUSKOWĘ SY		3	DOM W ZAGRODZIE	307/3	I ćw. XIX w.		

Tabela . Stanowiska archeologiczne znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Kowalewo Pomorskie.

I D	MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZAR	NR ST. NA	NR ST. W	FUNKCJA	KULTURA	CHRONOLOGIA	REJESTR ZABYTEKÓW
--------	-------------	--------------	--------------	-------------	---------	---------	-------------	----------------------

		U AZP	OBSZAR ZE	MIEJS C.				
1	BIELSK	37-46	23	2	ŚLAD OSADNICTWA		XIV-XV w.	
2	BIELSK	37-46	29	3	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ	
3	BIELSK	37-46	30	4	PUNKT OSADNICZY OSADA		NOWOŻYTNOŚĆ PŚ	
4	BIELSK	37-46	53	5	ŚLAD OSADNICTWA PUNKT OSADNICZY		PŚ NOWOŻYTNOŚĆ	
5	BIELSK	37-46	54	6	ŚLAD OSADNICTWA OSADA OSADA	KAK	NEOLIT OR WŚ	
6	BIELSK	37-46	55	7	ŚLAD OSADNICTWA PUNKT OSADNICZY		WŚ PŚ	
7	BIELSK	37-46	56	8	PUNKT OSADNICZY ŚLAD OSADNICTWA		PŚ NOWOŻYTNOŚĆ	
8	BIELSK	37-46	60	9	PUNKT OSADNICZY		PŚ	
9	BIELSK	37-46	61	10	ŚLAD OSADNICTWA OSADA		NOWOŻYTNOŚĆ PŚ	
10	BIELSK	37-46	62	11	PUNKT OSADNICZY ŚLAD OSADNICTWA		NOWOŻYTNOŚĆ PŚ	
11	BIELSK	37-46	63	12	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA PUNKT OSADNICZY	KAK	NEOLIT PŚ	
12	BIELSK	37-46	64	13	OSADA		PŚ	
13	BIELSK	37-46	65	14	ŚLAD OSADNICTWA PUNKT OSADNICZY ŚLAD OSADNICTWA	KPL	WŚ HA-LA NEOLIT	
14	BIELSK	37-46	81	15	PUNKT OSADNICZY		PRADZIEJE	
15	BIELSK	37-46	82	16	PUNKT OSADNICZY PUNKT OSADNICZY		NOWOŻYTNOŚĆ PŚ	
16	BIELSK	37-46	83	17	PUNKT OSADNICZY PUNKT OSADNICZY OSADA PUNKT OSADNICZY PUNKT OSADNICZY	KPL	HA-LA NOWOŻYTNOŚĆ PŚ WŚ(?) NEOLIT	
17	BIELSK	37-46	84	18	PUNKT OSADNICZY OSADA		NOWOŻYTNOŚĆ PŚ	
18	BIELSK	37-46	85	19	PUNKT OSADNICZY OSADA		PRADZIEJE NOWOŻYTNOŚĆ	
19	BIELSK	37-46	86	20	PUNKT OSADNICZY		PŚ	
20	BIELSK	37-46	87	21	PUNKT OSADNICZY		NOWOŻYTNOŚĆ	
21	BIELSK	37-46	88	22	PUNKT OSADNICZY PUNKT OSADNICZY		PŚ NOWOŻYTNOŚĆ	

2 2	BIELSK	37-46	89	23	OSADA OSADA		PŚ NOWOŻYTNOŚĆ	
2 3	BIELSK	37-46	90	24	ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE	
2 4	BIELSK	37-46	109	25	ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT	
2 5	BIELSK	37-46	110	26	ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE	
2 6	BIELSK	37-46	147	27	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ PRADZIEJE	
2 7	BIELSK	37-46	148	28	ŚLAD OSADNICTWA PUNKT OSADNICZY		PRADZIEJE PŚ	
2 8	BIELSK	37-46	153	29	ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE	
2 9	BORÓWNO	37-45	1	1	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ	
3 0	BORÓWNO	37-45	2	2	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ	
3 1	BORÓWNO	37-45	3	3	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ	
3 2	BORÓWNO	37-45	4	4	ŚLAD OSADNICTWA		WŚ	
3 3	BORÓWNO	37-45	133	5	ŚLAD OSADNICTWA	KPCW	NEOLIT	
3 4	BORÓWNO	37-45	134	6	OSADA	KPL	NEOLIT	
3 5	BORÓWNO	37-45	135	7	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	
3 6	BORÓWNO	37-45	136	8	OSADA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ WŚ	
3 7	BORÓWNO	37-45	141	9	ŚLAD OSADNICTWA	KCWR	NEOLIT	
3 8	BORÓWNO	37-45	142	10	ŚLAD OSADNICTWA OSADA		HA-LA PŚ	
3 9	BORÓWNO	37-45	143	11	OSADA OSADA OSADA OSADA	KPL	HA-LA WŚ PŚ-CZASY NOWOŻYTNE NEOLIT	
4 0	BORÓWNO	37-45	144	12	OSADA OSADA		PŚ CZASY NOWOŻYTNE	
4 1	BORÓWNO	37-45	145	13	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		OR PŚ	
4 2	BORÓWNO	37-45	146	14	OSADA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT PRADZIEJE	
4 3	BORÓWNO	37-45	148	15	OSADA	KPL	NEOLIT	
4 4	BORÓWNO	37-45	149	16	OSADA	KPCW	NEOLIT	
4 5	BORÓWNO	37-45	150	17	ŚLAD OSADNICTWA		EPOKA KAMIENIA	
4 6	BORÓWNO	37-45	151	18	ŚLAD OSADNICTWA	KCWR	NEOLIT	
4 7	CHEŁMONIE	37-46	36	14	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	
4 8	CHEŁMONIE	37-46	58	15	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KAK	NEOLIT PRADZIEJE	
4 9	CHEŁMONIE	37-46	59	16	ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT	
5 0	CHEŁMONIE	37-46	146	17	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		NOWOŻYTNOŚĆ PŚ NEOLIT	

5 1	CHELMONIE	38-46	12	2	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ HA-LA	
5 2	CHELMONIE	38-46	13	3	OSADA		WŚ	
5 3	CHELMONIE	38-46	14	1	GRODZISKO		PŚ	C/62 z 18.12.1967 r.
5 4	CHELMONIE	38-46	24	4	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT OR PŚ	
5 5	CHELMONIE	38-46	25	5	OSADA		OR	
5 6	CHELMONIE	38-46	26	6	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA OR WŚ WEB(?)	
5 7	CHELMONIE	38-46	27	7	GRÓB(?)		PLA	
5 8	CHELMONIE	38-46	28	8	ŚLAD OSADNICTWA OSADA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT HA-LA OR PŚ	
5 9	CHELMONIE	38-46	29	9	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		OR HA-LA	
6 0	CHELMONIE	38-46	56	10	OSADA		PŚ	
6 1	CHELMONIE	38-46	57	11	OSADA		PŚ	
6 2	CHELMONIE	38-46	58	12	OSADA		PŚ	
6 3	CHELMONIE	38-46	59	13	OSADA		PŚ	
6 4	CHELMONIE	38-46	61		?		IV-V EB	
6 5	CHELMONIE	38-46	62		?		OR F.B2-C2	
6 6	CHELMONIEC	37-46	31	10	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA PŚ	
6 7	CHELMONIEC	37-46	32	11	OSADA OSADA		PŚ CZASY NOWOŻYTNE	
6 8	CHELMONIEC	37-46	33	12	OSADA		PŚ	
6 9	CHELMONIEC	37-46	34	13	OSADA		PŚ XIV-XV	
7 0	CHELMONIEC	37-46	57	19	PUNKT OSADNICZY PUNKT OSADNICZY OSADA PUNKT OSADNICZY	KAK	HA-LA OR WŚ NEOLIT	
7 1	CHELMONIEC	37-46	66	20	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ OR	
7 2	CHELMONIEC	37-46	67	21	ŚLAD OSADNICTWA		OR	
7 3	CHELMONIEC	37-46	68	22	PUNKT OSADNICZY ŚLAD OSADNICTWA	KAK	NEOLIT PŚ	
7	CHELMONIEC	37-46	69	23	ŚLAD		HA-LA(?)	

4					OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ NOWOŻYTNOŚĆ	
7 5	CHEŁMONIEC	37-46	70	24	PUNKT OSADNICZY		NOWOŻYTNOŚĆ	
7 6	CHEŁMONIEC	37-46	71	25	ŚLAD OSADNICTWA		EPOKA KAMIENIA	
7 7	CHEŁMONIEC	37-46	72	26	OSADA	KCWR	NEOLIT	
7 8	CHEŁMONIEC	37-46	73	27	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ PRADZIEJE NEOLIT	
7 9	CHEŁMONIEC	37-46	74	28	ŚLAD OSADNICTWA PUNKT OSADNICZY	KPL	NEOLIT PŚ	
8 0	CHEŁMONIEC	37-46	75	29	ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE	
8 1	CHEŁMONIEC	37-46	76	30	ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT	
8 2	CHEŁMONIEC	37-46	77	14	OSADA		PŚ	
8 3	CHEŁMONIEC	37-46	78	31	ŚLAD OSADNICZTWA		IOEB	
8 4	CHEŁMONIEC	37-46	79	32	ŚLAD OSADNICZTWA		PRADZIEJE	
8 5	CHEŁMONIEC	37-46	80	33	ŚLAD OSADNICTWA PUNKT OSADNICZY	KCWR KPCW	NEOLIT NEOLIT	
8 6	CHEŁMONIEC	37-46	108	34	PUNKT OSADNICZY ŚLAD OSADNICTWA		NOWOŻYTNOŚĆ PRADZIEJE	
8 7	CHEŁMONIEC	37-46	145	35	PUNKT OSADNICZY		PŚ	
8 8	CHEŁMONIEC	37-46	18	14	OSADA		PŚ	
8 9	CHEŁMONIEC	37-46	19	15	OSADA OSADA		PŚ WŚ	
9 0	CHEŁMONIEC	37-46	20	16	ŚLAD OSADNICTWA		EPOKA KAMIENIA	
9 1	CHEŁMONIEC	37-46	21	17	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ	
9 2	CHEŁMONIEC	37-46	22	18	ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE(?)	
9 3	CHEŁMONIEC	38-46	15	1	ŚLAD OSADNICTWA OSADA ŚLAD OSADNICTWA		PLA WŚ PŚ	
9 4	CHEŁMONIEC	38-46	16	2	ŚLAD OSADNICTWA		WŚ	
9 5	CHEŁMONIEC	38-46	17	3	OSADA		OR	
9 6	CHEŁMONIEC	38-46	18	4	OSADA		PLA-OR	
9 7	CHEŁMONIEC	38-46	19	5	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA OR	
9 8	CHEŁMONIEC	38-46	20	6	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		OR PŚ	
9 9	CHEŁMONIEC	38-46	21	7	ŚLAD OSADNICTWA		WŚ	
1 0 0	CHEŁMONIEC	38-46	22	8	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA OR	
1	CHEŁMONIEC	38-46	23	9	OSADA	ŁUŻYCKA	OR	

0 1					OSADA		HA-LA	
1 0 2	CHELMONIEC	38-47	2	19	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		CZSY NOWOŻYTNE WŚ PŚ	
1 0 3	ELZANOWO	37-46	25	5	ŚLAD OSADNICTWA		XIV-XV w.	
1 0 4	ELZANOWO	37-46	35	6	OSADA		XV-XVI w.	
1 0 5	ELZANOWO	37-46	37	7	ŚLAD OSADNICTWA		SCHYŁKOWY NEOLIT/ OEB	
1 0 6	ELZANOWO	37-46	93	8	ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT	
1 0 7	ELZANOWO	37-46	94	9	PUNKT OSADNICZY ŚLAD OSADNICTWA		NOWOŻYTNOŚĆ PŚ	
1 0 8	ELZANOWO	37-46	117	10	ŚLAD OSADNICTWA		EPOKA KAMIENIA	
1 0 9	ELZANOWO	37-46	140	11	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ	
1 1 0	ELZANOWO	37-46	141	12	PUNKT OSADNICZY ŚLAD OSADNICTWA		NOWOŻYTNOŚĆ PRADZIEJE	
1 1 1	ELZANOWO	37-46	142	13	ŚLAD OSADNICTWA		OR	
1 1 2	ELZANOWO	37-46	143	14	ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE	
1 1 3	ELZANOWO	37-46	144	15	PUNKT OSADNICZY ŚLAD OSADNICTWA		PŚ NOWOŻYTNOŚĆ	
1 1 4	ELZANOWO	38-46	32	1	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	?	WEB(?) ? HA-LA	
1 1 5	ELZANOWO	38-46	33	2	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA PŚ	
1 1 6	ELZANOWO	38-46	34	3	ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE	
1 1 7	ELZANOWO	38-46	35	4	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KCWR	NEOLIT NEOLIT PŚ HA-LA	
1 1 8	FRYDRYCHOWO	36-46	37	3	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA PŚ WŚ PRADZIEJE	
1 1 9	FRYDRYCHOWO	36-46	38	4	ŚLAD OSADNICTWA		WŚ	
1 2	FRYDRYCHOWO	36-46	39	5	ŚLAD OSADNICTWA	KAK	NEOLIT	

0								
1 2 1	FRYDRYCHOWO	36-46	40	6	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT PŚ-CZASY NOWOŻYTNE	
1 2 2	FRYDRYCHOWO (BABIA GÓRA)	36-46	173		?	ŁUŻYCKA	HA	
1 2 3	FRYDRYCHOWO	37-46	15	1	OSADA		PŚ	
1 2 4	FRYDRYCHOWO	37-46	20	2	OSADA PUNKT OSADNICZY		PŚ NOWOŻYTNOŚĆ	
1 2 5	FRYDRYCHOWO	37-46	99	3	PUNKT OSADNICZY	KPCW	NEOLIT	
1 2 6	FRYDRYCHOWO	37-46	100	4	OSADA OSADA		PŚ NOWOŻYTNOŚĆ	
1 2 7	FRYDRYCHOWO	37-46	101	5	OSADA PUNKT OSADNICZY		PŚ NOWOŻYTNOŚĆ	
1 2 8	FRYDRYCHOWO	37-46	102	6	OSADA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ NOWOŻYTNOŚĆ OR WŚ	
1 2 9	FRYDRYCHOWO	37-46	104	7	PUNKT OSADNICZY PUNKT OSADNICZY		NOWOŻYTNOŚĆ PŚ	
1 3 0	FRYDRYCHOWO	37-46	105	8	ŚLAD OSADNICTWA PUNKT OSADNICZY ŚLAD OSADNICTWA		PŚ NOWOŻYTNOŚĆ OR	
1 3 1	FRYDRYCHOWO	37-46	106	9	PUNKT OSADNICZY PUNKT OSADNICZY		PŚ NOWOŻYTNOŚĆ	
1 3 2	FRYDRYCHOWO	37-46	113	10	PUNKT OSADNICZY ŚLAD OSADNICTWA		PŚ NOWOŻYTNOŚĆ	
1 3 3	FRYDRYCHOWO	37-46	114	11	PUNKT OSADNICZY PUNKT OSADNICZY		PŚ NOWOŻYTNOŚĆ	
1 3 4	FRYDRYCHOWO	37-46	150	12	ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT(?)	
1 3 5	FRYDRYCHOWO	37-46	151	13	ŚLAD OSADNICTWA		OR(?)	
1 3 6	FRYDRYCHOWO	37-46	152	14	ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE	
1 3 7	KIELPINY	36-47	124	2	OSADA		PŚ	
1 3 8	KIELPINY	36-47	125	3	OSADA		PŚ	
1 3 9	KIELPINY	36-47	132	5	OSADA		PŚ	
1 4 0	KIELPINY	37-47	70		ZNALEZISKO LUŻNE		NEOLIT	
1 4 1	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	5	1	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		EPOKA KAMIENIA HA-LA	

1 4 2	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	6	2	ŚLAD OSADNICTWA		WŚ XII-XIII	
1 4 3	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	7	3	ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT	
1 4 4	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	14	7	OSADA OSADA		WŚ PŚ	
1 4 5	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	16	8	OSADA ŚLAD OSADNICTWA		EWŚ PRADZIEJE	
1 4 6	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	21	9	OSADA OSADA		NOWOŻYTNOŚĆ PŚ	
1 4 7	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	22	13	OSADA OSADA		PŚ NOWOŻYTNOŚĆ	
1 4 8	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	26	4	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ XIV-XV	
1 4 9	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	28	5	OSADA OSADA		NOWOŻYTNOŚĆ PŚ	
1 5 0	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	38		PRACOWNIA GARNCARSKA (?)		XIII-XIV	
1 5 1	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	39		ZNALEZISKO LUŻNE	?	?	
1 5 2	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	40		ZNALEZISKO LUŻNE	?	?	
1 5 3	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	41		ZNALEZISKO LUŻNE ZNALEZISKO LUŻNE		LA WŚ	
1 5 4	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	42	21	GRODZISKO (?) RUINY ZAMKU		WŚ? PŚ	
1 5 5	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	43		GRÓB SKRZYNKOWY GRÓB(?) ZNALEZISKO LUŻNE		HA OR WŚ	
1 5 6	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	44		SKARB		WŚ IX-X	
1 5 7	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	45		ZNELEZISKO LUŻNE		OR	
1 5 8	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	46		ZNALEZISKO LUŻNE		OR	
1 5 9	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	47		GRÓB SKRZYNKOWY	POMORSK A	LA	
1 6 0	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	48		GRÓB SKRZYNKOWY	POMORSK A		
1 6 1	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	51	12	MIASTO		PŚ	
1 6 2	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	52	14	OSADA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ NOWOŻYTNOŚĆ	
1 6 3	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	103	15	ŚLAD OSADNICTWA OSADA		OR NOWOŻYTNOŚĆ	
1 6 4	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	118	16	ŚLAD OSADNICTWA OSADA		NEOLIT(?) PŚ	
1 6 5	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	119	17	ŚLAD OSADNICTWA		EPOKA KAMIENIA	
1 6 6	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	120	18	PUNKT OSADNICZY		HA-LA	

6								
1 6 7	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	121	19	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ EPOKA KAMIENIA	
1 6 8	KOWALEWO POMORSKIE	37-46	122	20	ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE	
1 6 9	LIPIENICA	38-46	30	1	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	
1 7 0	LIPIENICA	38-46	31	2	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	
1 7 1	LIPIENICA	38-46	55	3	ŚLAD OSADNICTWA	?	?	
1 7 2	MARIANY	37-46	1	1	ŚLAD OSADNICTWA		NOWOŻYTNOŚĆ	
1 7 3	MARIANY	37-46	123	2	ŚLAD OSADNICTWA		EPOKA KAMIENIA	
1 7 4	MARIANY	37-46	124	3	PUNKT OSADNICZY ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ NOWOŻYTNOŚĆ PRADZIEJE	
1 7 5	MARIANY	37-46	126	4	ŚLAD OSADNICTWA		OR	
1 7 6	MARIANY	37-46	137	5	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		OR PŚ NOWOŻYTNOŚĆ	
1 7 7	MARIANY	37-46	138	6	PUNKT OSADNICZY		OR	
1 7 8	MARIANY	37-46	139	7	ŚLAD OSADNICTWA		EPOKA KAMIENIA	
1 7 9	MLEWIEC	37-45	7	1	OSADA OSADA OSADA		CZASY NOWOŻYTNE HA-LA OR	
1 8 0	MLEWIEC	37-45	8	2	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	
1 8 1	MLEWIEC	37-45	10	3	OSADA OSADA OSADA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT PŚ OR HA-LA	
1 8 2	MLEWIEC	37-45	42	4	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT HA-LA	
1 8 3	MLEWIEC	37-45	43	5	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA NEOLIT	
1 8 4	MLEWIEC	37-45	56	6	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	HA-LA NEOLIT	
1 8 5	MLEWIEC	37-45	69	7	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	WŚ NEOLIT	
1 8 6	MLEWIEC	37-45	75	8	ŚLAD OSADNICTWA		OR	
1 8 7	MLEWIEC	37-45	103	9	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	

1 8 8	MLEWIEC	37-45	116	10	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA OSADA		PRADZIEJE WŚ PŚ	
1 8 9	MLEWIEC	37-45	117	11	OSADA		PŚ	
1 9 0	MLEWIEC	37-45	118	12	OSADA OSADA OSADA		CZASY NOWOŻYTNE OR PŚ	
1 9 1	MLEWIEC	37-45	119	13	OSADA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ WŚ	
1 9 2	MLEWIEC	37-45	120	14	OSADA ŚLAD OSADNICTWA OSADA		PŚ PRADZIEJE CZASY NOWOŻYTNE	
1 9 3	MLEWIEC	37-45	121	15	OSADA ŚLAD OSADNICTWA OSADA OSADA	KPL	PŚ NEOLIT HA-LA OR	
1 9 4	MLEWIEC	37-45	122	16	ŚLAD OSADNICTWA OSADA	KPL	NEOLIT PŚ	
1 9 5	MLEWIEC	37-45	123	17	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA PŚ	
1 9 6	MLEWO	36-45	1	1	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT HA-LA PŚ	
1 9 7	MLEWO	36-45	2	2	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT SCHN	
1 9 8	MLEWO	36-45	3	3	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ(?)	
1 9 9	MLEWO	36-45	4	4	OSADA ŚLAD OSADNICTWA	ŁUŻYCKA ?	HA ?	
2 0 0	MLEWO	36-45	20	42	ŚLAD OSADNICTWA	KPCW	NEOLIT	
2 0 1	MLEWO	36-45	110	5	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA OSADA	KPL	NEOLIT NEOLIT WŚ PŚ	
2 0 2	MLEWO	36-45	111	19	OSADA		PŚ	
2 0 3	MLEWO	36-45	112	20	ŚLAD OSADNICTWA OSADA OSADA		EPOKA KAMIENIA WŚ PŚ	
2 0 4	MLEWO	36-45	113	21	OSADA OSADA	KPL	PŚ NEOLIT	
2 0 5	MLEWO	36-45	114	22	ŚLAD OSADNICTWA	KAK	NEOLIT	
2 0 6	MLEWO	36-45	115	23	OSADA		WŚ	
2 0 7	MLEWO	36-45	117	24	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ HA-LA	
2 0 0	MLEWO	36-45	125	25	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	

8								
209	MLEWO	36-45	126	26	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	
210	MLEWO	36-45	127	27	OSADA		PŚ	
211	MLEWO	36-45	128	28	OSADA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ PRADZIEJE	
212	MLEWO	36-45	129	29	OSADA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	PŚ NEOLIT HA-LA	
213	MLEWO	36-45	130	30	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT PŚ	
214	MLEWO	36-45	131	31	OSADA		PŚ	
215	MLEWO	36-45	132	32	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	
216	MLEWO	36-45	133	33	OSADA ŚLAD OSADNICTWA OSADA	KCWR	CZASY NOWOŻYTNE NEOLIT HA-LA	
217	MLEWO	36-45	134	34	OSADA		WEB	
218	MLEWO	36-45	135	35	OSADA OSADA	KPL KPCW	NEOLIT NEOLIT	
219	MLEWO	36-45	136	36	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT HA-LA	
220	MLEWO	36-45	137	37	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPCW	PŚ HA-LA NEOLIT	
221	MLEWO	36-45	165	38	OSADA ŚLAD OSADNICTWA		WŚ PRADZIEJE	
222	MLEWO	36-45	192	39	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ PRADZIEJE	
223	MLEWO	36-45	193	40	ŚLAD OSADNICTWA	KPCW	NEOLIT	
224	MLEWO	36-45	194	41	ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT	
225	MLEWO	37-45	9	6	ST.DOMNIEM.	?	?	
226	MLEWO	37-45	44	7	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPL KAK	NEOLIT NEOLIT	
227	MLEWO	37-45	45	8	ŚLAD OSADNICTWA OSADA		EPOKA KAMIENIA HA-LA	
228	MLEWO	37-45	46	9	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	
229	MLEWO	37-45	47	10	OSADA		HA-LA	
230	MLEWO	37-45	48	11	ŚLAD OSADNICTWA OSADA	KPL	NEOLIT PŚ	

2 3 1	MLEWO	37-45	49	12	OSADA		PŚ	
2 3 2	MLEWO	37-45	50	13	ST.DOMNIEM.	?	?	
2 3 3	MLEWO	37-45	51	14	OSADA ŚLAD OSADNICTWA OSADA ŚLAD OSADNICTWA	KPL KCWR	NEOLIT EPOKA KAMIENIA HA-LA WŚ NEOLIT	
2 3 4	MLEWO	37-45	52	15	OSADA ŚLAD OSADNICTWA		OR PŚ	
2 3 5	MLEWO	37-45	53	16	OSADA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ PRADZIEJE	
2 3 6	MLEWO	37-45	54	17	OSADA OSADA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ HA-LA EPOKA KAMIENIA	
2 3 7	MLEWO	37-45	55	18	ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT	
2 3 8	NAPOLE	37-46	27	18	ŚLAD OSADNICTWA		EPOKA KAMIENIA	
2 3 9	NAPOLE	37-46	95	9	PUNKT OSADNICZY ŚLAD OSADNICTWA		NOWOŻYTNOŚĆ PRADZIEJE	
2 4 0	NAPOLE	37-46	96	10	PUNKT OSADNICZY		NOWOŻYTNOŚĆ	
2 4 1	NAPOLE	37-46	97	11	ŚLAD OSADNICTWA		OR	
2 4 2	NAPOLE	37-46	98	12	PUNKT OSADNICZY		NOWOŻYTNOŚĆ	
2 4 3	NAPOLE	37-46	107	17	ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT	
2 4 4	NAPOLE	37-46	111	14	PUNKT OSADNICZY		PŚ	
2 4 5	NAPOLE	37-47	1	3	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		CZASY NOWOŻYTNE PŚ	
2 4 6	NAPOLE	37-47	13	4	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		EPOKA KAMIENIA PŚ	
2 4 7	NAPOLE	37-47	14	5	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA PŚ	
2 4 8	NAPOLE	37-47	16	6	OSADA ŚLAD OSADNICTWA		WŚ PŚ	
2 4 9	NAPOLE	37-47	24	7	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ	
2 5 0	NAPOLE	37-47	25	8	ŚLAD OSADNICTWA		WŚ	
2 5 1	NAPOLE "GÓRA SZWEDZKA"	37-47	17	1	ŚREDNIOWIECZ NY ZESPÓŁ OSADNICZY		WŚ X-XIII PŚ WŚ IX-X CZASY NOWOŻYTNE WŚ WŚ	A/28 z 03.12.1965 r., 05.10.2000 r.
2 5	NOWY DWÓR	37-45	5	1	OSADA OSADA		HA-LA WŚ	

2								
2 5 3	NOWY DWÓR	37-45	13	2	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA OSADA	KCWR	PRADZIEJE NEOLIT PŚ	
2 5 4	NOWY DWÓR	37-45	22	3	ŚLAD OSADNICTWA OBOZOWISKO		PŚ MEZOLIT	
2 5 5	NOWY DWÓR	37-45	37	4	ŚLAD OSADNICTWA		SCHN	
2 5 6	NOWY DWÓR	37-45	38	5	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT PŚ	
2 5 7	NOWY DWÓR	37-45	39	6	OSADA		PŚ	
2 5 8	NOWY DWÓR	37-45	65	7	OSADA OSADA		SCHN PŚ	
2 5 9	NOWY DWÓR	37-45	66	8	ŚLAD OSADNICTWA	KCWR	NEOLIT	
2 6 0	NOWY DWÓR	37-45	67	9	OSADA OSADA ŚLAD OSADNICTWA OSADA ŚLAD OSADNICTWA	KAK KCWR KPL	NEOLIT HA-LA EPOKA KAMIENIA NEOLIT NEOLIT	
2 6 1	NOWY DWÓR	37-45	68	10	OSADA OSADA OSADA OSADA		HA-LA OR WŚ PŚ	
2 6 2	NOWY DWÓR	37-45	70	11	OSADA		WŚ	
2 6 3	NOWY DWÓR	37-45	71	12	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA WŚ	
2 6 4	NOWY DWÓR	37-45	72	13	OSADA		HA-LA	
2 6 5	NOWY DWÓR	37-45	76	14	ŚLAD OSADNICTWA OSADA	KPL	NEOLIT PŚ	
2 6 6	NOWY DWÓR	37-45	77	15	ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT	
2 6 7	NOWY DWÓR	37-45	78	16	OSADA	KPL	NEOLIT	
2 6 8	NOWY DWÓR	37-45	79	17	OSADA ŚLAD OSADNICTWA	KPL KPCW	NEOLIT NEOLIT	
2 6 9	NOWY DWÓR	37-45	87	18	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT NEOLIT	
2 7 0	NOWY DWÓR	37-45	88	19	OSADA		PŚ	
2 7 1	NOWY DWÓR	37-45	89	20	OSADA		PŚ	
2 7 2	NOWY DWÓR	37-45	90	21	OSADA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	PŚ NEOLIT	
2 7 3	NOWY DWÓR	37-45	99	22	ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE	
2 7 4	PIĄTKOWO	36-47	55	3	ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT	

2 7 5	PIĄTKOWO	36-47	127	4	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ	
2 7 6	PIĄTKOWO	36-47	128	5	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ	
2 7 7	PIĄTKOWO	36-47	129	6	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ	
2 7 8	PIĄTKOWO	36-47	130	7	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ	
2 7 9	PIĄTKOWO	36-47	131	8	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		NOWOŻYTNOŚĆ PŚ	
2 8 0	PIĄTKOWO	37-47	41	1	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPL ŁUŻYCKA(?)	NEOLIT	
2 8 1	PIĄTKOWO	37-47	43	2	OSADA OSADA ŚLAD OSADNICZY OSADA	KAK KPL	HA-LA WŚ IX NEOLIT NEOLIT	
2 8 2	PLUSKOWĘSY	36-46	14	9	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		WŚ(?) HA-LA(?)	
2 8 3	PLUSKOWĘSY	36-46	15	10	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KAK(?)	HA-LA NEOLIT	
2 8 4	PLUSKOWĘSY	36-47	122	11	ŚLAD OSADNICTWA		HA	
2 8 5	PLUSKOWĘSY	36-47	123	12	OSADA		PŚ	
2 8 6	PLUSKOWĘSY	37-46	112	9	ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE	
2 8 7	PLUSKOWĘSY	37-46	149	10	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		WŚ PŚ	
2 8 8	PLUSKOWĘSY	37-47	2	5	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		WŚ IX PŚ	
2 8 9	PLUSKOWĘSY	37-47	3	2	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ	
2 9 0	PLUSKOWĘSY	37-47	4	3	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ	
2 9 1	PLUSKOWĘSY	37-47	5	4	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ	
2 9 2	PLUSKOWĘSY	37-47	6	6	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ	
2 9 3	PLUSKOWĘSY	37-47	7	1	OSADA		PŚ	
2 9 4	PLUSKOWĘSY	37-47	8	7	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT PŚ	
2 9 5	PLUSKOWĘSY	37-47	9	8	ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT	
2 9 6	PLUSKOWĘSY	37-47	72		ZNALEZISKO LUŻNE		OR	

297	PRUSKA ŁĄKA	38-45	45	1	CMENT.(?) OSADA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA OSADA	POMORSK A KAK(?) KPL	HA-LA PŚ PRADZIEJE NEOLIT NEOLIT	
298	PRUSKA ŁĄKA	38-45	46	2	OSADA OSADA OSADA	KPL	NEOLIT WŚ HA-LA	
299	PRUSKA ŁĄKA	38-45	47	3	OSADA ŚLAD OSADNICTWA		WOR PŚ	
300	PRUSKA ŁĄKA	38-45	48	4	ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE	
301	PRUSKA ŁĄKA	38-45	49	5	OSADA ŚLAD OSADNICTWA		WŚ XIII NEOLIT	
302	PRUSKA ŁĄKA	38-45	50	6	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ HA-LA	
303	PRUSKA ŁĄKA	38-45	51	7	ŚLAD OSADNICTWA	KAK(?)	NEOLIT	
304	PRUSKA ŁĄKA	38-45	58	8	OSADA		SCHN	
305	PRUSKA ŁĄKA	38-45	59	9	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA OSADA	KPL	PRADZIEJE SCHN(?) NEOLIT	
306	PRUSKA ŁĄKA	38-45	60	10	OSADA ŚLAD OSADNICTWA	KPL KCSZ(?)	NEOLIT NEOLIT	
307	PRUSKA ŁĄKA	38-45	61	11	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPL KAK	NEOLIT NEOLIT	
308	PRUSKA ŁĄKA	38-45	62	12	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT OR PŚ	
309	PRUSKA ŁĄKA	38-45	81	13	ŚLAD OSADNICTWA OBOZOWISKO ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	OR EPOKA KAMIENIA NEOLIT WEB	
310	PRUSKA ŁĄKA	38-46	6	14	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT PŚ HA-LA	
311	PRUSKA ŁĄKA	38-46	36	15	ŚLAD OSADNICTWA OSADA		NEOLIT PŚ	
312	SIERAKOWO	36-46	83	6	OSADA		HA-LA	
313	SIERAKOWO	36-46	87	7	ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT	
314	SIERAKOWO	36-46	88	8	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	SCHN-WEB NEOLIT	
315	SIERAKOWO	36-46	89	9	ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT	
316	SIERAKOWO	36-46	101	10	ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT PRADZIEJE	

6					ŚLAD OSADNICTWA			
3 1 7	SIERAKOWO	36-46	103	11	OSADA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ NEOLIT HA-LA	
3 1 8	SIERAKOWO	36-46	104	12	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT HA-LA PŚ	
3 1 9	SIERAKOWO	36-46	105	13	ŚLAD OSADNICTWA OSADA		NEOLIT PŚ-CZASY NOWOŻYTNE	
3 2 0	SIERAKOWO	36-46	106	14	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA OSADA OSADA		NEOLIT CZASY NOWOŻYTNE WŚ PŚ	
3 2 1	SIERAKOWO	36-46	107	15	OSADA OSADA		HA-LA PŚ	
3 2 2	SIERAKOWO	36-46	108	16	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA OSADA		WŚ(?) PŚ NEOLIT HA-LA	
3 2 3	SIERAKOWO	36-46	109	17	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA OSADA OSADA		OR MEZOLIT(?) PRADZIEJE WŚ PŚ	
3 2 4	SIERAKOWO	36-46	110	18	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ HA-LA	
3 2 5	SIERAKOWO	36-46	161	19	ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT	
3 2 6	SIERAKOWO	36-46	162	20	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		EPOKA KAMIENIA PŚ	
3 2 7	SIERAKOWO	36-46	163	21	ŚLAD OSADNICTWA OSADA OSADA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	PŚ NEOLIT HA-LA OR(?)	
3 2 8	SIERAKOWO	36-46	172	22	OSADA	ŁUŻYCKA		
3 2 9	SIERAKOWO	37-46	3	1	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT PŚ-CZASY NOWOŻYTNE	
3 3 0	SIERAKOWO	37-46	4	2	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ- CZASY NOWOŻYTNE	
3 3 1	SIERAKOWO	37-46	8	3	ŚLAD OSADNICTWA OSADA		OR PŚ	
3 3 2	SIERAKOWO	37-46	9	4	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ HA-LA	
3 3 3	SIERAKOWO	37-46	10	5	ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT	

3 3 4	SIERAKOWO	37-46	125	15	PUNKT OSADNICZY		OR	
3 3 5	SIERAKOWO	37-46	127	16	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ HA-LA	
3 3 6	SIERAKOWO	37-46	128	17	PUNKT OSADNICZY		PŚ	
3 3 7	SIERAKOWO	37-46	129	18	ŚLAD OSADNICTWA PUNKT OSADNICZY ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT PŚ NOWOŻYTNOŚĆ	
3 3 8	SREBRNIKI	36-45	8	14	OBOZOWISKO		MEZOLIT	
3 3 8	SREBRNIKI	36-45	86	15	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	
3 4 0	SREBRNIKI	36-45	87	16	OSADA		WEB	
3 4 1	SREBRNIKI	36-45	88	17	ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE	
3 4 2	SREBRNIKI	36-45	89	18	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	
3 4 3	SREBRNIKI	36-45	90	19	OSADA		WŚ	
3 4 4	SREBRNIKI	36-45	91	20	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE EPOKA KAMIENIA	
3 4 5	SREBRNIKI	36-45	92	21	ŚLAD OSADNICTWA		EPOKA KAMIENIA	
3 4 6	SREBRNIKI	36-45	93	22	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ HA-LA	
3 4 7	SREBRNIKI	36-45	94	23	ŚLAD OSADNICTWA		OR	
3 4 8	SREBRNIKI	36-45	95	24	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	
3 4 9	SREBRNIKI	36-45	96	25	ŚLAD OSADNICTWA	KPCW	NEOLIT	
3 5 0	SREBRNIKI	36-45	97	26	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA PŚ	
3 5 1	SREBRNIKI	36-45	98	27	ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT	
3 5 2	SREBRNIKI	36-45	99	28	ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE	
3 5 3	SREBRNIKI	36-45	100	29	ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE	
3 5 4	SREBRNIKI	36-45	101	30	ŚLAD OSADNICTWA		CZASY NOWOŻYTNE	
3 5 5	SREBRNIKI	36-45	102	31	ŚLAD OSADNICTWA OBOZOWISKO ŚLAD OSADNICTWA		PŚ MEZOLIT WEB	
3 5	SREBRNIKI	36-45	103	32	ŚLAD OSADNICTWA	KPCW	PŚ NEOLIT	

6					ŚLAD OSADNICTWA			
3 5 7	SREBRNIKI	36-45	104	33	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	
3 5 8	SREBRNIKI	36-45	105	34	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	
3 5 9	SREBRNIKI	36-45	106	35	ŚLAD OSADNICTWA		EPOKAKAMIENIA	
3 6 0	SREBRNIKI	36-45	107	36	ŚLAD OSADNICTWA		WŚ	
3 6 1	SREBRNIKI	36-45	108	37	ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT	
3 6 2	SREBRNIKI	36-45	109	38	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ	
3 6 3	SREBRNIKI	36-46	164	2	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		OR(?) HA-LA	
3 6 4	SREBRNIKI	36-46	165	3	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	
3 6 5	SREBRNIKI	36-46	166	4	OSADA		HA-LA	
3 6 6	SREBRNIKI	36-46	167	5	OSADA OSADA		HA-LA PŚ	
3 6 7	SREBRNIKI	36-46	168	6	OSADA OSADA OSADA ŚLAD OSADNICTWA	KPL KAK	PŚ HA-LA NEOLIT NEOLIT	
3 6 8	SREBRNIKI	36-46	169	7	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		WŚ HA-LA	
3 6 9	SREBRNIKI	36-46	170	8	ŚLAD OSADNICTWA		EPOKA KAMIENIA	
3 7 0	SREBRNIKI	36-46	171	9	OSADA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ WŚ(?) HA-LA	
3 7 1	SREBRNIKI	37-45	104	11	ŚLAD OSADNICTWA		EPOKA KAMIENIA	
3 7 2	SREBRNIKI	37-45	105	12	OSADA	KPL	NEOLIT	
3 7 3	SREBRNIKI	37-45	106	13	ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT	
3 7 4	SREBRNIKI	37-46	2	1	ŚLAD OSADNICTWA PUNKT OSADNICZY	KPL	NEOLIT PŚ	
3 7 5	SREBRNIKI	37-46	49		ZNALEZISKO LUŻNE	KCWR	NEOLIT	
3 7 6	SREBRNIKI	37-46	135	39	PUNKT OSADNICZY	KPCW(?)	NEOLIT(?)	
3 7 7	SREBRNIKI	37-46	136	40	PUNKT OSADNICZY		PRADZIEJE	
3 7 8	SZEWA	38-46	1	1	OSADA		PŚ	
3 7	SZEWA	38-46	2	2	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	

9								
380	SZEWA	38-46	3	3	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ	
381	SZEWA	38-46	4	4	OSADA OBOZOWISKO OSADA ŚLAD OSADNICTWA OSADA OSADA ŚLAD OSADNICTWA	KPL MĄTWY ?	WŚ EPOKA KAMIENIA HA-LA OR PŚ NEOLIT ?	
382	SZEWA	38-46	5	5	ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT	
383	SZEWA	38-46	37	6	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ WŚ NEOLIT	
384	SZEWA	38-46	38	7	OSADA		HA-LA	
385	SZEWA	38-46	39	8	ŚLAD OSADNICTWA OSADA		NEOLIT PŚ	
386	SZEWA	38-46	40	9	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	
387	SZEWA	38-46	41	10	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	ŁUŻYCKA	NEOLIT PŚ EP.BRĄZU	
388	SZEWA	38-46	42	11	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	?	NEOLIT PŚ ?	
389	SZEWA	38-46	52	12	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ	
390	SZEWA	38-46	53	13	ŚLAD OSADNICTWA		OR	
391	SZYCHOWO	37-46	24	2	OSADA		PŚ-NOWOŻYTNOŚĆ	
392	SZYCHOWO	37-46	50		GROBY SKRZYNKOWE	POMORSK A		
393	SZYCHOWO	37-46	91	3	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ OR	
394	SZYCHOWO	37-46	92	4	PUNKT OSADNICZY	KCWR	NEOLIT	
395	SZYCHOWO	37-46	115	5	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT EPOKA KAMIENIA PŚ	
396	SZYCHOWO	37-46	116	6	ŚLAD OSADNICTWA PUNKT OSADNICZY		WŚ PŚ	
397	WIELKA ŁĄKA	38-45	40	2	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		EPOKA KAMIENIA PŚ	

3 9 8	WIELKA ŁĄKA	38-45	41	3	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	?	? HA-LA PŚ NEOLIT WEB	
3 9 9	WIELKA ŁĄKA	38-45	42	4	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	
4 0 0	WIELKA ŁĄKA	38-45	43	5	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT HA-LA WŚ-PŚ	
4 0 1	WIELKA ŁĄKA	38-45	44	6	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		SCHN HA-LA OR	
4 0 2	WIELKA ŁĄKA	38-45	52	7	OSADA		WŚ XII-XIII	
4 0 3	WIELKA ŁĄKA	38-45	53	8	OSADA ŚLAD OSADNICTWA OSADA	KPL	NEOLIT SCHN PŚ	
4 0 4	WIELKA ŁĄKA	38-45	54	9	ŚLAD OSADNICTWA OSADA ŚLAD OSADNICTWA	KCWR	PŚ NEOLIT OR	
4 0 5	WIELKA ŁĄKA	38-45	55	10	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA OSADA		EPOKA KAMIENIA PRADZIEJE PŚ	
4 0 6	WIELKA ŁĄKA	38-45	56	11	ŚLAD OSADNICTWA OSADA		HA-LA PŚ	
4 0 7	WIELKA ŁĄKA	38-45	57	12	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA OSADA ŚLAD OSADNICTWA	KAK(?) KPL	WEB HA-LA PŚ NEOLIT NEOLIT OR	
4 0 8	WIELKA ŁĄKA	38-45	82	13	ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE	
4 0 9	WIELKA ŁĄKA	38-45	83	14	ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT	
4 1 0	WIELKA ŁĄKA	38-45	84	15	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT WŚ	
4 1 1	WIELKA ŁĄKA	38-45	85	16	OSADA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	WŚ NEOLIT	
4 1 2	WIELKA ŁĄKA	38-45	87	17	ŚLAD OSADNICTWA		WŚ	
4 1 3	WIELKA ŁĄKA	38-45	88	1	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ PRADZIEJE	
4 1	WIELKA ŁĄKA	38-45	89	18	OSADA		PŚ	

4							
4 1 5	WIELKA ŁĄKA	38-46	7	23	ŚLAD OSADNICTWA OSADA ŚLAD OSADNICTWA	KCWR KPL	NEOLIT NEOLIT HA-LA
4 1 6	WIELKA ŁĄKA	38-46	8	18	OSADA		PŚ
4 1 7	WIELKA ŁĄKA	38-46	9	22	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA PŚ
4 1 8	WIELKA ŁĄKA	38-46	10	24	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		SCHN PŚ OR HA-LA
4 1 9	WIELKA ŁĄKA	38-46	11	33	ŚLAD OSADNICTWA		OR
4 2 0	WIELKA ŁĄKA	38-46	43	27	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA
4 2 1	WIELKA ŁĄKA	38-46	44	26	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA PŚ
4 2 2	WIELKA ŁĄKA	38-46	45	29	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KPL ŁUŻYCKA	NEOLIT EP.BRAZU
4 2 3	WIELKA ŁĄKA	38-46	46	21	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA
4 2 4	WIELKA ŁĄKA	38-46	47	32	ŚLAD OSADNICTWA		WŚ
4 2 5	WIELKA ŁĄKA	38-46	48	31	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA
4 2 6	WIELKA ŁĄKA	38-46	49	30	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA
4 2 7	WIELKA ŁĄKA	38-46	50	25	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT HA-LA
4 2 8	WIELKA ŁĄKA	38-46	51	20	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA
4 2 9	WIELKA ŁĄKA	38-46	54	28	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA
4 3 0	WIELKA ŁĄKA	38-46	60	19	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA
4 3 1	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	6	1	OSADA		HA-LA
4 3 2	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	19	2	OSADA ŚLAD OSADNICTWA	ŁUŻYCKA	PŚ
4 3 3	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	20	3	ŚLAD OSADNICTWA OSADA		WŚ PŚ
4 3 4	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	21	4	OSADA		PŚ
4 3 5	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	73	5	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ HA-LA
4	WIELKIE	37-45	74	6	ŚLAD		EPOKA KAMIENIA

3 6	RYCHNOWO				OSADNICTWA			
4 3 7	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	80	7	OSADA		PŚ	
4 3 8	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	81	8	OSADA		PŚ	
4 3 9	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	82	9	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA OSADA	KCWR	NEOLIT HA-LA PŚ	
4 4 0	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	83	10	OSADA		PŚ	
4 4 1	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	84	11	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	
4 4 2	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	85	12	OSADA OSADA		WŚ PŚ	
4 4 3	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	86	13	OSADA		PŚ	
4 4 4	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	96	14	ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE	
4 4 5	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	97	15	ŚLAD OSADNICTWA OSADA		PRADZIEJE PŚ	
4 4 6	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	98	16	ŚLAD OSADNICTWA OSADA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	HA-LA NEOLIT PŚ	
4 4 7	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	100	17	ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE	
4 4 8	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	101	18	OSADA OSADA		HA-LA PŚ	
4 4 9	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	102	19	OSADA		PŚ	
4 5 0	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	107	21	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	
4 5 1	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	108	22	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KCWR	NEOLIT PRADZIEJE	
4 5 2	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	109	23	OSADA		HA-LA	
4 5 3	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	110	24	OSADA ŚLAD OSADNICTWA	KPL	NEOLIT HA-LA	
4 5 4	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	111	25	ŚLAD OSADNICTWA		PRADZIEJE	
4 5 5	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	112	26	OSADA	KPL	NEOLIT	
4 5 6	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	113	27	OSADA	KPCW	NEOLIT	
4 5 7	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	114	28	OSADA		PŚ	
4 5 8	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	115	29	ŚLAD OSADNICTWA OSADA	KPL KPCW	NEOLIT NEOLIT	
4 5 9	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	137	30	OSADA ŚLAD OSADNICTWA		CZASY NOWOŻYTNE HA-LA	
4	WIELKIE	37-45	138	31	ŚLAD		HA-LA	

60	RYCHNOWO				OSADNICTWA			
461	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	139	32	ŚLAD OSADNICTWA OSADA		NEOLIT PŚ	
462	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	140	33	ŚLAD OSADNICTWA		WŚ	
463	WIELKIE RYCHNOWO	37-45	147	20	OSADA		CZASY NOWOŻYTNE	
464	ZAPLUSKOWĘSY	37-46	11	1	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA	
465	ZAPLUSKOWĘSY	37-46	12	2	ŚLAD OSADNICTWA		HA-LA(?)	
466	ZAPLUSKOWĘSY	37-46	13	3	ŚLAD OSADNICTWA		OR(?)	
467	ZAPLUSKOWĘSY	37-46	17	4	PUNKT OSADNICZY ŚLAD OSADNICTWA OSADA	KAK	PŚ NEOLIT WŚ	
468	ZAPLUSKOWĘSY	37-46	18	5	ŚLAD OSADNICTWA PUNKT OSADNICZY		EPOKA KAMIENIA WŚ	
469	ZAPLUSKOWĘSY	37-46	19	6	ŚLAD OSADNICTWA		PŚ	
470	ZAPLUSKOWĘSY	37-46	130	7	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		EPOKA KAMIENIA IOEB	
471	ZAPLUSKOWĘSY	37-46	131	8	PUNKT OSADNICZY		PRADZIEJE	
472	ZAPLUSKOWĘSY	37-46	132	9	PUNKT OSADNICZY ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA	KAK	PŚ NEOLIT OR	
473	ZAPLUSKOWĘSY	37-46	133	10	ŚLAD OSADNICTWA ŚLAD OSADNICTWA		PŚ OR	
474	ZAPLUSKOWĘSY	37-46	134	11	ŚLAD OSADNICTWA		NEOLIT	

5.5 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ütradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- üspektakle i widowiska,
- üzwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- üwiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- üumiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Na ziemi chełmińskiej występują gwary dobrzyńsko-chełmińskie, należące do dialektu wielkopolskiego. Powstały w XIII w. na skutek przybycia polskich osadników z obszaru Wielkopolski i Kujaw na ziemie zamieszkałe pierwotnie przez Prusów. Są to gwary przejściowe, mają cechy zarówno wielkopolskie, jak i mazowieckie.

Typowe instrumentarium kapeli z ziemi chełmińskiej to jedno bądź dwoje skrzypiec, klarnet, bas, trąbka, harmonia. Bardzo popularne były w tym regionie różnego rodzaju piskawki (z tataraku, zielonych źdźbeł żyta, trzciny oraz piskawki klockowe), a także kołatki i terkotki. Występowały również gwizdaki, fujarki, trąbki z kory wierzbowej (tzw. bekasy) oraz z rogu i drewna. Ciekawym urządzeniem sygnałowym była bazuna, drewniana trąba, używana pierwotnie przez pasterzy do zwoływania bydła. Interesującym instrumentem była tzw. beczułka, zwana również bandurką bądź brumtopem, z kozłą skórzaną membraną, do której przymocowane było końskie włosie.

W regionie ziemi chełmińskiej do charakterystycznych tańców zalicza się owczarza (tańczonego przez dwóch owczarzy), szoca, kociubę i kocejzę, balwierza, miotłowego oraz gładki. Ciekawe były również tańce weselne: walos - tańczony w rytmie walca, ze szklanką lub kieliszkiem na głowie oraz kozak – tańczony na wzór rosyjski z przysiadami.

Pochodzenie melodii występujących na ziemi chełmińskiej nie jest zbadane. Widać natomiast wyraźne wpływy okolicznych regionów, a także kultury szlacheckiej, miejskiej oraz źródeł niemieckich. Do rodzinnych wsi przenoszono również melodie poznane przez jej mieszkańców w wojsku.

Kuchnia ziemi chełmińskiej podlegała między innymi wpływowi niemieckim. Widać to głównie w nazewnictwie potraw i produktów (sznek, ajntopf, zupkartofel). Wśród dawnych potraw tego regionu dominowały różnego rodzaju zupy: żur przygotowywany na zakwasie z gruboziarnistej mąki, jarmuż z lebiody i kaszy, kwas – zupa z kaszą i ziemniakami gotowana na soku z kiszzonej kapusty, zupa z brukwi. Ważnym składnikiem pożywienia były też ziemniaki. Przygotowywano z nich zagraj, zagęszczoną potrawę z dodatkiem żytniej zacierki, zaprawianą octem i słoniną lub mlekiem lub popularne kluski, które jeszcze obecnie jada się z kiszoną kapustą, skwarkami lub dodaje się do czerniny z kaczej krwi, chętnie jedzonej od pokoleń na tym terenie. Popularnym posiłkiem była tu w przeszłości zupa owocowa (muza), gotowana ze świeżych lub suszonych owoców, oraz kompot z suszu, podawany na Wigilię.

Wytwory ludowego rękodziela, o wyjątkowych walorach artystycznych, można odnaleźć na ziemi chełmińskiej w zdobieniach naczyń i sprzętów domowych, w rzeźbionych ozdobach szczytowych, kapliczkach, w wytworach kowalskich i haftach. Meble, szczególnie dotyczy to skrzyń, wyróżniają się bogatą i finezyjną malaturą (kompozycją bukietowo-wazonową w kolorach czerwonym i niebieskim). Pod względem zdobnictwa warto wymienić również szelbiągi, które często były koronowane ozdobnym gzymsem. Zdobienia wkładały się również na drzwi, które posiadały esowate wypukłości lub też malaturę i motywy rzeźbione techniką płasko-wypukłą. Na ścianach chat wisiły święte obrazy, a także obrazy z motywami kwiatów. W przestrzeni mieszkalnej takie drobne przedmioty jak szkatułki, pudełka do grzebieni, wykonywane z deseczek od pudełek po cygarach, również były dekoracyjnym elementem wystroju wnętrza.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych. Określa ona cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania gminy Kowalewo Pomorskie w zakresie ochrony zabytków.

Tabela . Analiza SWOT gminy Kowalewo Pomorskie.

Mocne strony
<ul style="list-style-type: none">·potencjał kulturowy, związany z nagromadzeniem zabytków, bogatą historią oraz atrakcjami kulturalnymi,·wysokie walory historyczne, artystyczne i kulturowe,·obecność wielu wartościowych obiektów i zespołów obiektów wpisanych do rejestru zabytków,·zachowane obiekty sakralne oraz nekropolie o wysokiej wartości kulturowej,·ciekawe założenia zieleni komponowanej,·utrzymanie w dobrym stanie większości obiektów sakralnych oraz obiektów użyteczności publicznej,·bliskość Torunia i Bydgoszczy oraz powiatu Golub-Dobrzyń,·duża ilość stanowisk archeologicznych świadczących o historii terenu.
Słabe strony
<ul style="list-style-type: none">·degradacja obiektów zabytkowych w wyniku użytkowania przez mieszkańców i właścicieli,·brak opracowanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru miasta i gminy,·brak oznakowania miejsc atrakcyjnych kulturowo i turystycznie,·brak oznakowania obiektów zabytkowych i miejsc historycznych,·brak rozwiniętej bazy noclegowej,·trudna sytuacja budżetu państwa, czego efektem są niedostateczne, w stosunku do istniejących potrzeb, środki finansowe przeznaczone na aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu, pomoc socjalną, edukację, kulturę i sztukę, bezpieczeństwo publiczne, a także zmniejszające się rozmiary przekazywanych do budżetów jednostek samorządu terytorialnego - dotacji i subwencji,·trudności finansowe właścicieli obiektów zabytkowych,·brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych.
Szanse
<ul style="list-style-type: none">·prace remontowo-konserwatorskie obiektów zabytkowych,·obiekty o znaczeniu zabytkowym, historycznym czy przyrodniczym powinny zyskać opisy prezentowane na tablicach,·wykreowanie atrakcyjnych ofert turystycznych dla osób przybywających do gminy,·wyznaczenie szlaków turystycznych,·uwzględnienie zagadnień z zakresu ochrony zabytków w programach rozwojowych gminy,·organizowanie imprez sportowo-kulturalnych zwłaszcza o zasięgu ponadlokalnym,·wykorzystanie funduszy europejskich,·zwiększanie udziału funduszy prywatnych w pracach związanych z ochroną zabytków (współpraca z obecnymi właścicielami nieruchomości),·rozwijanie świadomości kulturowo-historycznej i ekologicznej mieszkańców (budowa ścieżek edukacyjnych, montaż tablic informacyjnych przy zabytkach oraz tablic prowadzących do zabytków).
Zagrożenia

- rosnące koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych,
- wysokie koszty zachowania odrestaurowanych zabytków,
- skumulowanie wydatków związane ze złym i bardzo złym stanem obiektów zabytkowych zagrożonych destrukcją,
- niedostatek środków publicznych na rewitalizację,
- mała świadomość społeczna odnośnie walorów obiektów zabytkowych i ich znaczenia dla rozwoju gminy,
- brak potencjalnych inwestorów.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Założenie programowe są kontynuacją działań realizowanych w latach poprzednich na podstawie Programu Opieki nad Zabytkami gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2013-2017. Są one aktualne, wszechstronne i możliwe do realizacji przez gminę-miasto Kowalewo Pomorskie. Wyznaczone priorytety w szczególności kładą nacisk na wzrost świadomości społeczeństwa, jego edukację i promocję wartości kulturowych. Uwzględniają one również działania związane z zachowaniem dziedzictwa kulturowego oraz jego dokumentację. Priorytety wpisują się w ogólne cele „Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2017-2020”.

Priorytet I Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego gminy

Kierunki działań:	Zadania:
I.1. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	<p>ØWspółpraca z Kujawsko-Pomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Toruniu w zakresie dbałości o obiekty zabytkowe oraz w zakresie samowoli budowlanych.</p> <p>ØProwadzenie prac remontowo-konserwatorskich zabytków stanowiących własność miasta i gminy, w miarę posiadanych do dyspozycji środków finansowych w budżecie oraz pozyskanych ze źródeł zewnętrznych.</p> <p>ØWspomaganie działań rewaloryzacyjnych i rewitalizacyjnych zdegradowanych cennych obiektów i obszarów o znaczeniu historycznym (m.in. dwór wraz z oficyną - Chełmonie, dawny młyn nr 23 - Mlewo, dwór w zespole podworskim nr 75 - Pluskowęsy, młyn wodny - Wielka Łąka-Krupki).</p> <p>ØWspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowej zieleni projektowanej (w zabytkowych parkach podworskich, parkach miejskich) znajdujących się na terenie miasta i gminy Kowalewo Pomorskie, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Toruniu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zachowanie starodrzewu oraz odtwarzanie założeń parkowych; -tereny historycznych parków lub założeń zieleni komponowanej należy pozostawiać bez zmiany funkcji; - wyznaczenie dokładnych granic parków i założeń zieleni powinno odbyć przy udziale inspektora zabytków zieleni z właściwego Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków. <p>ØWspieranie lub prowadzenie bieżących prac porządkowych na nieczynnych cmentarzach znajdujących się na terenie miasta i gminy Kowalewo Pomorskie, po uprzednim zaopiniowaniu zakresu prac i użytych metod z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Toruniu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zachowanie i rewaloryzacja historycznej kompozycji założeń i układów zieleni, projekt prowadzonych prac powinien być zaopiniowany przez właściwy Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków; - ochrona układu przestrzennego, zachowanych nagrobków i drzew; - zakaz zabudowy; - utrzymanie jako teren zieleni urządzonej; - teren cmentarza nie powinien podlegać sprzedaży, jako przyszła własność prywatna. <p>ØOchrona układów ruralistycznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ochrona ekspozycji i ograniczenie w zabudowie punktów i osi widokowych; -podporządkowanie i zharmonizowanie nowej zabudowy z istniejącymi obiektami o wartościach kulturowych i zabytkowych w zakresie linii zabudowy, zasadniczych proporcji

	<p>wysokościowych i Kubaturowych.</p> <p>ØOchrona zabytków sztuki obronnej: - wskazanie lokalizacji w dokumentach planowania przestrzennego; - uszczegółowienie w planach miejscowych warunków i zasad ochrony.</p> <p>ØOchrona stanowisk archeologicznych: - wskazanie lokalizacji w dokumentach planowania przestrzennego; - prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu nadzoru archeologicznego lub badań wykopaliskowych; -zachowanie w przestrzeni wyodrębnionej formy stanowisk archeologicznych naziemnych z własną formą krajobrazową.</p> <p>ØZaleca się pozostawienie historycznej funkcji obiektów, budynków, ewentualna nowa funkcja zabytku powinna być dopasowana do niego.</p> <p>ØWspieranie stowarzyszeń społecznych dbających o ochronę dziedzictwa kulturowego gminy.</p>
<p>I.2. Podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego na potrzeby społeczne, edukacyjne i turystyczne</p>	<p>ØPoprawa oznakowania obiektów zabytkowych; ØDbałość o obiekty zabytkowe stanowiące własność miasta i gminy: zabytki architektury i budownictwa, dawne cmentarze, zabytkowe założenia zieleni itp.</p>
<p>I.3. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego</p>	<p>ØSystematyczne opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla poszczególnych miejscowości, zwłaszcza posiadających dużą liczbę obiektów zabytkowych, jak również posiadających czytelny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, z uwzględnieniem stanowisk archeologicznych.</p> <p>ØEgzekwowanie zapisów określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.</p> <p>ØWspieranie działań planistycznych prowadzących do właściwej ekspozycji przestrzennej obiektów zabytkowych, jak również dostosowanie nowej zabudowy do wartości zabytkowych miejscowości.</p> <p>ØWszystkie zabytki rejestrowe oraz ewidencyjne należy umieszczać w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.</p> <p>ØBieżąca aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków.</p> <p>ØWszelkie zmiany w Gminnej Ewidencji Zabytków polegające na wykreśleniu lub dodaniu obiektu powinny być zaopiniowane przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.</p> <p>ØWszystkie prace ingerujące w substancję zabytkową powinny być zaopiniowane przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (zabytki ewidencyjne) lub powinny uzyskać decyzję na prace (zabytek rejestrowy).</p> <p>ØPrace przy zabytkach rejestrowych powinny być wykonywane pod nadzorem konserwatorskim.</p> <p>ØWspieranie działań zmierzających do zwiększenia liczby obiektów wpisanych do rejestru zabytków należących do właścicieli prywatnych oraz gminy:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kowalewo Pomorskie, ul. 1 stycznia 3, willa; - Kowalewo Pomorskie, ul. Główny Dworzec, zespół głównego dworca kolejowego - dworzec kolejowy, perony, poczta, wieża ciśnień, hydrofornia, magazyn oleju oraz otoczenie; - Kowalewo Pomorskie, ul. Odrodzenia 2, pałac wraz z otoczeniem; - Kowalewo Pomorskie, ul. Odrodzenia 7, budynek szkoły zimowej; - Kowalewo Pomorskie, Placu 700-lecia 11, kamienica; - Kowalewo Pomorskie, Placu 700-lecia 24, plebania; - Kowalewo Pomorskie, wieża ciśnień na wzgórzu zamkowym; - Kowalewo Pomorskie, ul. Św. Mikołaja 6, budynek zimowej szkoły rolniczej; - Kowalewo Pomorskie, ul. Toruńskiej, kaplica przedpogrzebowa;

	<ul style="list-style-type: none"> - Chełmonie, dwór z oficyną w zespole podworskim wraz z otoczeniem; - Chełmonie, plebania; - Chełmoniec, szkoła; - Chełmoniec, dwór z zespołu podworskiego; - Chełmoniec, dom w zagrodzie nr 26; - Chełmoniec, zespół dworca kolejowego; - Elzanowo, spichlerz z zespołu podworskiego; - Mlewiec; zespół podworski; - Pruska Łąka, dwór z zespołu podworskiego wraz z otoczeniem; - Wielka Łąka Kaplica przedpogrzebowa, - Wielkie Rychnowo, zespół dawnego dworca. <p>ØOchrona perspektywy widokowej i gabarytów dla indywidualnych obiektów położonych poza strefami ochrony konserwatorskiej.</p> <p>ØSporządzenie kopii kart adresowych zabytków nieruchomych znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków i przekazanie ich sołtysom, w celu systematycznego monitorowania obiektów zabytkowych.</p>
I.4. Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	<p>ØWspółpraca z Urzędami Pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną,</p> <p>ØZachęcanie do zakładania i wspieraniu gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach, oferujących wypoczynek i rozrywkę w oparciu o lokalne tradycje,</p>
Priorytet II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości	
Kierunki działań:	Zadania:
II.1. Edukacja i popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym	<p>ØKontynuacja zadań związanych z rozwojem wiedzy na temat zabytków oraz ich ochrony, na poziomie szkół podstawowych, średnich i wyższych (realizacja zadań przez szkoły, bibliotekę).</p> <p>ØWprowadzenie działań edukacyjnych, informacyjnych i popularyzatorskich, mających na celu zwiększenie świadomości miejscowego społeczeństwa o wartościach zabytkowych dziedzictwa archeologicznego, jak również występujących dla niego zagrożeniach.</p> <p>ØOrganizacja wykładów i prelekcji na temat zabytków gminy, jego historii oraz ochrony wartości kulturowych.</p> <p>ØOrganizacja konkursów związanych z zabytkami miasta i gminy.</p> <p>ØNagradzanie działań przyczyniających się do zachowania bądź przywracania historycznych wartości obiektom zabytkowym lub miejscom historycznym.</p> <p>ØWspieranie właścicieli obiektów przy działaniach związanych z właściwym utrzymaniem i użytkowaniem obiektów zabytkowych.</p> <p>ØInformowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwości pozyskiwania środków na odnowę zabytków wpisanych do rejestru zabytków.</p> <p>ØMerytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytku z funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych.</p> <p>ØUstalenie z właścicielami wybranych obiektów zabytkowych, wpisanych do rejestru zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków, możliwości i zasady ich udostępniania dla celów publicznych, edukacyjnych.</p>
II.2. Promocja dziedzictwa kulturowego miasta i gminy służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	<p>ØPromowanie zabytków oraz dziedzictwa kulturowego gminy w regionie oraz kraju.</p> <p>ØPromocja i rozwój istniejących szlaków turystycznych.</p> <p>ØPromocja i rozwój bazy turystycznej gminy.</p> <p>ØOpracowanie ujednoczonych tablic informacyjnych zawierających dane o historii wsi i obiektach zabytkowych na jej obszarze (np. przy wjazdach do miejscowości) oraz tablic z krótkim opisem przy obiektach zabytkowych.</p> <p>ØUczestnictwo Gminy Kowalewo Pomorskie w organizowanych przez Narodowy Instytut Dziedzictwa Europejskich Dniach Dziedzictwa – największego w Europie wydarzenia</p>

	<p>promującego dziedzictwo kulturowe, ØPopularyzacja zabytków i zasobu kulturowego w środkach masowego przekazu (radio, telewizja, prasa). ØKontynuacja programu zbierania materiałów archiwalnych (zdjęć, map, pocztówek i tekstów o znaczeniu historycznym) dotyczących miasta i gminy Kowalewo Pomorskie) oraz udostępnianie uzyskanych materiałów na stronie internetowej gminy.</p>
II.3. Ułatwienie dostępu do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	<p>ØUdostępnianie informacji o zabytkach i działaniach promocyjnych na stronie internetowej Urzędu Miejskiego. ØUdostępnianie informacji o zabytkach i innych działaniach związanych z dziedzictwem kulturowym na stronie Informacji Turystycznej. ØOpracowywanie map, przewodników, folderów i publikacji promujących dziedzictwo kulturowe miasta oraz dotyczących jego historii. ØDigitalizacja dziedzictwa kulturowego.</p>
Priorytet III: Badania i dokumentacja dziedzictwa kulturowego	
Kierunki działań:	Zadania:
III.1. Specjalistyczne rozpoznanie obiektów zabytkowych	ØProwadzenie monitoringu i weryfikacja obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie miasta i gminy.
III.2. Opracowanie dokumentacji badawczych dla zabytków	<p>ØZlecenie opracowania dokumentacji konserwatorskich dla ważniejszych obiektów zabytkowych miasta i gminy. ØW miarę możliwości finansowych budżetu miasta zlecenie przeprowadzenia badań archeologicznych. ØAktualizacja dokumentacji dotyczącej gminnej ewidencji zabytków.</p>

Analiza realizacji celów założonych w Programie Opieki nad Zabytkami gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2013-2017 pokazuje realizację następujących założeń:

elektroniczna publikacja wykazu Gminnej Ewidencji Zabytków Nieruchomych na stronie internetowej gminy, w celu zwiększenia świadomości mieszkańców o zasobie dziedzictwa kulturowego regionu, jak również poinformowania właścicieli obiektów zabytkowych.

Planowane przez gminę inwestycje związane z ochroną zabytków w czasie czterech lat obowiązywania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2019-2022:

1.Rewitalizacja przestrzeni publicznej poprzez dobudowanie amfiteatru wraz z zagospodarowaniem terenu przy Miejsko-Gminnym Ośrodku Kultury w Kowalewie Pomorskim.

Okres realizacji: 2017-2019.

Wartość projektu: 1 064 570,00;

2.Modernizacja zdegradowanego budynku oraz jego adaptacja na budynek użyteczności publicznej wraz z zagospodarowaniem terenu przyległego w Kowalewie Pomorskim (budynek ul. Kościuszki 2).

Okres realizacji: 2016 do 2021.

Wartość projektu: 800 000,00;

3.Rewitalizacja istniejącego budynku na terenie Miasta Kowalewo Pomorskie na Dzienny Dom Pobytu (budynki byłej stajni i wozownia przy zajeździe, ul. Plac Wolności 1) wraz z zagospodarowaniem terenu wokół obiektu.

Okres realizacji: 2017-2019.

Wartość projektu: 2 758 809,97;

4.Modernizacja oświetlenia w obiektach użyteczności publicznej oraz oświetlenia ulicznego na terenie miasta i gminy Kowalewo Pomorskie.

Okres realizacji: 2019 r.

Wartość projektu: 1 632 080,00;

5. Wykonanie iluminacji świetlnej obiektów zabytkowych położonych na terenie miasta Kowalewo Pomorskie.

Okres realizacji: 2016-2020.

Wartość projektu: 496 407,00.

6. Budowa ścieżek rowerowych i szlaków rowerowych na terenie Gminy Kowalewo Pomorskie.

Okres realizacji: 2015-2020.

Wartość projektu: 8 000 000,00.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podmiotem powołującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminny. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań podjętych przez struktury gminy oraz (pośrednio) poprzez współpracę z podmiotami władającymi obiektami zabytkowymi. W kwestiach edukacyjnych i promocyjnych kluczową rolę będą odgrywać także mieszkańcy bezpośrednio nie związani z zabytkami i dziedzictwem kulturowym.

W odniesieniu do lokalnej społeczności pielęgnowanie tradycji zawartej w zabytkach ma ścisły związek z kształtowaniem poczucia własnej wartości. W odniesieniu do podmiotów gospodarczych dobra kultury jakimi są zabytki mają potencjalnie dużą wartość marketingową.

Zakłada się, że w realizacji powyżej zredagowanego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami wykorzystane zostaną instrumenty prawne, finansowe i społeczne.

·Instrumenty finansowe:

üDotacje,

üSubwencje,

üDofinansowania,

üNagrody,

üZachęty finansowe dla właścicieli obiektów zabytkowych,

üKorzystanie z funduszy Unii Europejskiej.

·Instrumenty prawne:

üProgramy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,

üDokumenty wydawane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,

üUchwały właściwych terytorialnie samorządów odnoszące się do zagadnień regulujących kształtowanie przestrzeni,

üUchwalenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zawierających ustalenia dotyczące ochrony obiektów zabytkowych,

üWnioskowanie o wpis do rejestru zabytków najcenniejszych obiektów.

·Instrumenty społeczne:

üEdukacja kulturowa,

üInformacja,

üWspółpraca,

üWspółdziałanie z organizacjami społecznymi,

üDziałania służące tworzeniu miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

·Koordynacja:

- üStrategie rozwoju miasta,
- üPlany rozwoju lokalnego,
- üProgramy prac konserwatorskich,
- üProgramy ochrony środowiska,
- üStudia i analizy, koncepcje zrównoważonego rozwoju,
- üPlany rewitalizacji,
- üWspółpraca z ośrodkami naukowymi.

·Instrumenty kontrolne:

- üAktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków,
- üMonitorowanie stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Wójt (Burmistrz, Prezydent) zobowiązany jest do sporządzania co dwa lata sprawozdań z realizacji z gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawienia go Radzie Miejskiej. Wykonanie takiego sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji programu, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł wewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku*. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- üdotacje ministra kultury oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- üpromesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- üdotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- üdotacje wojewódzkie,
- üdotacje powiatowe,
- üdotacje gminne,
- üinne źródła.

Źródła zagraniczne:

- üźródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- üźródła pozaunijne.

1. Dotacje

Sprawy, związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 r. „W sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków” (t. j., Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).

Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu.

Art.77. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,

·stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków bądź organ stanowiący miasta, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Udzielane są w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Kwalifikują się prace prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, realizowane bez udziału środków europejskich. Planowane w roku udzielenia dotacji lub prowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (refundacja). Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkownika wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Zasady udzielania dotacji:

·dofinansowanie może obejmować jedynie nakłady konieczne na prace określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

·dofinansowanie może być udzielone do wysokości 50 % nakładów koniecznych.

W wyjątkowych wypadkach (wyjątkowa wartość historyczna, artystyczna lub naukowa obiektu, wymagane przeprowadzenie złożonych technologicznie robót, stan zachowania zabytku wymaga natychmiastowej interwencji) dofinansowanie może stanowić 100 % wartości robót.

Dotacje gminne

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2018 r. poz. 994) finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Gminy (Miasta).

Dotacje wojewódzkie i powiatowe

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa (Powiatu) w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny

Środki Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego, Dz. U. nr 61 poz. 354). Dotacja mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczając obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej.

2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

·Program „Dziedzictwo Kulturowe”

Program ten stanowi kontynuację finansowania w ubiegłych latach. Celem programu jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej. Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

üOchrona zabytków

Celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Dofinansowanie dotyczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Do priorytetu nie kwalifikują się projekty realizowane przy udziale środków europejskich. O dotację mogą starać się osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne jednostki organizacyjne (samorządowe jednostki kultury, kościoły, związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą, organizacje pozarządowe). Finansowanie odbywa się w formie udzielenia dotacji lub refundacji w okresie trzech lat od przeprowadzenia prac przy zabytku. Priorytet skupia się na celach:

- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego,
- konserwacja i rewaloryzacja zabytków,
- udostępnianie zabytków na cele publiczne.

üWspieranie działań muzealnych

Celem priorytetu jest wspieranie działalności z zakresu opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także- prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych. W ramach priorytetu można ubiegać się o dofinansowanie zadań w zakresie: organizacji czasowych wystaw muzealnych; modernizacji i tworzenia stałych wystaw muzealnych; publikacji katalogów do wystaw muzealnych; konserwacji muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego; a także doposażenia pracowni konserwatorskich.

üKultura ludowa

Celem priorytetu jest wspieranie najwartościowszych zjawisk z zakresu szeroko pojętej kultury ludowej, między innymi promowanie działań artystycznych będących twórczym upowszechnieniem elementów sztuki regionalnej. Dotacje przeznaczone są na działania o charakterze edukacyjnym, służące przekazywaniu umiejętności i tradycji, szczególnie w formie „warsztatów tradycyjnych rzemiosł” i „szkół ginących zawodów”, a także działania na rzecz ochrony unikalnych elementów kultury tradycyjnej, szczególnie w zakresie architektury regionalnej.

üOchrona zabytków archeologicznych

Celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. W ramach priorytetu minister realizuje również dotacje na prowadzenie badań archeologicznych wraz z wykonaniem ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków w przypadku: - prowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, - prowadzenia robót ziemnych lub zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić, może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego. Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzającej realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań.

üOchrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego

Celem priorytetu jest zainicjowanie kompleksowego procesu cyfryzacji materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków, obiektów muzealnych, archiwalnych, bibliotecznych i audiowizualnych, znajdujących się pod opieką podmiotów spoza sfery finansów publicznych, których działalność nie jest nastawiona na osiągnięcie zysku, lub uczelni publicznych.

·Program „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego”

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury, w tym ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury wkładu własnego do wybranych projektów realizowanych przy udziale środków europejskich. Dofinansowanie dotyczy projektów realizowanych w latach 2007- 2013 w ramach: PO Infrastruktura i Środowisko, Regionalnych Programów Operacyjnych, PO Innowacyjna Gospodarka, PO Kapitał Ludzki Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, Programów Europejskiej Wspólnoty Terytorialnej, Programu Kultura oraz ich następców, które zostaną ogłoszone w ramach finansowania UE w latach 2014-2020.

Uprawnionymi do otrzymania dotacji są: jednostki samorządu terytorialnego, państwowe i samorządowe instytucje kultury, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe działające w sferze kultury, etc.

Promesa MKiDN może pokryć maksymalnie 85 % wkładu krajowego (własnego) wnioskodawcy. W szczególnych przypadkach, Minister Kultury może zdecydować o pokryciu więcej niż 85% wkładu krajowego lub nawet odstąpić od wymogu posiadania tego wkładu.

·Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Bieżące programy, w ramach środków pochodzących z Unii Europejskiej, uległy zakończeniu wraz z końcem 2013 r., należy więc oczekiwać na informacje dotyczące finansowania w ramach nowej perspektywy budżetowej Unii na lata 2014- 2020. Może okazać się, że nowe programy ruszą z opóźnieniem, wówczas 2014 r. stanowiłby okres przejściowy, dlatego należy na bieżąco monitorować stan prac nad wdrożeniem programów oraz zasad ich działania.

·Program Operacyjny „Infrastruktura i Środowisko”- Priorytet XI „Kultura i dziedzictwo kulturowe”

W ramach tego priorytetu, możliwa jest realizacja projektów, które zakładają ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym, przyczyniają się do poprawy stanu infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego oraz zwiększają dostęp do kultury. W grę wchodzi takie działania jak np. rewitalizacja, rewaloryzacja, konserwacja, renowacja, adaptacja na cele kulturalne, konserwacja zabytków ruchomych, tworzenie systemu zabezpieczeń czy też digitalizacja zbiorów.

W ramach priorytetu możliwe są działania:

Działanie 11.1 Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym.

Działanie 11.2 Rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym.

Działanie 11.3 Infrastruktura szkolnictwa artystycznego.

Typy projektów przewidzianych do realizacji w ramach działania obejmują:

1. Rewitalizację, rewaloryzację, konserwację, renowację, restaurację, zachowanie, a także adaptację na cele kulturalne obiektów wpisanych do rejestru zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem.

2. Zakup i remont trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej w obiektach będących celem projektu (wyłącznie jako jeden z elementów projektu).

3. Zabezpieczenie zabytków przed kradzieżą i zniszczeniem.

Z uwagi na wyczerpanie środków finansowych w ramach Priorytetu nie przewiduje się prowadzenia kolejnych naborów wniosków. Następne wnioski realizowane będą po ustaleniu zasad finansowania w okresie 2014- 2020.

·Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014- 2020

Obecnie trwa przygotowanie trzech typów programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2014- 2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:

- obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja służy wzmocnieniu współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży;
- duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej;
- wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć m.in. kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)

Mechanizm Finansowy EOG, obok funduszy strukturalnych, stanowi największe źródło zewnętrznego finansowania kultury w Polsce. Środki przeznaczone przez trzy kraje Europejskiego Obszaru Gospodarczego: Norwegię, Islandię i Liechtenstein, aktywnie wspierają działania między innymi z zakresu kultury. Środki nowej perspektywy uruchomione zostały w 2011 r. Wzorem poprzedniej edycji programu można ubiegać się o środki przeznaczone na ochronę dziedzictwa kulturowego na projekty dotyczące:

• renowacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne obiektów historycznych i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, szczególnie realizowane w ramach przyjętych strategii rozwoju produktów turystyki kulturowej;

• renowacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne zespołów fortyfikacyjnych i budowli obronnych oraz obiektów poprzemysłowych o wysokiej wartości historycznej (szczególnie na muzea nowoczesności);

• renowacji, ochrony i zachowania miejsc pamięci i martyrologii;

• budowy i rozbudowy publicznych i niekomercyjnych instytucji kultury o europejskim znaczeniu;

• budowy, rozbudowy, odbudowy i adaptacji infrastruktury kulturowej w miejscach o symbolicznym znaczeniu dla polskiej kultury;

• kompleksowych programów konserwacji i digitalizacji zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów i archiwaliów istotnych dla europejskiego dziedzictwa kulturowego;

• zabezpieczanie zabytków ruchomych i nieruchomych przed kradzieżą i zniszczeniem.

Dofinansowanie może sięgnąć 90 % kosztów kwalifikowanych, w zależności od rodzaju beneficjenta. W związku z tym, że dokumenty programowe i kryteria przyznawania dotacji ulegają drobnym zmianom w każdym roku budżetowym, należy korzystać z aktualnie obowiązujących dokumentów.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Tabela 6. Nakład finansowy na zabytki w Gminie Kowalewo Pomorskie.

Lp.	Lata w których poniesiono koszty	Cel na jaki poniesiono koszty	Kwota poniesiona przez Gminę Kowalewo Pomorskie
1	2014-2016	Konserwacja i renowacja dwóch feretronów z 2 poł. XIX w. z obrazami św. Eustachego i św. Antoniego oraz św. Anny z Marią i i Matki boskiej Różańcowej w kościele parafialnym w Wielkiej Łące	11.520 zł
2	2014-2016	Konserwacja i renowacja czterech konfesjonatów z II poł. XIX w. w kościele parafialnym w Wielkiej Łące	7.000 zł
3	2014-2016	Prace na terenach objętych ochroną konserwatorską. Prace porządkowe oraz bieżące wykaszanie terenów zielonych na terenie: park miejski na Placu Wolności w Kowalewie Pomorskim	20.000 zł
4	2014-2016	Prace na terenach objętych ochroną konserwatorską. Prace	9.000 zł

		porządkowe oraz bieżące wykaszanie terenów zielonych na terenie: park w zespole podworskim w miejscowości Chełmonie	
5	2014-2016	Prace na terenach objętych ochroną konserwatorską. Prace porządkowe oraz bieżące wykaszanie terenów zielonych na terenie: park z zespołu podworskiego w miejscowości Frydrychowo	4.8000 zł
6	2014-2016	Prace na terenach objętych ochroną konserwatorską. Prace porządkowe oraz bieżące wykaszanie terenów zielonych na terenie: park miejski w miejscowości Pruska Łąka	7.600 zł
7	2016-2017	Konserwacja i renowacja neogotyckiej ambony z II poł. XIX w. w kościele parafialnym w Wielkiej Łące	5.000 zł
8	2016-2017	Prace na terenach objętych ochroną konserwatorską. Prace porządkowe oraz bieżące wykaszanie terenów zielonych na terenie: park miejski na Placu Wolności w Kowalewie Pomorskim	15.000 zł
9	2016-2017	Prace na terenach objętych ochroną konserwatorską. Prace porządkowe oraz bieżące wykaszanie terenów zielonych na terenie: park w zespole podworskim w miejscowości Chełmonie	9.000 zł
10	2016-2017	Prace na terenach objętych ochroną konserwatorską. Prace porządkowe oraz bieżące wykaszanie terenów zielonych na terenie: park w zespole podworskim w miejscowości Frydrychowo	7.200 zł
11	2016-2017	Prace na terenach objętych ochroną konserwatorską. Prace porządkowe oraz bieżące wykaszanie terenów zielonych na terenie: park miejski w miejscowości Pruska Łąka	7.600 zł

Bibliografia

- 1.Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.,
- 2.Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2018 poz. 2067 ze zm.),
- 3.Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. nr 78 poz. 483, ze zm.);
- 4.Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. 2018 poz. 574, ze zm.);
- 5.Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. 2017 poz. 1073, ze zm.)
- 6.Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane (t. j. Dz. U. 2018, poz. 1202 ze zm.);
- 7.Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r.- Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. 2018 poz. 799);
- 8.Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. 2018 r. poz. 1614 ze zm.);
- 9.Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. 2018 poz. 2204 ze zm.);
- 10.Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. 2018 poz. 1983);
- 11.Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. 2018 poz. 450);
- 12.Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. 2018 poz. 720);
- 13.Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. 2018 poz. 217);
- 14.Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (t. j. Dz. U. 2018, poz. 1330 ze zm.);
- 15.Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113, poz. 661);

16. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).
17. Materiały konserwatorskie udostępnione w siedzibie WKZ w Toruniu;
18. Program opieki nad Zabytkami dla Gminy Kowalewo Pomorskie na lata 2013-2017;
19. www.nid.pl;
20. www.zabytek.pl;
21. www.nimoz.pl;
22. www.isap.sejm.gov.pl;
- P. Birecki**, Gmina Kowalewo Pomorskie, tradycja i nowoczesność, Kowalewo Pomorskie 2013, maszynopis;
24. Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, red. T. Chrzanowski, M. Kornecki, T. XI, z. 6, Warszawa 1972;
- A. Kola**, Grody ziemi chełmińskiej w późnym średniowieczu, Toruń 1991;
- W. Łęga**, Ziemia Chełmińska, Wrocław 1961;
- A. Pabian**, **W. Rozynkowski**, Zamki krzyżackie na ziemi chełmińskiej, Toruń 1997;
28. Dzieje Kowalewa Pomorskiego, red. J. Danielewicz, Bydgoszcz 1986;
29. Słownik Geograficzny Państwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. F. Sulimierski i inni, Warszawa 1880-1914;
30. Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej w średniowieczu, red. M. Biskup, K. Porębska, M. Grzegorz, Warszawa 1971;
- A. Stenzel**, Pałace i dwory ziemi wąbrzeskiej, Wąbrzeźno 2012;
- R. Sudziński**, Zarys historii Golubia Dobrzynia i Kowalewa, [w:] Dzieje Golubia – Dobrzynia i okolic, Toruń 1979;
- Z. Naworski**, Rola Kowalewa Pomorskiego jako ośrodka politycznego, administracyjnego i politycznego w XVII i XVIII w., [w:] Acta Universitatis Wratislaviensis, CCCXI, Wrocław 2010;
- M. Wiewióra**, **K. Misiewicz**, **B. Wasik**, **W. Małkowski**, Przedzamcze zachodnie zamku w Kowalewie Pomorskim w świetle badań nieinwazyjnych i archeologiczno-architektonicznych [w:] Wiadomości Konserwatorskie, 51/2017;
- M. Wiewióra**, Gród i zamek w państwie krzyżackim - miejsce tradycji czy tradycja miejsca? [w:] Archeologia Historica Polona, tom 24, 2016;
- B. Wasik**, **M. Wiewióra**, Próba rekonstrukcji układu przestrzennego zamku wysokiego (domu konwentu) w Kowalewie Pomorskim na podstawie źródeł historycznych i najnowszych wyników badań archeologiczno-architektonicznych, [w:] Wiadomości Konserwatorskie, 45/2016.

Uzasadnienie

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami stanowi zadanie własne gminy zgodnie z przepisami ustawy o samorządzie gminnym.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na gminę obowiązek opracowania „Gminnego programu opieki nad zabytkami” uchwalanego przez Radę Miejską na okres 4 lat.

Program opracowuje się na szczeblu krajowym, wojewódzkim, powiatowym i gminnym zgodnie z zakresem kompetencji.

Program opieki nad zabytkami ma na celu:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Gminny program opieki nad zabytkami na lata 2019 – 2022 został pozytywnie zaopiniowany przez Kujawsko - Pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Toruniu pismem WUOZ.T.WZN.5120.7.1.2019.KJ z dnia 16.05.2019 r.

Program podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Kujawsko - Pomorskiego.

Treść programu jest załącznikiem do niniejszej uchwały.